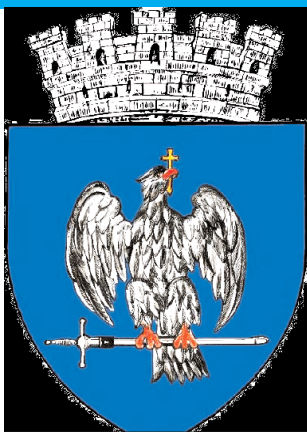

ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul XVII ■ Nr. 8 (189) ■ August 2026

Catedrala Mântuirii Neamului

Din sumar:

Horia Bădescu: Omul de tinichea

Alexandru Mărchidan: Răspuns
în fața utopiei

Ioan Roxin: Ce pare să gândească
inteligenta artificială

Ioan St. Lazăr: *Miorița*, o lectură
deschisă. Socrate și ciobanul mioritic

Nicolae Mareș: Nicolae Iorga și Polonia

Eugenia Tofan: Seniori ai culturii.
Acad. Teodor Furdul

Nicolae Badiu: Seniori ai culturii.
Nicolae Oprea

Marin Iancu: Octavian Goga, poetul
și gazetarul

Varujan Vosganian: Îngemănarea
creдинței și literaturii

Revista apare sub egida Uniunii
Ziariștilor Profesioniști din
România, cu sprijinul Centrului
de Cultură și Arte „George
Topîrceanu” din Curtea de Argeș

Normarea ca scop în sine

Gheorghe PĂUN

Afirmația anterioară este tendențioasă și limitativă, dar cu o asemenea situație vreau să încep, cu fervoarea normativă a Comisiei Europene (CE), a Uniunii Europene (UE) în general. De la standarde tehnice la ecologie, de la limbaj la geopolitică, de la protecția animalelor (gândacii fiind incluși) la inteligența artificială, de la medicină la întârzierea avioanelor – de la orice la orice, se poate paria că în orice domeniu imaginabil s-a emis o recomandare, o directivă, o decizie, s-a propus un plan. Justificat la prima vedere, rațional în motivare, dar adesea utopic în detalii, restricții, obiective (și adoptat mai mereu orbește de „decidenții” noștri).

Sigur că o societate nu poate funcționa fără norme – tradiție, cutume, legi – stabilite de comunitate prin consens istoric sau de un „normator”, un personaj sau o instituție. I se poate spune monarh sau dictator primului, parlament, consiliu județean/municipal etc. celui de al doilea. Evident, vin și religiile cu aportul lor specific.

Situația CE/UE este însă mult particulară, paradoxală din multe puncte de vedere, plecând de la neclaritatea privind autoritatea acesteia, relativă la gradul de suveranitate păstrat încă de statele componente. Firavă autoritatea juridică, dar întărită de șantajul financiar, de legendara deja condiționare a „fondurilor UE” de îndeplinirea directivelor. Un cadru democratic, ușor de folosit însă dictatorial – primul paradox.

Al doilea este insistența în normare, deși s-a văzut de multe ori că „graba strică treaba” (mai precis, că intențiile bune și excesul de zel nu țin loc de competență; nu mai aduc în discuție interesele și corupția). De prea multe ori, CE/UE au revenit asupra unor planuri entuziast-nerealiste, mai ales în zona ecologică, a încălzirii globale, a obsesiei verzi, dar și privind migrația, relațiile internaționale, apărarea. „Eurolucizii” – insist: nu „euroscepticii”, de obicei, aceștia sunt pătimiși și superficiali, la fel ca euroentuziaștii – au semnalat de multe ori exagerările. (O fac din când în când și unii șefi de state, cei nehabotnici, producând fibrilație la Bruxelles sau printre activiștii locali – amintind de activiștii de partid, cel comunist desigur, de pe vremuri.) Nici nu merită pomenite, deși sunt mult nocive, consumatoare de timp, stresante, normativele inspirate de corectitudinea politică, agresiv-aberante în raport cu tradiția greco-iudeo-latină a Europei, cu *norma*-*lul* culturii europene tradiționale. Ar trebui să reamintesc aici, a multa oară, și observația lui Tocqueville, cum că *excesul de reglementare socială produce exces de frustrare socială*. La fel ca egalitarismul coborât în ideologie.

Ecumva un paradox și faptul că Europa nu-și dă seama că exagerarea normativă e contraproductivă, derutează, blochează inițiative firești, ajungând până la griparea economiei, decât după ce toate acestea se întâmplă – dar nimeni nu-și pune un pic de cenușă în cap, recunoscând că a greșit mai anțăr, când a decis o trăsnaie

sau alta pe motive ideologice, nu economice.

Paradoxală este și contradicția dintre egalitarismul numit mai devreme, care bântuie Europa, explicit situată „contra verticalității”, cum suna un titlu de interviu chiar în revistă, și centralizarea către care se îndreaptă, sau la care măcar aspiră, UE. Mai toate ismele secolului XX au lucrat pentru nivelare, deconstrucție, „gândire critică” (= demolare), libertate individuală necondiționată, amorfism, democrație până la imaginarea unei orchestre... fără dirijor! (Pare a fi un moft recent, dar are tradiții... sovietice, de acum un secol! Ca experiment poate suna interesant, dar nu știu ce spun melomanii adevărați despre rezultat.) Impunerea centralizată a democrației descentralizate! – seamănă cu situația ironică a grupurilor globale de protestatari care luptă împotriva globalizării, mutându-se dintr-o țară în alta... Egalitate impusă de „normatori” care se cred superiori, *aleși* (în sens mistic).

Paradoxală (contradictorie) poate părea și discuția de aici: am început prin a menționa că este nevoie de normare, de reguli, de legi, dar sunt malițios vizavi de „eficiența normativă” a UE. Explicația este însă simplă: *excesul* de normare este detaliul de criticat. Iar pentru obsesia normativă a CE/UE găsesc măcar trei explicații. Prima este aproape obiectivă și este vizibilă peste tot, legată de nevoia birocratilor de a-și justifica salariul, la care se adaugă excesul de zel al birocratilor în general, al bruxellezilor în particular. Vine apoi inevitabila autonomizare a instituțiilor care dețin o *putere* de un tip sau altul (legislativă sau de aplicare a legilor). De la o localitate oarecare până la UE la fel. Peste aceste motivări psihologice, se suprapune un aspect mai subtil: plăcerea/nevoia de a sublinia *cine e șeful!* Plăcere la nivel particular, dar cred că nu exagerez prea mult presupunând că aceasta este o intenție conștientă în cazul CE/UE, pentru că trebuie să fie și niște „strategi” pricepuți în spatele „laboratoarelor” lor. Pentru a ne obișnui cu ideea – noi, *cetățenii europeni* în curs de educare... Un pas dintr-o *fereastră Overton*, ca să invoc o „tehnologie” de manipulare clasică. Pentru a etala putere – norme de dragul normelor, și am revenit la titlu.

Iar când se impun norme în exces, nimeni nu le mai ia în seamă – ultimul paradox. Țărani, câți mai sunt!, din comuna „mea”, Cicănești, județul Argeș, atunci când aud câte-o normativă gen asomarea porcului sau stabilirea numărului câinilor la suta de oi (nu toate vin de la Bruxelles, adaugă din plin și legiuitorii noștri), au o vorbă-înjurătură pe care o clasific în topul comentariilor politice folclorice – *mai dă-i dreacului!* (iertare!) – și care, prin intonație, face mai mult decât întreg textul de față...

www.curteadelaarges.ro

Toate-s vechi și nouă toate...

Argumentul de căpetenie care ne întâmpină, atât în *Le Nord*, cât și în *Viedomosti*, întrucât privește cestiunea de drept a Basarabiei este următorul: rușii nu au luat Basarabia de la Moldova, ci de la turci și de la tătari, nu prin convențiune, ci cu sabia; la 1856 nu au dat-o înapoi adevăraților ei proprietari, ci Moldovei, n-au pierdut-o prin sabie, ci prin o stipulațiune care azi și-a pierdut rațiunea de-a fi și, în fine, Moldova n-a contribuit întru nimic la acea cesiune, ci Basarabia i-a fost anexată numai pentru că ea era cea mai apropiată vecină și cel mai inofensiv stat. Dacă Moldova era un stat puternic, Rusia nu ceda Basarabia etc.

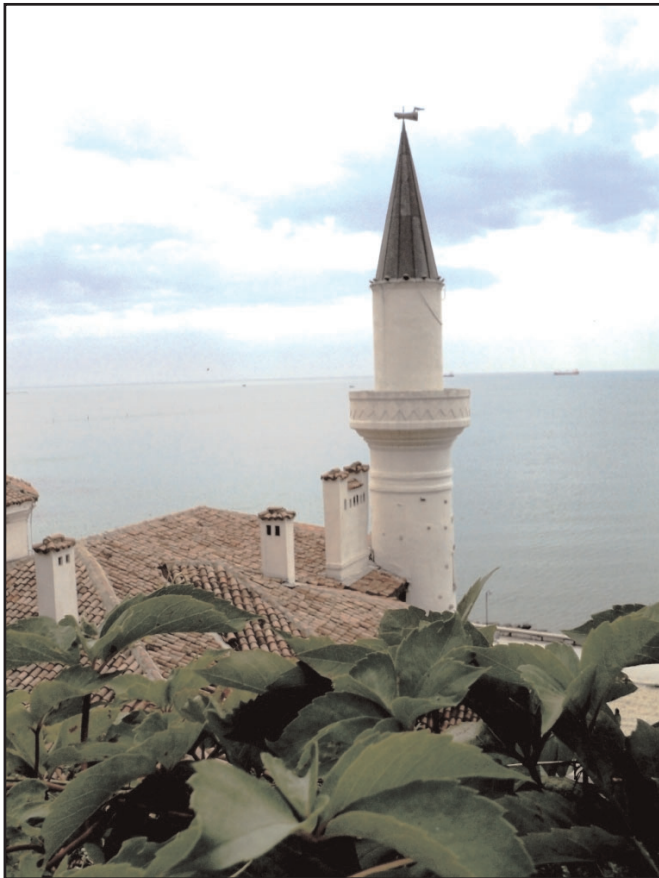
Îngustimea spațiului nu ne permite să dezbatem astăzi cestiunea cu documente în mână. Într-unul din numerele viitoare vom face-o însă. Deocamdată ne mărginim a schița cestiunea astfel. Însuși numele „Basarabia” țipă sub condeiele rusești. Căci Basarabia nu însemnează decât țara Basarabilor, precum Rusia înseamnă țara rușilor, România țara românilor. Pe la 1370, Mircea I Basarab, care se intitula Despota Dobro-dicii adică despotul Dobrogei, Domn al Silistrei și al țărilor tătarești, întinsese marginile domniei sale până la Nistru de-a lungul țărmului Mării Negre, cucerind aceste locuri de la tătari. Pentru capătul veacului al patrusprezecelea, stăpânirea Valahiei asupra acestor locuri e necontestabilă.

La începutul veacului al cincisprezecelea, sub Alexandru cel Bun, avem dovezi sigure și autentice că Basarabia era a Moldovei. Și pentru ca să nu fie niciun fel de îndoială asupra acestei stăpâniri, întâmplarea a vrut ca întreg cursul veacului pârălabii Cetății Albe, ai Chiliei și ai Hotinului să iscălească alături cu Domnii țării hrisoavele Sfatului coroanei moldovenești. Hotinul e însă tocmai în vârful cel mai spre nord al Basarabiei actuale rusești. Cetatea Albă se află la gurile Nistrului, Chilia la gurile Dunării, încât orice document din acea vreme rezumă în aceste trei nume carta Basarabiei întregi și proprietatea Moldovei asupra-i.

În veacul al șaisprezecelea, Moldova intră sub protecția Porții. Tot în acest veac această țară are nenorocirea că se stinge dinastia Dragoșizilor, cum o numește Dimitrie Cantemir, a Mușatinilor, dacă ne luăm după cercetările mai noi. Cu fiii lui Petru Rareș se stinge sau, mai drept zicând, se-nstrăinează chiar linia nelegitimă a familiei domnești. Se-ncepe în Moldova o vreme neliniștită, un veac de tulburări care a permis turcilor de a lua în posesiune – nu în proprietate – Cetatea Albă și Chilia. Voind să-și întărească drepturile asupra Moldovei, ei își creează două puncte de reazem în aceste două cetăți, în care au garnizoane turcești și pentru a căror hrănire ei însemnează și un raion împrejurul cetăților. Dar atât în raion, cât și în cetate, vechile autorități civile moldovenești funcționează mai departe. Posesiunea locurilor era uzurpată de turci, proprietatea Moldovei nu era contestată nici acum. La începutul veacului al șaptesprezecelea

în fine, turcii își creează un al treilea reazem, atât asupra Moldovei, cât și în contra Poloniei, ocupând militărește cetatea Hotinului. Această cetate trece ades în mâinile moldovenilor, apoi iar o reocupă turcii, dar proprietatea și a acestei cetăți n-a fost înstrăinată prin niciun tratat formal. Tot în acest veac Domnii moldovenești colonizează ei înșiși o parte din Basarabia, adică Buceagul, cu tătari, pe o întindere de două ceasuri lățime. Acești tătari se așază însă cu condiția de a se judeca singuri ei între ei, numai având judecăți cu moldovenii să aibă a se judeca înaintea autorităților moldovenești. În veacul al optsprezecelea, nefericitul Dimitrie Cantemir se aliază cu rușii. Toma Cantacuzin, generalul de cavalerie al Domnului Valahiei, trece asemenea la ruși. Turcia pierde încrederea în Domnii pământeni și trimite fanarioți. Această alianță cu Rusia ne-a făcut să pierdem Domnia, armata, dezvoltarea noastră intelectuală și economică. Domnii fanarioți sunt numai umbrele domniei vechi. Atunci turcii pun țărilor noastre sub o atârnare foarte grea. Deși ele aveau autonomia veche în toate punctele esențiale, deși proprietatea lor n-a fost alterată, totuși, lipsiți de armată, adică de puterea fizică, lipsiți de domnia națională, adică de puterea noastră morală, nu puteam rezista loviturilor ce ni da Poarta.

Deși la pacea de la Passarowitz Poarta declară că nu poate ceda Austriei Moldova, fiind țară închinată, nu supusă cu sabia, totuși ea mai târziu cedează Bucovina, iar în anul 1812, Basarabia, adică ținutul Hotinului, o parte bună a Moldovei, și Basarabia proprie,

până în Dunăre. Cu sabia n-a fost luată însă nici Bucovina de austrieci, nici Basarabia de ruși, ci prin fraudă. Pentru Bucovina s-au cumpărat delegații turci și un general rus, pentru Basarabia, asemenea; căci delegații Rusiei primiseră ordin din San-Petersburg să-ncheie pace cu orice preț, de vreme ce intrase Napoleon I în Rusia. Dragomanul Porții, fanariotul Moruzi, cumpărat și sperând a veni la domnie prin ajutorul Rusiei, a încheiat pacea de la București. Moldova întreaga n-o putea ceda rușilor, că atunci n-ar fi avut unde domni, cedă deci jumătatea ei dintre Prut și Nistru. O flotă engleză stătea în Bosfor și sili pe sultan să încheie pacea de la București. Sultanul ridică mukul condeului de pe tratat și trecu pe o altă hârtie: sentința de moarte a lui Moruzi. Iată în câteva linii generale cestiunea de drept pe care ne-o rezervăm a o expune pe larg în alte numere.

(*Timpul*, 1 martie 1878)

Ministeriul Agriculturii, Comerțului și Lucrărilor Publice a inventat un meșteșug sau o negustorie nouă – nu știm bine ce o fi – care se numește „pomologie”. D.W. Knechtel e numit profesor de acest meșteșug la școala de la Herăstrău. Dacă ministerul voiește să zică cultura pomilor prin acel cuvânt, atunci îi recomandăm alte câteva compuneri tot atât de ingenioase. În loc de patologie să se zică bolologie (de la boală), în loc de cranioscopie – capologie, în loc de botanică – tufo- sau buruienologie și, în fine, în loc de zoologie – dobitocologie. Mai cu seamă această din urmă știință e foarte necesară. (...)

Dascăli de felul nostru, suntem atât de buni a da învățături pozitive pomologilor noștri. În limba românească se întrebuintează pentru însemnarea meșteșugurilor sufixul -ar, pentru lucrarea lor – sufixul verbal derivat –ărire, pentru meșteșug în fine – *participium praeterii* substantivat –ărit, precum cismar, cismărit, văcar, văcărit, morar, morărit, apoi prisăcărit (și prisăcărie), pădurărit și a.a. Tot acest sufix, care dă verbelor un caracter frecventativ, se-ntrebuintează și pentru biruri și taxe: oierit, ierbărit etc. Excelenta carte de cultura pomilor a d-lui Dim. Comșa se-ntitulează, deci, cu drept cuvânt *Pomărit* – și nu *Pomologie*. Numai meșteșugul advocaților se servă de un sufix mai bizantin și se cheamă advocatlăc!

(*Timpul*, 30 decembrie 1878)

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeș

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Colegiu redacțional: acad. Svetlana Cojocar – Academia de Științe a Moldovei, Chișinău, Florian Copcea – scriitor, Drobeta-Turnu Severin, Lucian Costache – scriitor, Pitești, Ioan Crăciun – editor și publicist, București, Spiridon Cristoce – conferențiar la Universitatea Pitești, Dumitru Augustin Doman – scriitor, Curtea de Argeș, Sorin Mazilescu – conferențiar la Universitatea Pitești, Marian Nencescu – jurnalist cultural, București, Eufrosina Otlăcan – profesor universitar, București, Filofteia Pally – etnolog, Pitești, Cornel Popescu – director al Muzeului Județean Argeș, Pitești, Octavian Sachelarie – sociolog, Pitești, Adrian Sămărescu – conferențiar la Universitatea Pitești, Maria Mona Vâlceanu – scriitor, Pitești

Curtea de la Argeș

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România, cu sprijinul Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu” (Bv. Basarabilor 59, Curtea de Argeș)
Redacția: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeș

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Întreaga răspundere științifică, juridică și morală pentru conținutul articolelor revine autorilor. Reproducerea oricărui articol se face numai cu acordul autorului și cu precizarea sursei.

Homo sapiens

Horia BĂDESCU

Omul de tinichea (IV) Condiția umană

Omul s-a definit mereu ca fiind altceva decât celălalt, rămânând însă mereu același. Ideea clonării, pe care o presupune „minunata lume nouă”, lumea humanoizilor, lumea cyborgilor, a omului proteză, a omului de tinichea, exclude un asemenea instrument de identificare!

Încercând să-și fasoneze de-a lungul mileniilor zestrea dăruită de creație – de acea forță energetică numită Dumnezeu ori, dacă vă satisface mai mult, Natură sau orice altceva care ar da un nume la ceea ce este indefinibil, acea putere invizibilă fără de care universul s-ar afla în continuare în „eternul haos”, despre care vorbea arheul nostru cel dintâi, Eminescu – umanitatea a aflat adevăratele daruri: conștiința, capacitatea de a da seamă despre sine propriului eu, despre condiția sa în raport cu universul, în care există acest fir de praf numit om și, în primul rând și mai ales, cuvântul, Verbul, divina putere de a nominaliza lumea în infinita ei complexitate, întemeind-o și o dată cu ea întemeindu-se el însuși, rostirea lumii și a lui însuși, așezându-le în rostul lor. Toate acestea fiind posibile prin darul suprem, liberul arbitru, puterea de a alege! Supremul, ori cum vă va plăcea a-i zice, a luat de la sine și ne-a dat puterea și responsabilitatea de a fi ceea ce ne-a fost hărăzit. Nu-i cereți altcuiva a da seamă despre voi și faptele voastre! Ați avut dreptul de a spune da sau nu; nimeni altcineva nu-i responsabil de alegerea făcută. În această putere stă frumusețea tragică a condiției umane, măreția omului în înălțările și căderile sale, iubirea și ura, mila și cruzimea, adevărul și minciuna, alegerea între ceea ce impropriu numim „animalitate” – fiindcă acest cuvânt vine de la *anima* = suflet, *ființă* – și umanitatea care este o dimensiune ce excede biologicul pentru a constitui o dimensiune care scapă algoritmului și mecanicii existențiale. Avea dreptate Bartolomeu Anania care spunea că „libertatea e un dat ontologic”, însă alegerea e a noastră! Noi alegem să fim criminali sau torționari, nimeni altcineva! A spune precum cronicarul că „bietul om e sub vremi” e valabil până la un anumit punct; restul îți aparține.

A fost lucrul care m-a fascinat de la început la Malraux, în romanele lui, în cel numit chiar *La condition humaine* ori în *La voie royale*, calea regală a alegerii, a umanității. Cărțile acestea în care, vorba lui André Gide, află „argumente frumoase de a iubi viața; și argumente de a prefera vieții renunțarea la viață; înnobilarea vieții prin dăruire și sacrificiu. În timp ce atâția alții sunt astăzi preocupați să înjosească umanismul, Malraux îl înalță în mod spontan, și cred că tinerii îi păstrează, ca și mine, recunoștință.” Poate, cândva, acum nu sunt sigur. Fiindcă îi văd pe tinerii de-acum prea puțin sensibili și dispuși de a urma îndemnul celui care avertiza că „secolul XXI va fi unul spiritual sau nu va fi deloc”!

Acum nu mai avem nevoie de conștiință. Acum pascalienei trestii gânditoare – cea care, conștientă de condiția ei muritoare și de universul care se năpustește asupra ei, e superioară acestuia, pentru că universul nu știe ce face – o unealtă ieșită din mână și mintea ei, o materie moartă – mimând ceea ce n-a cunoscut și nu va cunoaște nicicând viața, minunata, fierbinte, mirifica și tragică – îi decide obiectul cunoașterii, îi alege algoritmic căile de urmat. Ființa lui pacificată, învăluită în fericirea universală, nu are nevoie de dramele și frământările conștiinței, acel ceva despre care noii stăpâni ai lumii spun că e inutil, că stă acolo în creier și suflet – acel altceva inconvenabil și de nedefinit – degeaba, fără să facă nimic! Ce treabă are omul de tinichea, dar și cei care i-au alcătuit schelăria mecanică sau virtuală, cu îndemnul aceluiași neliniștit cronicar al condiției umane, André Malraux: „Secolul nostru (XX, N.n.), cu psihanaliza, a descoperit demonii din om – sarcina care ne așteaptă este acum aceea de a redescoperi zeii”.

Dar nu despre *Zeul Data* și nici despre *Homo Deus* e vorba aici. Ci de neliniștitul posesor al netrebuincioaselor suflet și conștiință, al torturatului pe eșafodul alegerii, liberul-arbitru care îl face egalul Creatorului, al puterii universale, firul de praf care este egal infinitului în conștiința unei realități în care stă slăbiciunea și imensa lui putere: conștiința de-a fi, de-a îndura și de-a triumfa. Puterea Verbului, prin care alcătuiește lumea și se alcătuiește pe sine, numind și luminând trupul văzut și nevăzut al universului, gândindu-l și gândindu-se pe sine în această imperială cugetare în care real și virtual se țin în imaginarul universului uman, mult mai vast decât universul însuși. Cugetarea, înțelegerea pe care omul de tinichea nu le va avea niciodată. Așa cum acesta nu va avea Cuvântul, fiindcă dacă omul de tinichea folosește cuvintele acelea nu sunt ale lui, ci ale ucenicului vrăjitor care se joacă cu bagheta de împrumut.

Avea dreptate Hannah Arendt (*The Conversation*) că asistăm la „cea mai fatală, mai sterilă pasivitate pe care a cunoscut-o istoria vreodată”, trăită de „ființe lipsite de gândire, ramase la mila tuturor dispozitivelor tehnice cu putință”. Propunând ca și Malraux acea simplă și uitată soluție, acel panaceu decurs din universalitate condiției umane: „Nimic mai mult decât să gândim ceea ce facem”. Acel exercițiu de sănătate al *sapiensului*, libera alegere, pe care o implică natura ontologică a libertății, despre care vorbea Bartolomeu Anania. În care zace deopotrivă „O mare ispită” căci prin nelimitarea ei (libertatea) nu oferă prin ea însăși șansa unei opțiuni, ceea ce poate duce la depersonalizare, la „risipirea în ne-ființă”. Adică la acel distrugător efect pe care îl produce civilizația spectacolului

pe care îl oferă societatea contemporană până dincolo de sațietate. Așezată pe interese financiare și economice, într-o desacralizare programată și continuă, într-o globalizare pe care sunt chemați să o ducă la capăt, la semnul energumenilor acesteia, yesmenii politici, mediocritățile pe care aluviunile schimbării le-au aruncat în vârful unor politici văduvite de prezența oamenilor de stat, a politicianilor responsabili de destinele națiunilor și umanității. Într-o lume tot mai în derivă, tot mai năucă, brutală și căinoasă.

Despre care avertiza cu mult înainte Mircea Eliade: „Lipsa de omenie a lumii moderne se datorează tocmai faptului că e cărmuită de sferturi de oameni. Foarte bine intenționați, câteodată; dar niciodată oameni întregi. Ceva mai grav și mai deprimant: lumile care se așteaptă, lumile noi pe care le visează atâția însetați de dreptate – tot de asemenea oameni mutilați sunt visate și pregătite. Va veni într-o zi un vizionar cu cap și fără inimă, sau cu brațe și fără ochi – și ne va da o lume nouă. O lume cu sânge și lumină, sau numai cu pietre, sau numai cu fier. Din care vor lipsi foarte multe lucruri bune, firește; lucruri bune care ar fi putut să nu lipsească. Ar fi putut, dacă în loc de mutilați, lumea viitoare ar putea fi făcută de oameni întregi.

Astăzi ți se cere, cel dintâi, să renunți la ceva: la cap, la inimă, la ochi, la brațe. Nimeni nu te vrea întreg, așa cum ești. O viață organică, echilibrată,

plenară este socotită o tentativă de insubordonare. Dacă vrei să visezi o lume nouă pentru anumiți oameni, ești acceptat cu condiția să-ți scoți ochii sau să-ți înfunzi urechile. Ești dator să auzi un singur tipăt – sau mai bine să nu auzi nimic. Ești obligat să vezi o anumită culoare – sau, dacă nu, să nu vezi nimic.” (*Profetism românesc*)

Și concluzionează Eliade: „Dacă vrei să gândești omeneste și te încapățânezi să simți omeneste, ești considerat un laș. Cel care-și apără omenia. Cel care nu vrea să renunțe la singura valoare pe care a creat-o și a tolerat-o această lume mârșavă – caritatea, înțelegerea – este luat în răs de toți oamenii „de acțiune”, de toți oamenii care știu ce vor pentru că au știut cum să se mutileze. Ce haz s-ar face asupra morții lui Socrate, dacă ea s-ar fi petrecut acum, între oamenii noștri de acțiune.”

Încăpățănarea de a-ți apăra omenia, de a rămâne om, trestie gânditoare și nu humanoid mancurtizat e cea mai teribilă culpă. Nu de sufletul tău, nu de conștiința ta, nu de gândul gândit, de acel ceva inefabil care excede rețeaua neuronală și reacțiile chimice se preocupă întregul arsenal de gadgeturi, întreaga comicărie „artistică”, psihotronia generalizată, profuziunea de droguri de varii naturi, menite a anihila voința, motorul liber-arbitrului, spaima energumenilor clonării intelectuale și comportamentele de care au nevoie regii neîncoronați ai viitorului.

Omul în esența sa de „ființă aruncată în lume”, cum îl consideră Heidegger, fără posibilitatea de a alege timpul și locul lumirii sale, „definit de libertatea de a se alege pe sine” în pofida angoasei neantului și a morții, cu care se confruntă și a căror conștiință îi asigură măreția pascaliană. Asupra acestuia, a *sapiensului*, nu se mai năpustește universul, ci omul însuși sau, mai degrabă neomul care-și asumă trans-umanismul și, cu înverșunare, post-umanismul, formulări, concepte (?) care vorbesc tranșant, prin însăși definiția lor, despre dispariția omului.

Într-o excelentă interpretare scrisă la patru mâini de profesorul universitar Dumitru Borțun și de conferențiera Corina Sorana Matei despre problema trans-umanismului și a implicațiilor sale, apărută în revista *Piramida*, nr. 20, 2021, aceștia se întreabau dacă omul trans-uman ar fi „Un organism mai performant decât cel, «clasic», decât trupul cu datele sale biologice inițiale, însă alienat de propria umanitate ca aspirație de autorealizare? Un om cu antenele cognitive orientate spre exterior și spre optima raportare la lume, dar înstrăinat de conștiința sa și capacitatea ei de a-l întoarce spre sine?”

Aducând în discuție aceeași năvălășă conștiință, care, iată, nu stă degeaba, ci încurcă buna lucrare a celor din Silicon Valley et comp.

Numai că, precum scriam și în alte contexte, și confirmă și Domniile Lor, omul e mai mult decât biologie, mai mult, decât „trecătorul trup” al lui Blaga, care ne poartă prin lume și pe care se cade a-l îngriji, dar nu mai mult decât sufletul nostru, de la care el însuși primește buna cuviință a existenței. Căci nu sunt două lucruri străine trupul și sufletul, ci întregul în care se vedește măreția și efemeritatea universului însuși și în care se aprinde acea „scânteie care arde cu mult înainte”, despre care vorbea René Char. Orientarea spre interior, despre care se face vorbire, vizând îmbunătățiri de natură tehnologică, vizând în primul rând dezideratul favorit al viitorului global, eficiența „robotică”, dacă o putem numi astfel, subsumând mutația fundamentală a „interesului de la slujirea ființei umane la fixarea unor noi standarde de performanță care oferă «calificarea» la demnitatea (i-auzi!) de ființă trans-umană”, într-o lume în care „performanțele tehnologice emergente sunt socotite drept etalon pentru ceea ce ar însemna o viață dezirabilă, o viață care merită a fi trăită”, Doamne, apără și păzește de asemenea dorințe sinucigașe, atât de dragi Vaticanului păgân de la Davos! Doamne, apără și păzește de această post-ființă, pe care o include trans-umanismul, căci post-umanismul îl exclude din plecare pe *sapiens*!

Răspuns în fața utopiei

Notă pe marginea unei cărți-eveniment

Alexandru MĂRCHIDAN

Dan Anghelescu, istoric literar, eseist, poet, muzicolog, ne propune un subiect de reflecție cu relevanță nu doar pentru teorie, ci pentru cea mai concretă realitate – trecută și tot mai prezentă: *Exilul versus Utopia (Reflecții în siajul unei „Est/Etici” a neuitării)*, Acteon Books, Baia Mare, 2026. Titlul cărții ascunde o bogăție de teme cu ramificații multiple în ceea ce înseamnă viața omului ca ființă prinsă mereu la mijloc: între sine și ceilalți, între ai săi și străini, între păcat și sfințenie.

Să justific întâi afirmația din prima frază, anume că ni se oferă prin această carte ocazia unui proces de gândire asupra unui subiect trecut și *din ce în ce mai prezent*. Cei care vor privi cuprinsul s-ar putea să mă contrazică la o primă impresie – poate și eu aș fi făcut la fel. Însă, începând să parcurgi paginile acestei lucrări consistente (la propriu: aproape 500 de pagini, și mai ales la figurat), realizezi că lupta cu utopia este permanentă în istoria umanității, iar exilul este unul dintre răspunsurile viabile în fața ciclopului pentru care lumea și realitatea înseamnă doar atât cât poate cuprinde orizontul său.

Noi înșine suntem acum martorii unei (unor?) utopii care bat la ușă tot mai convingător pentru mulți, pentru că mijloacele de realizare în practică a viziunii lor există ori sunt pe cale să apară. De pildă, când se predică „îmbunătățirea” (augmentarea) omului, câți au ceva împotriva acestui scop? Când se duce un război împotriva durerii, îmbătrânirii și chiar a morții, cum să nu pară că viitorul surăde? Când se discută despre puteri deosebite dobândite prin unirea dintre om și mașină, ce poate fi atât de rău? Când de peste un secol se spune că metisarea Europei va fi salvarea ei, iar asta vine la pachet cu mirajul diversității (uniforme în gândire), ce să spună omul prins ca o roțiță în angrenajul unor griji și distracții care îl storc de vlagă? Acestea sunt doar câteva fire într-un buchet imens al hidrei numite „Utopie”, iar otrăvurile ei sunt mai rafinate și mai eficiente, pentru că le avem constant la purtător, la o aruncătură de click, și deseori, fără să vrem, dăm cu nasul de interfața prin care lumea utopiei ni se prezintă învăluită în magie. Trăim de ceva vreme – și, odată cu AI, este abia începutul! – *complexul Alice în țara minunilor*. Uriașa „notă de plată” încă nu este clară, însă se simte deja din plin povara ei, dacă ne uităm la câteva rezultate, dintre care cel mai grav este că am împuternicit mașinile să „gândească” și să „trăiască” în locul nostru. Este adevărat, după cum sugerează ghilimelele, mașina doar simulează gândirea și trăirea, însă este tot atât de adevărat că oamenii își diminuează considerabil gândirea și viața ca întreg. Deci, fără ghilimele de data asta, externalizând funcțiile omenescului din noi, încetăm să mai gândim, să mai vrem, să mai trăim, deci încetăm treptat să fim. Poate că filmele cu zombi ar trebui să fie percepute și în această cheie.

Profesorul Dan Anghelescu se referă în mod deosebit la acele utopii care par niște tancuri în raport cu utopiile de astăzi: fascismul, nazismul, comunismul. Fiecare dintre ele a încercat să producă un „om nou”, potrivit în schema reducionista ce avea pretenția de a fi singura imagine autentică a realității umane în general. Fiecare reprezenta un pat al lui Procust, iar consecințele neconformării la calapod s-au soldat cu numeroase amputări: spiritual-identitare, comunitare,

sociale. Victimele celor trei mari utopii însumează sute de milioane de oameni, ce s-au văzut la un moment dat tratați ca niște obiecte stricate de care cineva se considera îndreptățit să se debaraseze și, în plus, avea pretenția ca „obiectele” să accepte ca justă această nouă stare de lucruri. Prin propagandă și prin limbajul de lemn s-a încercat stăpânirea nu doar a destinului, ci a sufletelor. Puterea tiraniei, ca manifestare a utopiei, nu se limitează la reglarea socială după o anume concepție; tiranul ce reprezintă politic această hidră dorește mai ales ca ideile sale să fie acceptate ca singura lumină pe un drum unic

al fericirii, iar el să fie considerat părintele poporului, singurul tată care îl poate călăuzi spre Țara Făgăduinței, deci pe calea dinspre rău spre bine, dinspre imperiul păcatului și sclaviei spre libertate și viață. Orice utopie, insistă filosoful german Carl Schmitt, este denaturarea teologiei, așa cum politica în genere poartă cu sine substratul teologic. De la el a rămas cunoscută expresia de „teologie politică”, fiind, de altfel, și titlul uneia dintre cărțile sale, publicată în 1922.

Dacă marile utopii ale secolului XX sunt precum tancurile ce distrug totul în calea lor, noile utopii pot lua orice chip își dorește clientul. Ele par să-i dea controlul lumii, să îl elibereze cumva de orice jug: trans-umanismul; eliberările de autoritatea paternă, de familie, de Divinitate, de națiune, de propriul sex etc.; refugiu *sine die* în lumea virtuală, o eliberare aparte, prin care pot fi susținute toate celelalte înrobiri enumerate, ca să le spunem pe nume. Aceste utopii par să te pună în posesia lampei lui Aladin, adresându-se fiecărui *homo connecticus* în parte precum unui stăpân pe care dorește doar să îl mulțumească. Este o tactică de floare carnivora: iubitorul de consum (real sau iluzoriu) va fi consumat. Sub spectacolul multicolor – după chipul fiecărui doritor – la care suntem chemați să ne închinăm viața, se află însă adevăratul fundament al Utopiei: abisul.

Spre a fi cetățeni în țara mirajelor, plină de drepturi, eliberări și iluzii, ne îndeamnă o sumedenie de sfaturi ce altădată puteau fi o sursă de motivație sănătoasă: orice este posibil dacă vrei, e suficient doar să visezi ca să se împlinescă, nimic nu e imposibil când îți dorești etc. Acum, toate acestea au altă semnificație; nu mai înseamnă nici măcar traiul maladiv în propriul imaginar, ci depersonalizarea în virtual. Îndemnul către viața virtuală se prezintă ca soluție generală optimă pentru orice pierdere și neajuns din viața reală: ai săracit? nu e o problemă, te îmbogățești în „Țara minunilor”; ești decepționat în relațiile romantice? se rezolvă acum și aici în aceeași „realitate”; nu știi cine mai ești, nu ai niciun rost pe lume, te simți pierdut? nu te îngrijora, totul are soluție în lumea umbrelor (virtuale), în peștera descrisă de Platon. Doar că acum această peșteră invadează cu nespuse agresivitate toate palierele vieții și cere

să fie acceptată ca *singura realitate*, ca *Adevăr*. Aceasta este matca utopiilor, indiferent cum se numesc ele.

Am enumerat câteva fețe ale Utopiei. Ce este Exilul? El reprezintă unul dintre răspunsurile în fața monstruoasă ideologie, fiind o reacție complementară aceleia adoptate de partizanii din munți: ambele presupun luptă pe alt front, cu același inamic. Exilul înțeles la propriu („destărare”) este însoțit de exilul lăuntric. Mulți români l-au practicat, deși au rămas în țară: intelectuali precum Constantin Noica s-au refugiat în lumea interioară a valorilor morale și culturale, așa cum atâția credincioși au urmat un exil interior ce i-a salvat din „pustia” societății pecetluite de un „umanism” antiuman. Vectorii de propagare a utopiei intuiau pericolul acestei forme subtile de exil, de aceea au dezlănțuit cerberul limbajului de lemn, care nu însemna doar o chestiune de stil pocit pe seama căruia se râde acum, ci un calapod de gândire având rolul paralizării alternativelor la utopie. Limbajul de lemn devenea o tortură în vederea reeducării, pe principiul (mass-)media/mediul/instrumentul este mesajul, iar mesajul ne construiește fără să băgăm de seamă, mai ales dacă suntem de mici învăluiți constant în el.

Parcurgând paginile despre marii români din exil (amintim câțiva: Mircea Eliade, Emil Cioran, Eugen Ionescu, Vintilă Horia, George Enescu, Constantin Virgil Gheorghiu, Horia Stamatu, Alexandru Vona, Virgil Ierunca, Constantin Amărieuței, Alexandru Busuioceanu, Ștefan Baciuc, Mircea Popescu), putem înțelege exilul drept acceptarea unei operații pe cord deschis, asumarea unei crunte dureri pentru a-ți salva totuși viața. Adică a salva integritatea morală, identitatea în sensul cel mai profund, spiritual-cultural, sens ce nu poate fi separat de identitatea de neam și credință, așa cum au experimentat acești exilați. Lupta lor a devenit una împotriva timpului nedrept, ținând mereu ceea ce se află dincolo de timp și devine resort moral pentru a supraviețui istoriei. Astfel, modul de a fi român în vremuri grele, adică a reuși să fii deasupra istoriei când ea ajunge zdrobitoare, ilustrează vocația salvatoare universală a omului aflat în fața morții, a disipării, a pactului cu diavolul: ancorarea în transcendent, devenind tu însuși un „cap de pod” al Binelui în lumea care vrea să redefinească valorile. Autoexilul lăuntric este primul pas pentru a organiza rezistența în fața utopiei, iar dacă acolo nu găsești acea „frumusețe care va salva lumea”, formele exterioare se vor dovedi zadarnice. Aceasta este, în esență, lecția autorilor români din exil, care au încercat, fiecare cum a putut mai bine, să arate că drumul spre Acasă nu este garantat, ci se dobândește prin luciditate și jertfă.

Prezentul text este numai o notă de comentariu pe marginea cărții dlui profesor Dan Anghelescu, nici pe departe vreo sinteză sau recenzie. Îi asigur pe cititori că vor avea șansa de a lectura una dintre valoroasele cărți incomode, pe alocuri atât de incomode încât recenzorii vor evita să facă trimitere la respectivele subiecte. Unul dintre ele fiind acela că vechii comuniști de pe meleagurile noastre au fost succedați la putere de urmașii lor, mai întâi „de tranziție”, apoi „democrați” pur-sânge, cu un singur cusur: *fără mamă, fără tată!* De aici poate fi stabilit, prin opoziție, unul dintre cele mai importante țeluri în plan personal, comunitar și național: să nu ajungem așa!

Acest biped „cu un organism precar, care poate fi și trebuie să fie îmbunătățit în privința longevității și a capacităților cognitive”. Unde cunoașterea înseamnă informație și nu reflecție, viteză de reacție și nu îndelungă cugetare. „O perspectivă sărăcită de atributele esențiale ale omului recunoscute fără dubiu în cultură, de milenii – cum afirmă pe bună dreptate autorii studiului – personalitatea, conștiința morală, afectivitatea, voința, bunul-simț, intuiția (acel mod de manifestare a rațiunii inimii, N.n.), creativitatea, înțelepciunea (inutilă din perspectiva computerului universal despre care vorbea futurologul Ray Kurzweil, N.n.), religiozitate (pe care o excludea Max More, N.n.), umorul etc.; ea este schematizată în jurul a numai două atribute: memoria și inteligența.” Întrecut,

din perspectiva acestora, de către omul de tinichea – deși despre cea de a doua am mari îndoieli competitive – cu promisiunea unei iluzorii nemuriri, pe care semidictismul în materie de construcția universului și de organizare a întrupării materiei o prefigurează, „această «depășire» a condiției umane (...) aruncă o umbră lungă asupra prea multor aspecte esențiale, dintre cele ce fac ca viața umană să aibă preț, să merite a fi trăită”. Viața umană, în omenia ei strălucitoare și profundă, tragică și suferitoare, atinsă de aripa îngerului în înțelepciunea ei: „ci trăiește, chinuiește/ și-ai s-auzi cum iarba crește” (Eminescu). Fiindcă taina cea mare a vieții te primește în înțelesul ei cu truda cugetării și conștiinței emoționale, nu a belferiei informaționale! (Va urma.)

Homo sapiens

Ioan ROXIN

Studenții pe care îi întâlnesc astăzi îmi spun, cu un amestec de îngrijorare și resemnare, că simt cum li se atrofiază ceva. Atenția – nu mai pot citi un articol lung fără să-i ceară mașinii un rezumat. Răbdarea conceptuală – caută imediat răspuns la orice întrebare, fără să tolereze nesiguranța câteva minute. Capacitatea de verificare – au învățat să accepte ce sună plauzibil. Memoria de lucru – nu mai țin în minte mai mult de două-trei argumente simultan. Iar capacitatea de a scrie de la sine, de a începe o frază fără ajutor, le pare deja, după câteva luni de uz intens, un efort epuizant.

Mărturisirile lor au, dincolo de plauzibilitatea anecdotică, o bază fiziologică. Creierul funcționează după principiul, devenit clasic în neuroștiințe, al lui *use it or lose it* – folosește-l sau pierde-l. Circuitele neuronale care nu sunt solicitate se sting progresiv, după aceeași logică prin care se ofilește un mușchi imobilizat în ghips. Cercetările contemporane asupra neuroplasticității dependente de uz au confirmat acest mecanism mai cu seamă pentru sarcinile cognitive complexe – atenție susținută, memorie de lucru, gândire abstractă. Atrofia cognitivă nu e, deci, o expresie poetică; este un proces fiziologic real, măsurabil, repetabil. Iar dacă o tehnologie ne furnizează direct condensate „gata-gândite”, pierdem însăși deprinderea efortului cognitiv prelungit.

Acestea nu mai sunt simple intuiții. În ultimii doi ani, mai multe studii științifice au început să măsoare empiric ce credeam doar speculativ. Un studiu Microsoft Research, publicat în 2025, a chestionat 319 lucrători intelectuali asupra modului în care folosesc IA generativă în munca lor. Concluzia, formulată riguros, e cutremurătoare: cu cât utilizatorul are mai multă încredere în IA, cu atât gândește critic mai puțin. Și invers, cu cât are mai multă încredere în propriile sale capacități, cu atât gândește critic mai mult. Studiul dezvăluie încă o consecință, mai subtilă. IA generativă deplasează însăși natura efortului cognitiv – nu mai gândim o problemă, ci verificăm ce ne-a răspuns mașina, integrăm fragmente, organizăm sarcini. Munca intelectuală își schimbă centrul de greutate, fără să remarcăm cu adevărat ce se întâmplă.

Un al doilea studiu, condus de cercetătorul Michael Gerlich pe 666 de participanți de toate vârstele și nivelurile de educație, confirmă același tipar și adaugă o dimensiune îngrijorătoare. Există o corelație negativă semnificativă între utilizarea frecventă a instrumentelor de IA și capacitatea de gândire critică, mediată de fenomenul numit *delegare cognitivă* (*cognitive offloading*). Iar tinerii, cei care n-au cunoscut o lume fără IA, arată simultan cea mai mare dependență de mașină și cele mai scăzute scoruri de gândire critică. Educația superioară atenuază efectul, dar nu îl anulează. Confirmarea empirică a unei distincții pe care am formulat-o mai sus, că nu pierdem capacitatea, o pierde generația care nu o va fi exersat niciodată, ne sosește, deci, din date.

Cel mai spectaculos studiu vine însă de la MIT Media Lab. În iunie 2025, o echipă condusă de Nataliya Kosmyna a publicat o cercetare în care 54 de participanți au redactat eseuri în trei condiții: cu ChatGPT, cu motor de căutare sau fără niciun ajutor. Activitatea cerebrală a fost măsurată în timp real prin electroencefalografie. Rezultatele sunt frapante. Utilizatorii ChatGPT au prezentat cea mai slabă conectivitate neuronală – rețele cerebrale mai sărace, mai puțin extinse, cu o scădere de aproximativ 32% a sarcinii cognitive relevante și cu oscilațiile cerebrale asociate elaborării conceptuale (ritmurile alfa și theta) reduse aproape la jumătate. Mai grav: 83% dintre utilizatorii ChatGPT au fost incapabili să citeze corect, după redactare,

Ce pare să gândească inteligența artificială (II)

un pasaj pe care tocmai îl scriseseră cu ajutorul mașinii. Memoria nu e doar externalizată, se atrofiază. Cercetătorii au numit fenomenul, cu o formulă pe cale să intre în vocabularul comun, *datoria cognitivă* (*cognitive debt*): un confort intelectual imediat plătit prin slăbirea progresivă a fibrei intelectuale.

Atrofia cognitivă e un fenomen care merită numit cu sobrietate. Nu vorbim despre o catastrofă antropologică, dar nici despre o simplă schimbare de obicei. Vorbim despre o *rearanjare a pragurilor* la care mintea omenească începe să facă efort – pragurile atenției susținute, ale răbdării conceptuale, ale memoriei de lucru, ale capacității de a scrie de la sine. Iar o *mente formată* este, în bună parte, una care a învățat unde sunt aceste praguri și cât efort cere fiecare.

VII. Și totuși: ce e bine în această tehnologie

Tabloul s-ar deforma dacă nu am spune și partea cealaltă. IA generativă nu este o nenorocire. Este una dintre cele mai impresionante realizări tehnice ale civilizației omenești și ea va aduce, aduce deja, beneficii reale.

Cercetători din toate domeniile o folosesc pentru a accelera lecturi care altfel le-ar lua luni: rezumate de articole științifice, traduceri, sinteze. Medicii încep să o folosească pentru a sprijini diagnostice complicate, pentru a personaliza tratamente, pentru a citi imagini medicale. Inginerii o folosesc pentru a scrie cod mai repede, mai bine, cu mai puține erori. Profesorii o folosesc pentru a personaliza învățarea, un copil cu dificultăți de citire poate primi explicații adaptate ritmului lui. Persoanele cu dizabilități primesc unelte care le compensează ceea ce le lipsește: cititoare pentru cei cu deficiențe de vedere, traduceri instantanee pentru cei cu surzenie, asistenți care formulează propoziții pentru cei cu dificultăți de comunicare.

Mai mult: în mâinile potrivite, IA generativă poate deveni un *amplificator al inteligenței*, nu un substitut al ei. Cercetătorul care o folosește pentru a *testa* o idee, pentru a *contracara* o ipoteză, pentru a *găsi* contraexemple, pentru a *traduce* literatura din alte domenii pe care nu le-ar fi putut citi singur – acest cercetător *gândește mai mult*, nu mai puțin. Studentul care folosește un asistent generativ pentru a *înțelege* un concept dificil, comparând explicațiile lui cu manualele și cu alte surse, *învață mai bine*, nu mai prost.

Diferența între cele două utilizări – atrofiantă și amplificantă – nu stă în mașină. Stă în cum o folosim. Filosofia a numit demult această ambivalență: în *Phaidros*, Platon descrie scrisul ca pe un *pharmakon*, cuvântul grec care înseamnă, deopotrivă, medicament și otravă. Nu e ambiguu din neglijență; e ambiguu din necesitate, fiindcă scrisul este efectiv amândouă, în funcție de cine îl folosește și cum. Mașina pe care o avem în față astăzi împărtășește exact această natură. Doza, gestul, contextul în care o folosim hotărăsc dacă vindecă sau otrăvește.

Cine știe să gândească va folosi mașina ca pe un instrument de gândire. Cine n-a învățat să gândească va folosi mașina ca pe un substitut. Ceea ce înseamnă, paradoxal, că tot ce omul învață înainte de a întâlni mașina este, astăzi, mai important ca oricând.

Începe să se contureze un termen care cumulează ce am descris până aici: *co-inteligența*, formula prin care Ethan Mollick, profesor de management la Wharton School (Universitatea din Pennsylvania), a încercat să descrie, recent, raportul corect între om și IA generativă. Nu mașina ca substitut al inteligenței omenești, nici mașina ca rivală, ci mașina ca partener cu care omul lucrează împreună, fiecare aducând ce are mai bun, fără ca rolurile să se confunde. Mașina aduce viteza, scara, accesul la cantități uriașe de informație. Omul aduce judecata, întrebarea, alegerea, responsabilitatea. Co-inteligența nu e o utopie, e o disciplină. Trebuie învățată. Iar cine n-o învață greșește doza, și *pharmakon*-ul, în doză greșită, e otravă.

VIII. Întrebarea cu care a început totul

Toate cele de mai sus nu fac decât să așeze, sub formă contemporană, o întrebare veche. *Pot mașinile gândi?*

Pentru a măsura forța acestei întrebări, trebuie să ne întoarcem la rădăcinile ei. În 1928, matematicianul german David Hilbert ridicase o problemă cu rezonanțe profunde pentru fundamentele matematicii: există o procedură mecanică, „efectiv calculabilă”, prin care să se poată decide dacă o propoziție matematică e demonstrabilă sau nu? Întrebarea, cunoscută sub numele german de *Entscheidungsproblem*, cerea, în prealabil, o definire riguroasă a noțiunii

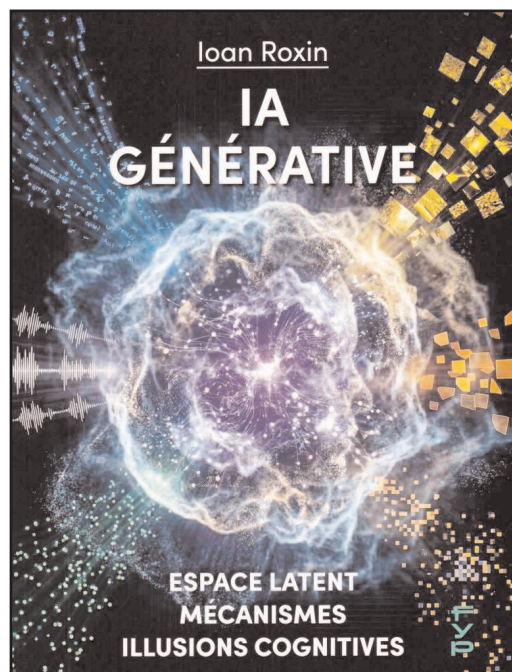
însăși de calcul. Iar acest pas l-a făcut Alan Turing, în 1936, într-un articol astăzi considerat actul de naștere al informaticii teoretice: *On Computable Numbers, with an Application to the Entscheidungsproblem*. Turing imaginează acolo, nu un dispozitiv fizic, ci un *model abstract* – o „ființă care calculează”, reductibilă la un mecanism simplu care citește, scrie și șterge simboluri pe o bandă, după reguli explicite. Modelul, intrat în istorie sub numele de *mașina Turing*, definește riguros ce înseamnă a calcula. Pe el se vor sprijini, decenii mai târziu, toate calculatoarele lumii.

In 1950, Turing revine cu o întrebare cu totul diferită. De la „ce înseamnă a calcula” trece la „ce înseamnă a gândi”. Articolul, publicat în revista de filosofie *Mind* sub titlul *Computing Machinery and Intelligence*, formulează întrebarea într-o formă simplă: *Pot mașinile gândi?* Turing știa că întrebarea, pusă direct, e prost formulată, fiindcă presupune o definiție clară a gândirii – definiție care ne lipsește chiar și nouă, ființelor care gândesc.

Așa că a propus o substituție: să ne întrebăm, mai degrabă, dacă o mașină poate imita o ființă gânditoare într-un dialog. A numit acest protocol *jocul imitației* (*imitation game*); posteritatea i-a spus, mai sec, *testul Turing*. A structurat optzeci de ani de dezbateră filosofică.

Între cele două articole, din 1936 și 1950, Turing parcurge o distanță filosofică uriașă. În primul, definește mașina care calculează; în al doilea, întreabă dacă mașina poate gândi. Întreaga istorie a inteligenței artificiale se desfășoară între acești doi poli – și a structurat optzeci de ani de dezbateră filosofică.

Modelele generative de astăzi trec, în mare măsură, testul Turing. Pot susține un dialog suficient de plauzibil ca un examinator să nu poată distinge, la prima vedere, dacă vorbește cu un om sau cu o mașină. Dar, și aici e nuanța subtilă, *trecerea testului nu rezolvă întrebarea*. Ea ne forțează doar să reformulăm întrebarea. Dacă o mașină poate produce comportament asemănător gândirii, fără să gândească (în sensul deplin), atunci ce este, mai exact, gândirea? Și ce înseamnă, în această epocă, să *fi* o *ființă gânditoare*?

Mai puternic decât testul însuși este, însă, contestația lui. În 1980, filosoful american John Searle a propus o experiență de gândire devenită celebră sub numele de camera chineză. Imaginați-vă, spune Searle, un om închis într-o cameră, care nu cunoaște nicio boabă de chineză. Omul are la dispoziție un manual gros de instrucțiuni, în limba lui, care îi spune: „dacă primești simbolul X, scrie-l pe Y; dacă primești YYY, răspunde ZZZ”. Aplicând regulile, omul scrie pe hârtie răspunsuri perfect coerente în chineză și le strecoară înapoi prin fereastră. Vorbitorul de chineză din afara camerei e convins că discută cu cineva care înțelege limba. Or, omul dinăuntru nu înțelege niciun cuvânt. El doar manipulează simboluri aplicând un ansamblu de reguli.

Argumentul lui Searle e simplu și devastator: a manipula simboluri după reguli, fie ele oricât de sofisticate, nu este același lucru cu a înțelege. Camera chineză produce comportament *inteligent* fără ca în interior să existe *înțelegere*. Iar mașinile care trec testul Turing, susține Searle, sunt exact astfel de camere chineze: produc răspunsuri plauzibile prin manipulare formală de simboluri, nu prin înțelegere autentică.

Filosoful italian contemporan Luciano Floridi a propus, pentru a descrie această situație, o formulă care îmi pare exactă. El vorbește despre *a patra revoluție* – după Copernic, Darwin, Freud și acum revoluția informațională. Esența ei nu este, spune Floridi, că mașinile au devenit inteligente. Esența ei este că *am pierdut capacitatea de a distinge inteligența de simularea ei*. Iar această pierdere ne forțează să regândim, dintr-o nouă perspectivă, ce înseamnă să fii uman într-o lume populată cu inteligențe simulate.

Întrebarea cu care a început totul rămâne deschisă. Răspunsurile pe care vi le-am oferit până acum sunt, recunosc, mai mult metode de a reformula întrebarea, decât rezolvări ale ei. Iar acolo unde întrebările sunt grele, e adesea util să chemăm în ajutor un spirit mai mare decât al nostru.

IX. Profesorul Moisil

Există, în istoria gândirii românești a secolului XX, un nume pe care această discuție îl reclamă mai mult decât pe oricare altul: Grigore C. Moisil.

Pentru cititorii mai puțin familiarizați cu el, câteva repere. Moisil a fost matematician, profesor universitar și academician, născut la Tulcea în 1906, decedat la Ottawa în 1973, în plin turneu de conferințe. A studiat la București, sub îndrumarea unor maeștri ca Dimitrie Pompeiu și Gheorghe Țițeica, apoi la Sorbona și la Roma. Și-a făcut cariera la Iași, zece ani lângă școala lui Alexandru Myller, apoi la București, cu o paranteză diplomatică între 1946 și 1948, ca ambasador al României la Ankara.

Toate acestea l-ar fi făcut un mare matematician român. L-au făcut, însă, mai mult decât atât.

Începând cu anii 1930, Moisil a cercetat *logica matematică*, adică acea ramură a matematicii care studiază raționamentul însuși. Polonezul Jan Łukasiewicz propusese, cu câțiva ani înainte, o idee revoluționară: că adevărul nu trebuie redus la binarul *adevărat/fals*. Pot exista valori intermediare, stări nuanțate, grade de adevăr. Moisil a preluat ideea, a sistematizat-o algebric, a extins-o, a întemeiat ceea ce astăzi numim *algebrele Łukasiewicz-Moisil* – un capitol al matematicii care va influența, decenii mai târziu, logica fuzzy și fundamentele teoretice ale mai multor sisteme automate. În chip surprinzător, dar nu întâmplător, această cercetare anunța, structural, ceea ce vor face modelele generative de astăzi: *ieșirea din rigiditatea binarului, în favoarea unui continuum de probabilități*.

Apoi s-a întâmplat ceva remarcabil. La începutul anilor 1950, când dicționarul oficial de filosofie al regimului comunist descria cibernetica drept „o știință burgheză reacționară”, Moisil a făcut exact contrariul a ceea ce se aștepta de la un academician: a îmbrățișat-o public, a apărut-o, a creat în jurul ei o școală. În 1957, a contribuit la instalarea primului calculator de construcție românească, la Institutul de Fizică Atomică. În 1959, a înființat la Universitatea din București prima specializare „Mașini de calcul”

din țară. În 1962, a creat Centrul de Calcul al Universității – al zecelea din lume, în acel moment.

Pentru toate aceste contribuții, în 1996, la douăzeci și trei de ani după moartea sa, IEEE Computer Society i-a acordat *Computer Pioneer Award*, singurul român distins astfel.

Dar Moisil n-a fost doar un mare matematician. A fost și un mare profesor. Mergea prin licee să le explice copiilor că matematica nu este o disciplină plicticoasă, ci „începutul gândirii”. Anticipa, încă din anii '60, faptul că lumea avea să se împartă „între bătrâni și cei care știu să lucreze la calculator”. A format, prin cursurile lui, prima generație de informaticieni români – Solomon Marcus, Mircea Malița, Paul Cristea, Edmond Nicolau și alții.

Și, poate cel mai important pentru ce ne interesează aici, Moisil a fost cunoscut pentru un umor de o ironie tăioasă. Vorbele lui de duh au intrat în memoria culturală a românilor sub numele de *moisilisme*: formulări scurte, paradoxale, suficient de adevărate cât să rămână în minte. „Învățând matematică, înveți să gândești.” „Numai prostia poate să n-aibă intermitențe.” „Spre deosebire de vin, știința nu trebuie lăsată să se învechească.” „Ce este un pesimist? Un optimist bine informat.” „Eu sunt omul care demonstrez, nu conving.”

În acest stil, atribuit lui Moisil, circulă o replică iconică. Întrebat dacă mașinile vor ajunge cândva mai inteligente decât oamenii, Moisil ar fi răspuns: „Sigur că da. Dar nu vor învăța niciodată să zâmbească.”

Replica e, cred, una dintre cele mai dense din literatura românească despre tehnologie. În două propoziții, Moisil face trei lucruri. Întâi, *recunoaște superioritatea calculatorului* – nu se poartă ca un sceptic temător, vede deschis ce avea să se întâmple. Apoi, *trasează o linie* – există un teritoriu pe care mașina nu-l va cuceri. Iar al treilea lucru, cel mai subtil: *alege ca emblemă a acestui teritoriu zâmbetul*. Nu inteligența, nu creativitatea, nu conștiința – toate acestea sunt termeni mari, contestabili, ușor de redefinit. Ci zâmbetul. Adică gestul cel mai mic, cel mai uman, cel mai imposibil de falsificat.

Iar zâmbetul ridică, exact, problema centrală a articolului de față. Astăzi, după șaptezeci de ani, mașinile au învățat să producă zâmbete. Avatarurile zâmbesc. Modelele de limbaj scriu fraze afectuoase, ironice, calde. Cititorul are senzația că textul îl simte. Cercetători de la firme serioase studiază ceea ce ei numesc *funcții afective* în interiorul modelelor – corelative neuronale ale unor stări care, dacă ar exista într-un creier, le-am numi emoții. Întrebarea moisiană pare combătută. Mașinile zâmbesc.

Dar zâmbesc pentru cineva?

Aici, cred, replica lui Moisil rămâne intactă. Fiindcă nu vorbea despre *forma* zâmbetului, pe care mașina o poate produce, ci despre *rostul* lui. Iar rostul zâmbetului nu este o configurație de mușchi sau de pixeli. Este o legătură. Este răspunsul cuiva la altcineva. Este un fapt *între doi*, în care unul recunoaște, prin acest gest minim, prezența celuilalt.

Mașina poate produce semnul. Dar semnul nu epuizează evenimentul.

X. O invitație

Cu această întrebare în minte, mi-a venit ideea – fantezistă, recunosc, dar fertilă – de a-l „invita” pe profesorul Moisil pentru un ceas de discuție. Să-l așez în fotoliul din față, să-i deschid laptopul, să-i arăt ce am ajuns să cerem unei mașini și ce ne răspunde ea și să-l las să comenteze, să întrebe, să taie, să redeschidă întrebări.

Această invitație – pur literară, pur de imaginație – ia forma unui dialog imaginar, pe care îl veți putea citi în numărul următor al revistei. Moisil, în acest dialog, nu este profet al IA generative; nici critic resentimentar; nici admirator naiv. Este, *la el acasă*, exact spiritul care a anunțat structural ce se întâmplă – cu logica polivalentă, cu teoria automatelor, cu intuiția sa pedagogică din anii '60. Este un matematician care vine să asculte ce am descoperit între timp, și să-mi pună întrebările grele – întrebările pe care, fascinați de mașină, am cam uitat să ni le punem.

Pentru cititorul care va parcurge dialogul cu firele articolului de față încă vii în minte, întâlnirea va fi, sper, mai bogată. Conceptele vor avea contur. Iluziile vor avea nume. Iar replicile lui Moisil – uneori atestate, uneori imaginate în spiritul lui – vor putea fi auzite cu ce trebuie auzite: nu ca verdicte ale trecutului asupra prezentului, ci ca un dialog viu între o gândire formată în alt veac și o mașină pe care veacul lui n-a apucat s-o vadă.

În închiderea acestor pagini, o mărturisire. Ceea ce ați citit aici e fundamentul, în formă concentrată, al unei cărți pe care o pregătesc de mai mulți ani – *IA generativă. Spațiu latent, mecanisme și iluzii cognitive*, care a apărut în iunie 2026 la editura FYP Éditions (Franța), urmând să apară ulterior și la Editura Academiei Române. Cartea dezvoltă, cu mai multe nuanțe și mai multe exemple, ceea ce am putut doar schița aici. Dar dacă cineva m-ar întreba care e, în două propoziții, ce am înțeles din toți acești ani de cercetare a fenomenului IA generative, aș răspunde așa: *Mașinile au devenit, într-adevăr, foarte bune. Iar de aici încolo, totul depinde de noi*.

Profesorul Moisil aștepta, cred, exact acest moment. În numărul următor vom sta de vorbă cu el.

Bibliografie

A. Alombert, *Schizophrénie numérique: La crise de l'esprit à l'ère des nouvelles technologies*, Allia, 2023.

A. Damasio, *Strania ordine a lucrurilor: Viața, sentimentele și crearea culturilor* (trad. M. Lucescu), Humanitas, 2018.

L. Floridi, *The fourth revolution: How the infosphere is reshaping human reality*, Oxford University Press, 2014.

D.R. Hofstadter, *I am a strange loop*, Basic Books, 2007.

G. Marcus, E. Davis, *Rebooting AI: Building artificial intelligence we can trust*, Pantheon Books, 2019.

Gr.C. Moisil, *Știință și umanism*, Editura Junimea, 1979.

V. Moisil, *Un om ca oricare altul*, Editura Albatros, 1979.

E. Mollick, *Co-intelligence: Living and working with AI*, Portfolio, 2024.

Platon, *Phaidros* (trad. G. Liiceanu), Humanitas, 1993.

I. Roxin, *IA générative: le risque de l'atrophie cognitive*, Polytechnique Insights. <https://www.polytechnique-insights.com/tribunes/neurosciences/ia-generative-le-risque-de-latrophie-cognitive/>, 2025, 3 juillet.

I. Roxin, *Literatura generată de inteligența artificială sau ce trebuie să știe un scriitor despre mașina care „scrie”*, Interviu la *Cafenele literare*, 3 (277), 2026, 3–11.

J.R. Searle, *Minds, brains, and programs*, *Behavioral and Brain Sciences*, 3 (3), 1980, 417–457, <https://doi.org/10.1017/S0140525X00005756>

B. Stiegler, *La technique et le temps, 1: La faute d'Épiméthée*, Galilée, 1994.

A.M. Turing, *Computing machinery and intelligence*. *Mind*, 59 (236), 1950, 433–460, <https://doi.org/10.1093/mind/LIX.236.433>.

Homo sapiens

Ioan St. LAZĂR

Între multe aspecte care leagă cultura populară românească de cultura greacă antică, determinându-i „o mai dreaptă

cinstire” în orizontul spiritual, corelația între ciobanul mioritic și filosoful Socrate ni se pare a fi privilegiată. Ea se instituie în contextul atitudinii finale a amândurora față de moarte, dar, întrucât această atitudine este expresia sintetică a unui mod existențial anterior, comportă explicații și perspective mai largi, deosebit de semnificative.

Mărturisim că am pornit în această corelație pe un fond comparativ incitant: Socrate refuză soluția elevilor săi de a scăpa de moarte evadând și, prin martiriu, dă o ultimă lecție de demnitate și libertate atenișilor, ceea ce a făcut posteritatea să-l „înconroneze” cu laurii cuveniți celui mai înțelept dintre oameni; în mod analog, ciobanul mioritic refuză și el soluția mioarei năzdrăvane de a se feri din calea morții și dovedește, testamentar, o profundă grijă și compasiune pentru ceilalți mai mult decât pentru sine, ceea ce nu întotdeauna a fost calificat pozitiv de către posteritate. Ne-am întrebat adeseori care este pricina acestei inechități și ne-am dat seama că nu s-a ales „prisma” de interpretare corespunzătoare. Aceasta face obiectul rândurilor următoare, care au funcția unor premise pentru o demonstrație încheiată.

Evident, cele două realități diferite – una istorică, adevărată (cea grecească) și cealaltă literară, imaginată (cea românească) – nu se „acoperă” deplin, iar de specificul lor trebuie ținut seama, fiindcă, în mod firesc, nici consecințele nu au fost identice. Pentru noi, aici, importantă este, însă, analogia incontestabilă. Socrate este condamnat de către un tribunal democratic, al orașului-cetate, formă maximală de socializare în antichitate (1), pe care el, ca orice cetățean, trebuie să o respecte în forul lui interior, adică să-i accepte pedeapsa chiar dacă o consideră nemerită sau o greșală imensă. Ciobanul mioritic este condamnat, dacă nu de confrății ce devin tâlhari (ipoteză realistă, totuși vulgară), atunci, în cel mai bun caz, de către „confreria” pastorală, formă străveche de organizare și coerciție socială în mediul respectiv (2), pe care nu se gândește să o contrazică în hotărârile ei. În această situație nu este vorba de o echivalare, ci numai de o analogie între „cetate” și confrerie (asemănarea o facem cu conștiința deosebirilor). Cetatea, în care totul este cunoscut și dezbătut democratic (în care, deci, Socrate poate să se apere, să-și contrazică acuzatorii) este o formă evoluată, care se dezvoltă inclusiv pe plan spiritual; pe de altă parte, confreria, în care predomină secretul, non-„transparența” (ca atare, ființa care divulgă „complotul” aparține planului fantastic, cu rol special în literatură!), este o formă arhaică, ce involuează istoric, elementele sale culturale dispersându-se. Și doar analogia trebuie reținută.

Aceasta deoarece problema este, în fond, de natură recesivă: un raport de tipul Mare-Mic (3), între colectivitate (cetate, confrerie) și individ (Socrate, ciobanul), este „răsturnat” finalmente prin forța morală a factorului care, inițial, era secund. „Conflictul” între partea de dreptate a unei părți și cea a celeilalte se instituie și se rezolvă în mod neobișnuit. Într-adevăr, în situația unei „vini” mai mult sau mai puțin reale, care seamănă cu invocarea unui pretext (oricare!) neapărat – pentru a satisface „regula” greșelii inerente eroului tragic din eposul indo-european (cf. Dumézil (4)) –, ciobanul mioritic diminuează tragismul prin non-comentarea, recte, asumarea lui în perspectiva unui sens transcendent. Situația lui Socrate, neîncadrabilă în vreunul din raporturile dramatice ale tragicilor greci – decât poate în acela eschilian al lui Prometeu, care primește implacabila pedeapsă a lui Zeus, conștient că și-a făcut datoria față de oameni –, este mai complexă,

întrucât filosoful, netemător de moarte, încearcă totuși, spre binele lor, să-i convingă pe judecători să renunțe la sentința capitală; dar și această situație, accentuat tragică prin finalul ei, se iluminează de un alt sens, transcendent, vizat de erou. În ambele cazuri, așadar, față de „presiunea contextului” social, ciobanul și, respectiv, Socrate, fiecare în felul lui, găsesc o rezolvare cathartă în planul uman individual prin deschiderea acestuia către „zăriștea” cosmică. Din această perspectivă se „răstoarnă” raportul recesiv inițial, asigurându-se individului uman demnitatea și noblețea eternă.

Astfel, cei doi eroi aflați în situația liminală a iminenței morții o depășesc analog, efectuând deliberat „ruptura” (impusă!) față de nivelul concret al socialului, dezlegând de aceasta condiția individuală, care se dovedește a fi conexată, misterios, și la celălalt nivel, invizibil și imaginar, al Realului. Avem de a face, în chiar contextul arhaic și cel antic, cu totală dependență a individului de normele (nomos-ul) colectivității și cu o meditație implicită asupra condiției omului ca individ, o condiție antropocosmică. Această condiție, esențială, există la nivelul colectivității, constituie baza religiozității în societățile tradiționale,

însă acest moment este cel calitativ, de conștientizare a ei, de afirmare în planul spiritului (nous-lui) a libertății de a și-o asuma.

Desigur, această situație este mai perceptibilă în cultura greacă, în care filosofii presocratici și Socrate, în felul lui, întemeiază filosofia; pentru cultura folclorică acest moment este, însă, infinit mai greu de identificat, el trebuie înțeles într-adevăr calitativ. Într-un studiu consistent și valoros apărut recent despre *Miorița*, cercetătorul Nicolae Brânda, tratând „mitul axial” al spiritualității românești ca un „mit antropocentric” (5), legat de cultul divinităților și eroilor vegetaționali (care mor și învie în corespondență magică cu natura), pune, ca și M. Eliade, asumarea morții de către erou pe seama credinței că numai *moartea violentă* consimțită este *creatoare*; ciobanul mioritic se comportă, așadar, după normele mentalității arhaice, care s-au perpetuat mirabil – și în „adâncimea” semnificativului textual – până spre secolul nostru (6). O explicație quasi-adevărată pentru structura arhetipală și mitologică a *Mioriței*, dar care, după părerea noastră, nu poate fi absolutizată și rigidizată în devenirea istorică. Evoluția – *sine qua non* – nu se caracterizează numai printr-un proces de de-sacralizare, ci mai ales printr-un „joc” de de-sacralizare – re-sacralizare (în formule istoric adecvate), printr-o „balansare” în raportul complementar dintre antropocentrism și antropo-cosmism.

Or, pentru acest raport, momentul ilustrat, la greci, de Socrate reprezintă un „prag” semnificativ, dincolo de care nu mai urmează ca filosofie decât succesiuni

de... recurențe. Filosoful („iubitor de înțelepciune”) trăiește în plină afirmare a antropocentrismului, accentuat social, marcat de ascensiunea Demos-ului și a Cetății, care-și „împropriu” zeii (locali), iar prin sofistul Protagoras rostise suprema definiție: „Omul este măsura tuturor lucrurilor...” Socrate, ca o expresie a libertății pe care i-o oferea această „măsură”, ia în considerație și natura cosmică a omului, „ia în seamă dubla noastră alcătuire” (Gh. Vlăduțescu (7)); el își îngăduie să aibă și „un alt zeu” decât zeii cetății, un zeu intim, pe care-l resimte cum îl călăuzește în viață și pe care îl înțelege de a fi ipostază a zeului înțelepciunii, Apollo. Spre deosebire de ceilalți sofisti, Socrate „pune antropocentrismul, în termeni cosmici” (*idem*), văzând în divinitate „un nume al principiului” Inteligenței universale. De la această altitudine a atitudinii metafizice el pune în discuție rânduilele vieții sociale și morale, dezavuând aleatoriul și anarhia și vizând legea, norma, principiul general, al Binelui și virtuții, al înțelepciunii. Oarecum „în răspăr” cu societatea, vrând mai binele acesteia, el este un om liber, care se călăuzește după deviza templului din Delfi, „Cunoaște-te pe tine însuși!”, deviză a adevărului, căci, înțelegându-și limitele (umane) inerente, dă creditul suprem zeului său (expresie a Logosului) și-și cumpănește comportamentul în planul antropocosmic. Astfel își confirmă, în ceea ce-l privește, afirmația oracolului și tot astfel rămâne să dea curs pedepsei din partea cetății, încredințându-se zeului lui care nu-l mai conseiază – semn că-l așteaptă într-un alt destin, în lumea invizibilului, a sufletului desprins de corp (căci – avea să spună în dialogul platonian *Phaidon* – „filosof este acela care, pe cât mai mult posibil, își desprinde sufletul de trup”).

Accentul în viziunea lui Socrate asupra omului este dublu: *antropocentric* – în planul social, al intereselor colectivității în istorie (aici asemănându-se cu sofistii) și *antropocosmic* – în planul ontic, al individului uman ca parte specifică și, prin suflet, eternă a Ființei lumii; principiul ființial

fusese tatonat mai demult pe căi orifice și pitagoreice, apoi pe cele presocratice, pentru ca lui Socrate să-i revină prima formulare filosofică.

Correspondentul său din spațiul trac și, mai apoi, românesc al acelorași tradiții orifice și pitagoreice (zamolxiene), ciobanul mioritic, pus în situația anului condiției sale trupesti și sociale (de antropocentrism maximal: „Că-i mai ortoman/ Și-are oi mai multe...”), se deschide cu o adeziune totală planului cosmic, transcendent, a cărui cunoaștere/„trăire” împletitoare o închipuie mistic ca pe o nuntă (8). Mai mult decât Socrate, el se întoarce compătimitor și spre cei dragi din planul vizibil al experienței vitale, iar în această poziție – de *lanus bifrons* – trebuie să vedem reflectat, într-un mod mito-poetic, raportul dintre antropocentrism și antropocosmism în viziunea despre om mioritică.

N. Brânda vede în raportările testamentare forme mitice evocând secvențele recuperatorii de pe traseul *învierii inițiatice* a eroului vegetațional, dar noi – consecvenți ideii lui Aristotel că miturile sunt „iubitoare de filosofie”, încorporează adică, într-o modalitate specifică (de povești cu întâmplări minunate – în fond *images mundi*), elemente de reflecție filosofică – opinăm că putem vorbi și în *Miorița* de o proto-filosofie (termen propus de A. Frenkian și utilizat de Gh. Vlăduțescu (9)). O proto-filosofie cu „miez” de-sacralizat și re-sacralizat (v. „creștinismul cosmic” – M. Eliade), care s-a putut perpetua în substanța sa poetică mai plauzibil decât semantica arhetipal-mitologică și care, în paralel, și-a aflat în antichitatea greacă un analog și un model discursiv, filosofic.

Cugetările tinereții – 1972 (II)

Theodor CODREANU

Nu dăruie iubire pe nedrept cuiva, căci vei fi curând pedepsit de gelozie.

Arta redusă la bufonerie tragică.

Viața practică este singura care-și impune punctul de vedere.

Libertatea individuală promovată teoretic de politica oficială înseamnă dependența totală față de statul socialist.

„Ssst, vine șeful!” N-am înțeles niciodată ce este un șef și de ce trebuie să taci când apare.

Omului comunist i se interzice consumul de droguri. De aceea, îmi închipui, pentru el, viitorul va însemna lupta pentru dobândirea dreptului la consumul de droguri.

Arta moare când trăiește doar artistul ca ins individualist.

Omul de prisos al zilelor noastre – artistul.

Platon a fost cel dintâi care i-a găsit pe poeți de prisos în cetate.

Important pentru tine, un fleac pentru ceilalți.

Unde e importantă femeia, arta e de prisos.

Gândește și creează fără scop. Calea sigură de-a nu muri.

După moartea lui Dumnezeu proclamată de Nietzsche, artistul modern s-a văzut îndrituit să se substituie religiei, crezând că gestul lui e un „progres”

În mersul mântuirii lumii. Și s-a dovedit doar o întoarcere la păgânism.

Protejează-ți instinctele. Ele te vor salva.

Adevărul a fost întotdeauna diversionist.

Pesimiștii sunt totdeauna falși-pesimiști.

Dintre capodoperele create de omenire, încep să cred că religia este cea mai practică și mai lipsită de ipocrizie.

„Monstruozitatea” unei vieți închinată adevărului.

Cu cât mai multă oboseală, cu atât mai deplină armonia socială.

Cititorii presei – oameni bine presați.

Descoperirea nefericită a lui Don Juan e că toate femeile seamănă între ele. Și, nenorocitul, le încearcă pe toate în speranța că va fi contrazis.

Nefericitul este un grandoman care se crede lovit din toate părțile, când, de fapt, nimeni nu-i dă nicio atenție.

Cruzimea bărbatului impresionează sexul slab care se grăbește s-o imite.

S-au despărțit cu lacrimi în ochi, dar când el s-a întors, fiindcă se revocase ordinul, ea a rămas stupefiată.

Se crede că mărimea unui medic stă în cât de indescifrabilă îi este rețeta.

La așa salarii, așa morală, îmi zice vecinul de spital.

Ce este cinismul? Deznădejde care plesnește.

Plăcerea jocului prefigurează bucuria creației.

Dostoievski, prin vocea lui Ivan Karamazov: „nimic n-a fost vreodată mai insuportabil pentru un om sau pentru o societate omenească decât libertatea”.

Maturitatea – vârsta la care omul devine mașină.

Sfârșit de martie. Imposibil a continua să mă prefac. Scrisoare către L. Analiză chirurgicală.

Perversitate masculină: să suferi din pricină că iubita nu te înșală.

Egoismul iubirii e suportabil numai atunci când e reciproc. În rest e tiranie.

Iubirea e tăcută ca adâncurile mării și solemnă ca un templu. Nevoia de certitudine se numește îndoială.

O funcție de șef te face temut, dar nu și puternic.

Talentul se pierde prin lipsă de exercițiu, iar geniul prin lipsă de gândire.

Sunt atâția voinicoși pe la dosuri, încât te miră că adevărul întârzie să-și facă intrarea în lume

Poți face un viitor bun, făcând rău în prezent?

Slabul admiră totdeauna aparența puterii.

Considerentelor de mai sus le aducem un ultim argument evocând prima definiție dată de M. Eliade mitului, care este, întâi de toate, o „axiomă cosmologică dramatizată” (*Comentarii la Legenda Meșterului Manole* (10)) și numai apoi „povestea (*histoire*)” sacră a lui *illud tempus*. Așadar, în cazul nostru, axioma cosmologică poate fi formulată discursiv în fraze de tipul: „Vederea morții i-a trezit omului... ideea de supranatural” și speranța supraviețuirii „dincolo de ceea ce vedea” (Fustel de Coulanges (11)) sau: Moartea, „primul mister”, i-a înălțat omului „gândirea de la vizibil la invizibil, de la trecător la etern, de la omenesc la divin” (*idem*) sau: „În fața morții omul se raportează atât la mediul în care a trăit, cât și la cel în care are credința că va supraviețui” (*ibidem*). Dramatizarea acestei axiome cosmologice a avut, așadar, ca semnificat, un sens proto-filosofic „de lungă durată” și a condus, în epoca magico-mitică a omenirii, la semnificații constituite, între altele, din scenariile mitico-rituale legate de cultul vegetațional, corelativ acelorale ale cultului solar (12).

Desigur, este o întreagă problemă să elucidăm situarea dramatizării în perimetrul confreriilor pastorale (mai rezistente în timp decât cele agrare – pe care le presupunem inițial în satele noastre străvechi, răvășite de îndelungata „teroare a istoriei”); dar însăși această situație este, la o adică, diversă (și superfluă) dacă asociem și teme adiacente ca „eroul rănit” (A. Fochi (13)) sau „mesajul înaintea morții” (G. Dumézil (14)) întâlnite la numeroase popoare, inclusiv la noi, în contexte de război, vânătoare ș.a. Mult mai important ni se pare, revenind la textul mioritic, să sesizăm ce semnificații proto-filosofice poartă actanții dramatizării pentru a înțelege sensurile acesteia. Astfel, „oiaia năzdrăvană” ne apare a fi o ipostază poetică (în raportul real-fantastic) pentru conștiința antropocentrică, de apărare a valorilor realului vizibil, în timp ce „ciobanul” este, cu un termen al lui Blaga, „ipostazierea” (pastorală) a conștiinței antropocosmice; dialogul dintre aceste „voci”/ipostaze este analog celebrelor *disputationes* (de resort arhaic, ritualic, ca „dramatizare a axiomei cosmologice”, dar v. și H. Wald despre întâietatea dialogului (15), precum și de resort medieval, în diferitele culturi orientale sau europene), aceasta fiind modalitatea mito-poetică a conținutului proto-filosofic.

Si, pentru a continua „disputa” în planul corespondent al istoriei filosofiei antice grecești, să amintim diferența – și complementaritatea – dintre Protagoras, cel mai de seamă antropocentrist, și Socrate în ceea ce privește atitudinea față de „cetate” și față de moarte. Primul, condamnat și el la pedeapsa capitală, evadează, dovedind nu numai inconsecvență față de prețuirea cetății ca *summum antropocentricum*, dar și lașitate față de idealul eroic ca un alt *summum*... Dimpotrivă, Socrate, prin refuzul de a evada, prin demnitatea de a-și asuma și eroismul de a-și provoca moartea, prin speranța transcenderii existenței, dovedește o fermitate exemplară în afirmarea modelului uman pe care-l propune, un model deschis, antropocentric și antropocosmic totodată. El a câștigat o libertate mai profundă decât aceea temporală a lui Protagoras.

Întrebată care este cel mai înțelept dintre cetățenii Atenei, Pythia l-a numit pe Socrate, iar posteritatea nu a făcut în genere decât să confirme succesiv calificativul oracolului. Poate că, dacă ar fi fost întrebată care este cel mai înțelept

dintre „barbari”, ar fi spus, cu prețuirea pe care grecii o acordau neamului lui Zamolxis, că într-adevăr aceștia au un asemenea înțelept de sorginte mitică. Pe care noi îl numim azi *ciobanul mioritic*. Sau, poate, corelând un model mito-poetic cu cel istoric, un model proto-filosofic cu cel filosofic, ar fi mers mai departe și ar fi spus că amândoi acești eroi sunt ipostaze locale specifice ale aceluia *homo universalis*, modelul uman perfect al culturilor vechi, „în care omul era privit ca o unitate indivizibilă, a cărei existență în această condiție era o problemă de metafizică, de morală și chiar de artă” (Anton Dumitriu (16)).

Cutezăm prea mult dacă vedem în Socrate modelul uman concret și rațiunea filosofică a condiției aceluia *homo universalis*, iar în ciobanul mioritic expresia lui artistică desăvârșită în spațiu și timp?

Note bibliografice

1. Andre Leroi-Gourhan, *Gestul și cuvântul*, vol. I-II, București, Ed. Meridiane, 1983 (vol. II); v. și Fustel de Coulanges, *Cetatea antică*, vol. I-II, București, Ed. Meridiane, 1984.
2. Al.I. Amzulescu, *Noi observații despre Miorița-colind*, în Al.I. A., *Cântecul nostru bătrânesc*, București, Ed. Minerva, 1986, pp. 86-96; v. și Oct. Buhociu, *Folclorul de iarnă, ziorile și poezia păstorească*, București, Ed. Minerva, 1979, pp. 45-87 (*Confreriile de feciori*).
3. Mircea Florian, *Recesivitatea ca structură a lumii*, București, Ed. Eminescu, vol. I, 1983, vol. II, 1987.
4. G. Dumézil, *Mit și epopee* – vol. I, II, III, București, Ed. Științifică, 1993, pp. 456-460 – chiar „trei păcate”!
5. Nicolae Brânda, *Mituri ale antropocentrismului românesc I. Miorița*, București, Ed. Cartea românească, 1991.
6. Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-han*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980, pp. 241-250.
7. Gheorghe Vlăduțescu, *Filozofia în Grecia veche*, București, Ed. Albatros, 1984, pp. 203-225.
8. Vezi, pentru corelații, și cap. *Tipul mirelui* în vol. Nae Ionescu, *Curs de metafizică*, ediție anastatică, București, Ed. Humanitas, 1991, pp. 172-178.
9. Între altele, în Gh. Vlăduțescu, *Filozofia legendelor cosmogonice românești*, București, Ed. Minerva, 1982.
10. Mircea Eliade, *Comentarii la Legenda Meșterului Manole*, București, Ed. Publirom, 1943, p. 9.
11. Fustel de Coulanges, *Cetatea antică*, vol. I, 1984, pp. 38-39 și urm.
12. Ioan St. Lazăr, *Despre un mit solar mioritic*, în *Miorița*, Câmpulung-Bucovina-România, III, nr. 1(5), 21 martie 1993, pp. 60-64.
13. Adrian Fochi, *Paralelele folclorice. Coordonatele culturii carpatice*, București, Ed. Minerva, 1984, pp. 106-109.
14. Georges Dumézil, *Le message avant la mort*, în *Les Cahiers de l'Herne* (direction de Constantin Tacau), Paris, 1978, pp. 88-91.
15. H. Wald, *Homo significans*, București, Ed. Enciclopedică română, 1983, pp. 63-66, îndeosebi 65.
16. Anton Dumitriu, *Homo universalis*, București, Ed. Eminescu, 1990, p. 8.

Istoria de lângă noi

Nicolae MAREȘ

Nicolae Iorga avea însușiri extraordinare de gazetar: liric, vehement, patetic, găsind o formulă în care să sintetizeze o situație, dispunând de vastitatea unei culturi, servit de o memorie fenomenală, pasionat, de o capacitate de

ură care dădea articolelor accentul pasional. Nicolae Iorga aducea în paginile Neamului Românesc o notă nouă în presa românească. (Pamfil Șeicaru în Istoria presei, 2007)

Memoria lui era fantastică. Își amintea cu ușurință de locul unui volum pe care îl consultase cu treizeci sau patruzeci de ani în urmă în vreo bibliotecă a unei mănăstiri grecești sau a vreunui castel scandinav și, câteodată, cerea unuia dintre studenții săi să-i copieze un anumit pasaj din vreun tom prăfuit în vreo bibliotecă din străinătate, indicându-i din memorie pagina! [...] A scris numai în franceză mai mult de 150 de volume, fără a mai socoti studiile și articolele. Acest colos, care știa totul, nu era modest, era simplu. Credea în Dumnezeu, își iubea patria, prețuia toate celelalte popoare. Respecta ceea ce întotdeauna strămoșii săi au respectat: familia, bunul simț, ierarhia. A slujit patru regi, iar doi dintre ei i-au fost elevi. (Mircea Eliade)

Am ales ca motto al lucrării de față judecățile de mai sus, subliniate cu litere italice. Cea de a doua poartă semnătura marelui filosof și creator român, Mircea Eliade, urmașul de seamă al lui Nicolae Iorga, apreciat pretutindeni în lume ca filosof și istoric, inclusiv de Papa Ioan Paul al II-lea cel Sfânt, dar și de românistul Ireneusz Kania din Cracovia – scriitor, traducător, poliglot și editor rasat.

Ultimul, l-a popularizat pe istoricul român al religiilor cu multă acribie și talent, la fel cum a făcut-o cu Cioran și cu alți creatori din țara noastră. Aprecierea succintă a lui Eliade despre Nicolae Iorga sper să îi îndemne pe cititorii polonezi și de pretutindeni să îi studieze opera, să îi cunoască mai bine personalitatea sa distinctă și manifestarea savantului neîntrecut de la Vălenii de Munte, colos, cum îi spune Eliade, concetățean și confrate al său, despre care acesta a vorbit atât de smerit și cu atâta simțire. Ambii au trecut în eternitate ca mari piscuri ale românității, alături de Eminescu, Brâncuși, Enescu, Arghezi, Blaga și alții.

Prin zece studii-eseuri, lucrarea noastră [1] dorește să ilustreze atitudinea cordială și dreaptă a marelui cărturar Nicolae Iorga față de poporul polonez, față de istoria și cultura sa milenară. Nu întâmplător l-am amintit pe I. Kania mai înainte. Am avut în vedere ceea ce el a făcut de-a lungul a câtorva decenii pentru cunoașterea culturii românești în Polonia în ansamblul ei. Am mai spus-o, el a fost o *rara avis* în domeniul românismului în țara sa, mai ales în ceea ce îl privește pe autorul *Istoriei religiilor*. [2] Cu speranța că și alți istorici polonezi, de ce nu?, și unele instituții poloneze vor înțelege, fie și în al doispzezecelea ceas, ingratitudinea manifestată timp de decenii față de figura generoasă și grandioasă în același timp a lui Nicolae Iorga, ca și a intransigentului Armand Călinescu, cunoscut fiind că cei doi și-au pierdut viața, printre altele, și pentru a-i salva pe polonezi în 1939. Tot ei au fost cei care au contribuit, prin atitudinea lor, la salvarea patrimoniului cultural, artistic și material al acestei țări. [3]

În unul din eseurile noastre am subliniat, cât am putut de viguros, ajutorul vital, unic în plan internațional, pe care umanistul român, urmare a prestigiului de care se bucura în țară și peste graniță, l-a dat cetățenilor acestei țări cu o dragoste greu de descris. Afinitățile sale veneau de departe, încă din copilărie, din perioada în care sufletul uman se încarcă mai ușor de iubire și emoții pozitive. În cazul adolescentului Iorga, ele s-au dovedit a fi nu doar cordiale, ci și foarte trainice.

Asupra subiectului m-am aplecat nu doar în ani aniversari, ci de mai multă vreme. De pildă, într-o conferință ținută în 2015, la Alba Iulia, de Ziua Națională a României, la un Congres al Românilor

de pretutindeni. La fel, o altă parte din considerațiile din lucrarea de față au fost publicate în ultimii ani în limbile română și poloneză. Am făcut-o și revin asupra lor cu speranța că voi sensibiliza cumva sentimentele unor istorici și ale unui public mai larg și să îi determin să facă mai mult pentru cunoașterea și prețuirea lui Iorga, așa cum creatorii români au făcut pentru multe personalități de seamă poloneze: de la Copernic, Mickiewicz și Sienkiewicz la Pilsudski și Ioan Paul al II-lea.

Am fost conștient că de la autorități nu trebuie să ne mai așteptăm nici măcar la gesturi simbolice, pentru că ele sunt infestate de o boală incurabilă: ignoranță amestecată cu lehamite. Am întreprins demersul meu din dorința ca lucrarea tipărită să fie mai bine și corect înțeleasă, inclusiv pe meleaguri vistulane, alături de încercările eseistice publicate în presa centrală românească, rămase, așa cum am constatat cu mare regret, fără niciun răspuns concret.

Pentru publicul mai puțin avizat am întocmit o cronologie succintă a vieții și operei savantului, sinteză care să întruchieze chipul uman și postura intelectuală a istoricului și bărbatului de stat român, urmate de poemul pe care i l-a închinat martirului cărturar marele poet Adrian Păunescu, cât și fragmente din *Testamentul politic*, elaborat de prof. dr. Radu Mihai Crișan.

Cu alte cuvinte, pentru mine, ca autor, publicul țintă al lucrării amintite nu-i doar cel românesc, ci și cel polonez. Subliniez că un prestigios istoric de la Universitatea din Lodz, Andrzej Dubicki, care a înțeles cu multă sensibilitate și în profunzime intențiile și *durerea mea*, expuse într-o conferință susținută în noiembrie 2020, la a 80-a aniversare a trecerii savantului în eternitate, mi-a solicitat unul din eseurile deja publicate, pentru a-l traduce și publica în polonă. l-am trimis câtevava, îndemnându-l să îl aleagă pe cel mai potrivit, care să asigure o cât mai bună și dreaptă cunoaștere. Cu regret, n-am mai primit niciun ecou. De asemenea, am prezentat un text adecvat revistei lunare *Polonus*, care apare de 30 de ani sub auspiciile Comunității poloneze din România, la Suceava, în limbile română și polonă, considerându-l a fi tot un omagiu, de data aceasta din partea unor cetățeni români de origine poloneză. M-am convins că polonezii suceveni înțeleg cel mai bine contextul istoric și uman al manifestării lui Iorga. Același lucru l-am constatat și la conferința pe care am ținut-o la Dom Polski din capitală, cu prilejul marcării a 80 de ani de la intrarea în veșnicie a istoricului.

În economia lucrării un rol important îl joacă al doilea eseu, cel în care am relevat întâmplarea fericită că adolescentul Nicolae Iorga a avut șansa de a-l avea ca profesor de istorie, latină și franceză o remarcabilă individualitate poloneză de mare ținută morală și patriotică, pe nume Tokarski.

Indubitabil că relația dintre profesor și copilul precoce din Botoșani l-a marcat pe cel din urmă toată viața, încât fiul avocatului Nicu Iorga s-a îndrăgostit de zeița Clio, de istoria universală, în primul rând, și pentru totdeauna. Așa a început să studieze Nicolae Iorga, încă din tinerețe, documente esențiale privind raporturile româno-polone. După Bogdan Petriceicu Hasdeu și Ioan Bogdan, Nicolae Iorga a realizat, printr-o cercetare asiduă, în cinci etape, „defrișarea” marilor arhive poloneze. El a făcut școală în această direcție, fiind urmat de P.P. Panaitescu, în perioada interbelică, iar după Al Doilea Război Mondial de Ilie

Corfus, Virgil Cândea, Nicolae Mares, Constantin Rezachievi și Vasile Matei. Întâlnirea adolescentului Nicolae Iorga cu fostul revoluționar polonez, participant la insurecția națională, antițaristă din ianuarie 1863, a avut un rol covârșitor în formarea sa intelectuală. De la acesta a aflat Nicu Iorga întâmplări memorabile din istoria Poloniei, țară pe care o va îndrăgi pentru totdeauna. Afectiunea aceasta s-a manifestat ulterior în mod constant prin acțiuni de susținere sau prin sprijin direct acordat poporului polonez, în perioade dintre cele mai grele din zbuciumata sa istorie. Și asemenea împrejurări n-au fost puține, după cum nici el n-a fost singur. În fapt, Iorga a continuat tradiția regelui poeziei românești, Vasile Alecsandri, clasicul literaturii noastre, care, în poemul *Pohod na Sybir*, a exprimat primul jalnica durere care a cutremurat decenii de-a rândul conștiințele românilor: *Sub cer de plumb întunecos/ Pe câmp plin de zăpadă/ Se trăgnează-ncet pe gios/ O jalnica*

grămadă/ De oameni triști și înghețați/ Cu lanțuri ferecați. // Sărmanii... de șase luni acum/ Ei merg fără-ncetare/ Pe-un larg pustiu ce n-are drum/ Nici adăpost... nici zare/ Din când în când un ostenit./ Mort cade părăsit.

La fel și în versurile din *Cristos a înviat*, din poemul care a fost inclus, vreme îndelungată, în lectura școlarilor români: *Polonie strivită sub aprișul picior/ A tiraniei crude./ Curaj! În cer se-aude/ Un imn de înviere, un glas prevestitor./ Curaj! Deschizând astăzi a veșniciei porți./ Mântuitorul vine,/ Polonie spre tine./ Să te ridice falnic cu dânsul dintre morți.*

De-ar fi știut cumva descrierea, Tokarski însuși s-ar fi considerat fericit, fericit că n-a împărtășit direct soarta camarazilor crunt năpăstuiți. Asemenea chinuri a îndurat Pilsudski însuși, prietenul lui Iorga, cum rezultă în unele imagini și în texte din carte, aruncat de țarismul rus cinci ani în Siberia.

Profesorul lui Iorga, Tokarski, insurgentul ajuns la Botoșani în floarea vieții, și-a găsit

un adăpost sigur printre moldoveni, pe blândețe și ospitalierele lor meleaguri. Steagul polonez alb-roșu, primit de copilul Iorga din mâna dascălului său, va fi păstrat în casa părintească, printre odoarele cele mai de preț. După bătălia de la Mărășești din 1917, marele publicist român îl va evoca în *Neamul Românesc*, ziar pe care soldații îl citeau în tranșee, cum amintea în scrierile sale Pamfil Șeicaru mai târziu. Și astfel, în limba *Doinei* eminesciene sau a lui Sadoveanu, și el redactor un timp la acest ziar, elevul lui Tokarski, Nicolae Iorga, îi închină un imn acestui steag, pentru a cinsti patriotismul dovedit de soldații polonezi, răspândiți în Moldova printre militarii ruși. Căldura cu care Dascălul neamului românesc a descris stindardul Polonei, care încă din secolul al XVIII-lea, de pe vremea lui Tadeusz Kościuszko, a fluturat pe toate fronturile, *Pentru libertatea voastră și a noastră*, se datorează și profesorului său, pe care îl va descrie ca pe un adevărat martir, într-o povestire publicată în limba polonă, inedită pentru români. Schița respectivă a văzut lumina tiparului abia în anii '30 ai secolului trecut. Noi reproducem din ea citate esențiale, alegându-le cu grijă pe cele care înfățișează dragostea care s-a plămădit între două suflete, între două mari caractere. Întâlnim în ea eroi care în surdina s-au prețuit reciproc. Cu siguranță, relația dintre profesor și sensibilul elev și-a spus cuvântul în pregătirea intelectuală și în formarea caracterului celui din urmă. De aici manifestări totdeauna drepte și hotărâte ale discipolului.

Textul insolit al relatării se află în primul volum de povestiri românești, apărut la Varșovia, în 1934, pe care Iorga l-a prefăcut, la fel ca și pe primul florilegiu de literatură eminesciană, realizat la inițiativa poetului și diplomatului român Aron Cotruș, consilier de presă la Legația regală a României în Polonia în anii 1930-1937, transpus de bunul său prieten, poetul, dramaturgul, traducătorul Emil Zegadłowicz.

Vin dintr-o țară mică, dar cu inimă mare

Milena MUNTEANU

Dragoste, credință, curaj – cu acestea trei putem cuceri lumea. Regina Maria a României

Toamna anului 1926. Un tren elegant, cu vagoane curate, ferestre lucitoare și perdele groase. Vine din Statele Unite, lăsând în urmă orașele aglomerate și zgomotoase, îndreptându-se spre miazănoapte, spre liniștea sobră a Canadei. Traversarea graniței se face aproape ceremonial, prin apropierea apelor înspumate ale Cascadei Niagara, unde ceața plutește peste linia ferată ca o cortină de teatru.

În vagonul central călătorește una dintre cele mai cunoscute femei ale epocii: Maria, Regina României. Europa o știa bine. America abia o descoperea.

Portretul ei era cunoscut, căci apăruse pe coperta revistei *Time*. Fotografia surprindea exact ceea ce toată lumea observa imediat: ochii săi, precum și o eleganță naturală care părea să nu depindă nici de haine, nici de bijuterii. Este prima regină apărută pe coperta revistei *Time Magazine*.

„Vin în America pentru că vreau să vă văd, pentru că simt în inima mea că suntem prieteni legați de o prietenie puternică, pe care voiam să o facem și mai profundă”, declara ea. În această vizită ea este însoțită de către doi dintre copiii ei, de Principele Nicolae și de Principesa Ileana.

În toamna anului 1926, Maria nu era doar o regină în vizită. Era o celebritate itinerantă.

La New York, Maria fusese primită într-un mod pe care nici orașul acela spectaculos nu îl mai văzuse. Cortegiul ei trecuse printre zgârie-nori – clădiri uriașe ce dominau Manhattanul, pe care Maria le privea cu uimire. Pe măsură ce automobilul ei înainta, ferestrele clădirilor se deschideau. Apoi a început ploaia. Nu era una obișnuită. Fâșii subțiri de hârtie erau aruncate de la toate etajele. Ele cădeau lent, dansând parcă în aer, transformând strada într-un vârtej alb după cum le ducea vântul...

Maria avea să scrie mai târziu în jurnal: „Primirea de la New York a fost copleșitoare. Nu mi-am imaginat că atâția oameni pot umple străzile unui oraș.”

Oscenă aproape ireală. Un oraș modern american, ce s-a oprit parcă pentru a aclama o regină venită dintr-o țară pe care unii abia o puteau plasa pe hartă. După aplauze și confetti, drumul avea să continue spre nord. Prima mare oprire, Toronto. În stația de tren Union Station, lumea așteaptă. Peronul este plin. Bărbați înalți, cu joben și pardesie de stofă neagră, baston și monoclu. Pantofi lustruiți, guler rigid. Dame în mantouri largi, peste rochii drepte cu talie joasă, moda ce cucerea lumea după război. Pălării mici, de sub care se ivesc ochi iscoditori. Și flori, multe flori.

Mulțimea are acea emoție specială ce vine din anticiparea apariției unei vedete. Când trenul intră în gară, roțile metalice scot un sunet lung, ascuțit.

Oamenii se împing ușor înainte, ținându-și răsuflarea. Pentru o clipă se face liniște. Ușa vagonului se deschide. Apare Maria. Poartă un mantou amplu de blană. Sub el se ghicește linia simplă a unei rochii de culoare închisă. Ridică ușor mâna într-un salut. Mulțimea izbucnește în aplauze. În acea zi, orașul devine o scenă.

Automobilul deschis al reginei traversează străzile decorate cu steaguri. Lumea salută, se urcă pe borduri, pe trepte, pe garduri.

După-amiaza, Maria se află la Universitatea din Toronto. În impunătoarea aulă Convocation Hall, studenții ocupă fiecare loc. Unii stau pe scări. Alții privesc din ușă.

Discursul reginei este transmis la radio – lucru rar în acea epocă. Vocea ei este calmă, ușor melodioasă: „Vin dintr-o țară mică, dar cu inimă mare” spune ea, „o țară care a trecut prin multe încercări”.

Pentru mulți dintre cei prezenți, este prima dată când aud vorbind despre această țară îndepărtată, altfel decât la știri, despre război. În același turneu, Maria avea să declare: „Am venit să pun România pe hartă. [...] Vă rog să nu detașați imaginea mea de România. Sunt aici pentru a-mi sprijini țara. Ea este viața mea...”

Seara, luminile se aprind la Government House, reședința oficială a locotenent-guvernatorului. Dineul este elegant, dar protocolul nu poate ascunde entuziasmul general.

În noapte, locomotiva pornește din nou, de această dată spre Montréal. Orașul are o atmosferă diferită. Francofonă. Și aici mulțimea așteaptă.

La McGill University, studenții o întâmpină cu entuziasm. Unii au adus steaguri. Alții flori.

În jurnal, Maria scrie: „Tinerii de aici au o energie care te molipsește.”

Seara, merge la operă. Sala este arhiplină. Jurnaliștii notează a doua zi că publicul a fost mai numeros decât la orice reprezentație din acel sezon. În loja centrală, Maria ascultă muzică, sprijinită ușor de balustradă. Pentru câteva ore, devine parte din viața culturală a orașului.

Dar trenul pleacă din nou. De această dată, spre capitala Canadiană, Ottawa.

Aici atmosfera este oficială. Protocolară. Miniștri, diplomați, recepții, discursuri.

Dar pentru Maria, Canada are și o dimensiune personală. Ea se oprește în fața statuii buncii sale, Regina Victoria.

Pentru mulțime, scena este emoționantă. Pentru Maria, momentul este personal. Ea scrie mai târziu: „A fost straniu și emoționant să privesc chipul buncii mele într-o țară atât de departe de Europa.”

Istoria familiei și a imperiului se suprapun, iar două epoci par să se întâlnească: imperiul vechi și lumea nouă. Legăturile de suflet nu se opresc însă aici. În timpul Primului Război Mondial, canadianul Joseph

(Joe) Boyle îi devenise prieten apropiat Mariei, îi fusese sfetnic și sprijin loial. Un om energic, extrem de devotat, sau, în cuvintele Mariei: “the only man who can accomplish the impossible”, sau “a man of action when others hesitate”. Joe, marele ei prieten, murise în Anglia. Fratele lui, David, o întâlnește pe Regină în acest tur.

În jurnal, Maria scrie: „Canada m-a primit cu o căldură care m-a emoționat profund.” „America este zgomotoasă și fascinantă. Canada este mai liniștită, dar are o noblete calmă care îți intră în inimă.”

Când revine din nou în Statele Unite, la Chicago, organizatorii nu se așteptau la ceva neobișnuit. Totuși, când trenul regal s-a apropiat de gară, poliția a realizat că mulțimea era mult mai numeroasă decât prevăzuse. Mii de oameni ocupau peronul. Alții împânzeau străzile din jur. Estimarea finală: zeci de mii de persoane veniseră doar pentru a vedea trenul reginei.

Când Maria a coborât pentru câteva minute, aplauzele au izbucnit ca la un spectacol. Presa locală avea să scrie a doua zi că primirea semăna mai mult cu aceea a unei vedete decât cu cea a unui monarh european.

Maria nota în jurnal: „Uneori mă întreb dacă oamenii vin pentru mine sau pentru povestea pe care o reprezintă.”

La Hollywood, lumea filmului este cucerită de apariția unei regine reale. Actorii vin să o vadă cu aceeași adulație cu care publicul îi admiră pe ei, pe ecran. Un jurnalist scria atunci: „Hollywood produce regine pe ecran, dar astăzi are în față una adevărată.” Pentru câteva ore, frontiera dintre cinema și monarhie dispăre.

Imaginea acelor zile de toamnă rămâne una: Un tren. O regină. Și orașe întregi ce o așteaptă în gări.

Într-o epocă în care cinematograful abia descoperea puterea magică a celebrității asupra mulțimilor, Regina Maria era deja una dintre figurile cele mai fascinante ale lumii moderne.

Mă întreb dacă această imensă popularitate a fost câștigată mai întâi prin farmecul ei personal sau prin devotamentul dovedit la căpătâiul soldaților răniți, pe care i-a îngrijit ca infirmieră în timpul Marelui Război – un război pe care nu l-a ales, dar în care s-a implicat cu viziune și diplomatie. Oare cum a reușit ea, Marie of Edinburgh, crescută și educată în alte lumi, să se identifice atât de profund cu țara sa – o țară nouă pentru ea – până la contopirea deplină a visurilor sale cu acțiunile întreprinse? S-ar putea ca ea să fi fost inspirată de credința că viața e prea scurtă pentru a fi trăită oricum?

În orice caz, privind în urmă la un secol distanță, Regina Maria rămâne o figură legendară, o prezență ce pare și azi mai mare decât viața însăși.

Pe baza mărturisirilor istoricului, cât și a rapoartelor trimise de Cotruș și misiunea diplomatică română din Polonia, a presei poloneze, a corespondenței personale avute în ultimii ani cu instituțiile, documente care au intrat în posesia arhivei poetului polonez din Wadowice, au fost restabilite firele unor contacte rodnice. Fără teama de a greși, putem afirma că Iorga a ales să studieze încă din tinerețe arhivele poloneze de la Cracovia, Gdańsk, Königsberg (Prusia), Lemberg și Varșovia, prilej cu care a stabilit relații rodnice de conlucrare cu învățați de seamă polonezi, printre care și Aleksander Czołowski din Lemberg, instituție dată uitării azi de conaționalii săi.

Nicolae Iorga a fost primul învățat român care a inițiat, împreună cu romanistul Stanisław Wędkiewicz, înființarea lectoratului de limbă română de la Cracovia. Pentru meritele sale în plan științific, Academia Umiejętności (Academia de Științe) din vechea capitală a Poloniei l-a primit în 1923 în rândurile distinșilor săi membri. Ca bărbat de stat, Nicolae Iorga l-a cunoscut în diferite ipostaze pe făuritorul Poloniei renăscute, Józef Piłsudski, practic pe toți liderii de seamă ai Poloniei, pe toată crema intelectualității poloneze. Din miile de pagini scrise de istoric și de publicist prezentăm o seamă de aspecte esențiale. Îndrăznesc să afirm că o personalitate de talia și prestanța lui Iorga, care a apărut atât de hotărât cauza poloneză, decenii de-a rândul, așa cum a făcut-o el, nu știu dacă are un corespondent în lume.

Nu pot încheia fără a aminti că după vizitele pe care le-am efectuat în 2014 și 2019 la Cracovia, după experiența fericită avută cu artistul, profesorul, sculptorul Czesław Dźwigaj, cel care la propunerea mea a înălțat în Mica Romă, cum a fost

denumit Blajul de Eminescu, monumentul Sfântului de fericită amintire Papa Ioan Paul al II-lea, fost cardinal în vechea capitală poloneză cu care s-a identificat, am visat – deseori împreună cu marele sculptor – pregătirea unor evenimente care să contribuie la înălțarea în acest oraș polonez, în această Romă slavă, cum fericit a denumit-o bardul liricii poloneze, Adam Mickiewicz, a unui bust corespunzător închinat prietenului Poloniei și al poporului polonez, Nicolae Iorga.

Proiectul minuțios pregătit a se înfăptui în cursul anului 2021 – ca o încununare a demersului întreprins cu marele sculptor cracovian Czesław Dźwigaj – nu s-a mai finalizat, urmare a nepăsării unor factori din conducerea orașului Ploiești.

Pentru cititorii polonezi, dar și pentru românii care n-au citit eseu inspirat structurat al profesorului Mihai Radu Crișan de la A.S.E. București, ar trebui să ne reamintim *testamentul politic* al nemuritorului Nicolae Iorga, poemul *Brad bătrân*.

Bibliografie

[1] Nicolae Mareș, *Nicolae Iorga și Polonia*, Editura Fundației România de Măine, București, 2023.

[2] Nicolae Mareș, *Ireneusz Kania, poliglot și traducător de seamă al Polonei – Multilingvism și culturi în dialog*, în *Artă și literatură. Eseuri*, Editura Fundației România de Măine, București, 2019, pp. 144-153.

[3] Nicolae Mareș, *Relații româno-polone în 1938-1940 în context central-european*, Colecția *Opera omnia*, Tipo Moldova, Iași, 2014, p. 844.

Istoria de lângă noi

Dan D. FARCAȘ

Printre activitățile mele „de timp liber” pot menționa și unele preocupări de natură eseistico-filosofică. Am impresia că am avut apetență pentru acest domeniu. Din păcate, în adolescență nu am avut acces la cărți

care să mă îndrume (în afară de acel *Mic dicționar filozofic*, tradus din rusește, pe care l-am cumpărat, spre lămurire, în 1954, dar care prezenta lucrurile extrem de partizan, ca să nu zic mai mult). Și nu am avut în preajmă nici vreun adult de la care să învăț.

Nici școala nu m-a ajutat prea mult. Ni se spunea că singura viziune „justă” asupra lumii este „socialismul științific” cu „materialismul dialectic” (cuvântul „just” câștigase pe atunci o popularitate extraordinară, fiind folosit în tot locul, cu sensul de „corect, conform cu linia Partidului”). Din aceleași motive, nici Facultatea de Filosofie – despre care aveam impresia că pregătea mai degrabă propagandiști ai marxism-leninismului – nu mi se părea o opțiune de luat în seamă.

Prin 1952 s-a întâmplat că venise în urbea mea natală, „de la regiune”, pentru mai multe zile, un inspector școlar care, din întâmplare, ne era o rudă îndepărtată. Vizitându-l în camera în care fusese cazat, în incinta liceului, am avut imensa surpriză să descopăr că acea încăpăre era de fapt fosta bibliotecă a școlii. Acolo se găseau – am citit de pe cotoarele care se zăreau în spatele geamurilor – operele mai tuturor marilor învățați sau scriitori, din antichitate și până la zilele noastre, nume de care doar auzisem, dar pe care nu le-am întâlnit niciodată prin librării sau în bibliotecile publice. Dulapurile aveau însă ușile sigilate, iar elevii din liceu nici măcar nu trebuiau să știe de existența lor. Am aflat mult mai târziu, de la un martor ocular, că peste vreo doi-trei ani, din dispoziții superioare, toată această bibliotecă a fost pusă pe foc, la fel cum probabil s-a întâmplat peste tot în țară.

Lipsa surselor m-a obligat să regândesc multe idei de la zero, ceea ce, pe lângă amatorism, putea fi și un avantaj temporar. După câteva caiete umplute cu panseuri originale, în 1959-60 (pe când eram în anul IV) am ajuns să compun un eseu cât o carte mai mică, în care argumentam că singura motivație specific umană este prețuirea frumosului, dar mai ales a *frumosului uman*, înțins de la artă la toate actele și valorile cu adevărat omenești. Toate celelalte motivații mi se păreau animalice, fiind fie instinctuale în fondul lor, fie rezultate dintr-un dresaj la o vârstă prea fragedă. Cultivarea și ocrotirea frumosului uman îmi apăreau ca adevăratele temeiuri ale sentimentului de *iubire* între oameni și ale *binelui* general. Concluzia era că evoluția omenirii se va desăvârși doar atunci când aceste motive vor prevala peste cele de sorginte animalică.

Practica folosirii calculatorului electronic, începând din 1962, mi-a deschis un alt domeniu de speculații. Prin 1973 devenisem prieten de familie cu Gheorghe Săsărman (n. 1941), unul dintre cei mai buni scriitori SF din acea perioadă, dar și ulterior. El era pe atunci redactor științific al revistei de prim rang *Contemporanul*. La îndemnul său, am publicat aici, între 1974 și 1981, vreo 20 de articole mari, despre probleme filosofice sau de popularizare, ținând de calculatoare, modelare etc. cu accent pe limitele modelării matematice, ca și pe marile diferențe dintre om și mașina inteligentă. Am încetat să mai public aici atunci când Săsărman, care a devenit între timp și doctor în arhitectură, a fost dat afară din redacție, pe același motiv care mi-a fost imputat și mie, anume că avea un frate stabilit în străinătate. El a fost extrem de afectat, întrucât până atunci, așa cum mi-a mărturisit, fusese ireproșabil de conștiincios, respectând „linia”.

A gândit și a materializat un plan. S-a mutat cu familia la Arad, s-a recalificat în informatică, după care a plecat în străinătate, invitat de o editură germană care-i publicase un roman, și nu s-a mai întors, stabilindu-se, cu familia, la München, unde trăiește și azi. Această experiență a descris-o, sub formă de carte, în mai multe variante. Până azi

Divagații filosofice

facem nu doar schimb de cărți, dar el s-a și referit în lucrările lui, nu o dată, și la ideile pe care i le-am împărtășit.

Încurajat de ecourile pozitive ale articolelor mele din *Contemporanul*, am sistematizat ideile principale într-un volum, intitulat *Calculatorul electronic și gândirea umană*. Oferta a fost acceptată de Editura Albatros. Conform uzanțelor de atunci, manuscrisul trebuia dat de editură unui referent. Tematica fiind foarte diversificată, au fost aleși doi referenți: profesorul Edmond Nicolau (1922-1996) și filosoful Henri Wald (1920-2002), personalități care mă onorau și cărora le-am mulțumit ulterior. Remarcile lor pozitive au fost reproduse pe coperta din spate a volumului, apărut în 1979. Îmi amintesc, ca un fapt anecdotic singular, că, pentru a impulsiona procesul de tipărire, am dus în tipografie, la sugestia unui redactor din editură, trei sticle de votcă.

În cartea mea, argumentam că, în lumea reală, „1+1=2” este rareori un adevăr, că logica dă erori în multe cazuri, ori că anumite metode socotite „universale”, predate obsesiv la matematică, inclusiv liceenilor, au de fapt o valabilitate limitată. Mai arătam, cu multe argumente, că între calculator și mintea omenească e o prăpastie imposibil de trecut într-o perspectivă previzibilă ș.a.m.d.

Am continuat să-mi promovez aceste idei, publicând câteva articole în revistele *Magazin* și *Știință și Tehnică*. Drept rezultat, am fost cooptat în „brigăzile științifice” ale celor două publicații, făcând un număr de deplasări plăcute prin țară, cu lungi discuții, în compania unor personalități precum jurnalistul și politicianul Dorel Dorian (1930-2014), fizicianul Ionel Purica (1925-1990), psihologul Paul Popescu-Neveanu (1926-1994), medicul Mioara Mincu (1933-2008), cosmonautul Dumitru Prunariu (n. 1952) și alții.

Începând de pe la mijlocul anilor '80, am început să frecventez cu regularitate ședințele „Comisiei de Studii Interdisciplinare”, ținând de Asociația Oamenilor de Știință, comisie care se întrunea din două în două săptămâni în sala de lectură a INID (Institutul Național de Informare și Documentare), clădire retrocedată după 1990 către UGIR-1903.

Grupul reunea în bună măsură intelectuali marginalizați cu ocazia lichidării mișcării „Meditația Transcendentală”, dar și pe mulți alții. Ședințele erau prezidate, invariabil, de șeful comisiei, academicianul Ștefan Milcu (1903-1997), întemeietorul școlii române de endocrinologie, și de secretarul Paul Caravia, fost deținut politic, ulterior autor al mai multor cărți de istoria culturii și a represiunii comuniste. Între participanți erau: viitorul președinte al Academiei, prof. Mihai Drăgănescu (1929-2010), acad. Răzvan Theodorescu (1939-2023), acad. Solomon Marcus (1925-2016), medicul filosof prof. Victor Săhleanu (1924-1997), inginerul promotor al ciberneticii prof. Edmond Nicolau (1922-1996), neurologul ulterior academician Constantin Bălăceanu-Stolnici (1923-2023), etnologul Romulus Vulcănescu (1912-1999), fostul deținut politic liberal Dan Amedeo Lăzărescu (1918-2002), inginerul liberal Adrian Popescu-Necșești (1924-1998), generalul neurolog și faimos eseist Dumitru Constantin-Dulcan (n. 1938), prof. Paul Constantinescu, unul dintre pionierii informaticii de la noi, logicianul prof. Cornel Popa, biologul Vladimir Eșanu și multe alte nume cunoscute. Veneau, de fiecare dată, și figuri pitorești, precum generalul maior de securitate în retragere Emil Mihuleac (1915-2001), cu un șir de „băieți”, cu studii juridice, care ocupau mereu un același rând.

Venea aici cu regularitate și Adela Becleanu-lancu, redactor, responsabil cu cărțile de filosofie la Editura Politică, practic singurul loc din țară în care se publicau sistematic cărți de filosofie contemporană. După ce am apucat și eu să-mi expun, în ședințe, ideile despre pluralismul adevărului și, din nou, despre opoziția om-calculator, ea m-a îndemnat să scriu o carte. La începutul anului 1989 eram gata cu manuscrisul, pe care l-am depus la Editura Politică. O copie am dat-o spre lectură lui Victor Săhleanu, care, când mi-a înapoiat-o, mi-a spus că nu a putut-o lăsa din mână și a pierdut o noapte

întreagă citind-o. Mi-a mai spus că lui i se pare că este „o carte de antropologie”. N-am înțeles prea bine de ce, dar cred că nu erau vorbe gratuite; în 1969, el fusese numit director științific al Centrului de Cercetări Antropologice, iar după ce a încetat marginalizarea sa, în 1990, va fi readus la conducerea aceluiași centru. Manuscrisul meu a beneficiat și de mai multe discuții cu logicianul Cornel Popa, amândoi fiind atașați ideii că logica trebuie obligatoriu legată de acțiunea umană pe care raționamentele urmau să o servească.

Doamna Becleanu-lancu m-a flatat spunând că vede în manuscrisul meu chiar un mic sistem filosofic. Din păcate, nu aceeași a fost și părerea redactorului și referentului Adrian Miroiu, care a fost contrariat înainte de toate de faptul că eseurile mele nu continuau nicio linie tradițională și prezentau lucrurile altfel decât la facultatea de filosofie. Am început totuși niște discuții pentru clarificarea unor detalii, discuții care s-au prelungit până la sfârșitul anului, când, în urma schimbării de regim, Editura Politică s-a desființat, patrimoniul său fiind preluat de noua Editură Humanitas, care avea cu totul altă politică editorială. Lucrarea mea a apărut, în cele din urmă, în 1994, la Editura All, sub numele de *Sinergetica Gândirii*. Am ajuns la această editură atât datorită filiației sale cu Editura Humanitas, cât și grație sprijinului dat de dr. ing. Liviu Dumitrașcu, fost coleg de la CEPECA/CPADC și ulterior profesor și prorector la Universitatea Petrol-Gaze de la Ploiești.

Ideile din *Sinergetica Gândirii* le mai promovasem, sub forma câtorva articole, atât în cele patru numere ale excelentei dar efemere reviste *Ideea*, publicată în 1990 de Dorel Dorian, cât și în revista *Academica*, în 1991 și '92, la sugestia doamnei Elena Solunca (1942-2021), redactora principală. Din mai până în iulie 1993 am avut șansa să dezbat subiectele din cartea care se afla încă în manuscris la Radio România Cultural, cu realizatorul Andrei Banc (1938-2019), pe atunci redactor-șef al departamentului Știință-Învățământ-Educație. Au fost 12 emisiuni, fiecare de aproape o oră. Cu Andrei Banc am reluat adesea, în anii următori, diverse subiecte de filosofie, adesea în plimbări prelungite. La Radio România Cultural sau la „programul III”, am participat și la multe alte emisiuni cu Victoria Dinu, Mircea Munteanu, Ștefan Ghidoveanu, Florin Vasiliu, ca și cu alți redactori, iar despre calculatoare, în multe dăți, cu Corina Negrea.

După 1990, cei preocupați de interdisciplinaritate s-au reorganizat în diverse colective, sub conducerea prof. Cornel Popa și prof. Nicolae Bulz, stabilizându-se în cele din urmă, ca Grupul de Cercetări Interdisciplinare (GCI), în Divizia de Logică, Metodologie și Filosofie a Științei (DLMFS), din cadrul Comitetului Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii (CRIFST) al Academiei Române.

Dintre cei care frecventau sistematic lucrările lunare ale grupului, îi menționez pe prof. Gheorghe M. Ștefan, membru corespondent al Academiei Române, prof. informatician Gorun Manolescu, prof. filosofie Ana Bazac, dr. filosofie Henrieta Șerban, membru corespondent AOSR, prof. informatician Ștefan Trăușan-Matu, prof. filosofie Laura Pană, prof. în neuroștiințe Leon Zăgrean, dr. mat. Lucian Spiridon, prof. economist Marta Christina Suci, dr. mat. Sorin Baiculescu, pe lângă mulți alții.

Un alt pol pentru discuții privind interdisciplinaritatea a fost Centrul de Studii pentru Științe de Graniță, înființat în 2005 în cadrul Comisiei Naționale a României pentru UNESCO, la inițiativa și sub conducerea prof. Adrian Restian (1936-2022), membru titular al Academiei de Științe Medicale, și cu sprijinul autorului, jurnalistului și politicianului Alexandru Mironov (n. 1942). Pe lângă ei, dintre participanții în acest grup eterogen menționez pe fitoterapeutul Ovidiu Bojor (1924-2023), neurologul Dumitru Constantin-Dulcan, medicul Radu Dop, inginerul radiestezist Constantin Marian Borș, istoricul militar colonelul Mihai Hodorozea, faimoasa exploratoare Uca Marinescu, ori pe arhitecta Silvia Pinte.

Acad. Teodor Furdul

Eugenia TOFAN

Ce frumoasă poate fi primăvara în viața unui om, care a depășit cu un an vârsta nonagenarului... Nu, nu e o exclamație. Este o tandră bucurie, o sublimă trăire care vine mai curând ca o binecuvântare pentru omul care a știut să prețuiască acest dar fără asemănare, primit de Sus. Timpul s-a dovedit a fi și el generos, venind cu încă o pagină frumoasă în anotimpul academicianului Teodor Furdul, bucurându-l cu încă o minunată primăvară, cea de-a 91-a.

Nu pot și nu vreau să ascund convingerea că marea întâlnire cu Academicianul și Omul Teodor Furdul a fost și rămâne a fi o bucurie a inimii, o onoare, un imens privilegiu și, poate, o mândrie legitimă pentru mine. L-am cunoscut pe timpul când era prim-vicepreședinte al Academiei de Științe a Moldovei (2009). În virtutea serviciului, am avut misiunea de a lăsa în paginile istoriei științei mai multe scrieri, evocări despre omul de știință Teodor Furdul, de altfel, ca și despre multe alte personalități ale timpului. În numeroasele evocări, inclusiv aniversare, am evocat activitatea științifică, domeniul științific, dar și activitatea managerială. Pentru a nu fi repetitivă, voi trece în revistă doar unele aspecte din itinerarul omagiatului, lăsând în competența specialiștilor, experților munca științifică prolifică a academicianului Teodor Furdul, despre care astăzi putem spune că este un nume de rezonanță în mediul științific, un membru marcant al Academiei de Științe a Moldovei, unul dintre cei mai importanți oameni de știință ai Republicii Moldova, un savant recunoscut la nivel național și internațional, fiind membru al multor academii internaționale și societăți științifice de nivel internațional.

Fiind un autentic cercetător, fondator al școlii științifice Sanocreatologia, a pregătit peste 30 de doctori și doctori habilitați în științe biologice, medicale și psihologie. Este autor a peste 600 de lucrări științifice, inclusiv monografii și tratate de referință în domeniile fiziologiei, sanocreatologiei și psihosanocreatologiei. A deținut înalta funcție de prim-vicepreședinte al Academiei de Științe a Moldovei, două mandate (2004-2012), actualmente fiind prim-vicepreședinte de onoare al forului științific suprem, președinte al Consiliului Academicienilor. A contribuit substanțial la consolidarea imaginii Academiei pe plan național și internațional, fiind un aprig luptător și un apărător neobosit al înaltului for al elitei intelectuale și spirituale din țară. A fost distins cu Ordinul Republicii, iar numeroase alte premii i-au încununat și reafirmat rezultatele activității sale așezate sublim pe drumul unei vocații de-o viață, numită Știința, crez pe care nu l-a abandonat niciodată. Mă bucur să aflu că astăzi continuă să trudească cu sârguință la Volumul IV al *Tratatului bazelor științifice și practice ale sanocreatologiei*, care, potrivit savantului, „constituie un act civic de sacrificiu în dezvoltarea științei”.

Acum, chiar dacă mi-aș pune în aplicare toate darurile imaginației hărăzite, îmi vine realmente dificil să definesc în toată frumusețea și profunzimea cuvintelor ceea ce aș vrea, de fapt, să las aici, nou, despre academicianul Teodor Furdul, Omul care are mereu curajul de a fi diferit, omul simplu în vorbire, dar profund în simțire și cu glasul conștiinței constant limpede, savantul care și-a învins aproape mereu propriile limite. De aceea, mi-aș dori să evoc mai mult acea calitate deosebită de a fi Om în toate și, poate, mult prea modest pentru anvergura sa, dar și căldura pe care o transmite fără a crede că își irosește timpul și energia. Poate, anii încercați de anumite dureri

tăcute și observații ale nedreptății l-au făcut să se detașeze, poate a încetat să mai înfrunte anumite realități, fără însă să-și piardă capacitatea de a ierta și de a ajuta în continuare, rezonând cu orice suflet care caută adevărul, omenia, cumsecădenia, verticalitatea, demnitatea, cunoașterea, sensibilitatea și recunoștința.

Nu știm dacă a ales să meargă pe drumul trasat de providență, cum obișnuim să spunem, dar purtându-și rădăcinile ca aproape noi toți, într-un sat încărcat de frumusețe și chiar de istorie, înțelegem că drumul ales îl parcurge până astăzi cu un discernământ intelectual desăvârșit, fiind la fel de disciplinat în toate, riguros, vertical, ordonat,

științifice, împărtășind amintiri prețioase, hazlii, în special despre colegii domniei sale. Discursurile savantului sunt ținute până acum liber, fără a avea vreun text scris în față, impresionând realmente prin memoria fenomenală, dar și prin profunzimea informației prezentate. Exemplu elocvent a fost și discursul academicianului Furdul, rostit în ziua comemorării regretatului academician Ion Toderas care, săptămâna trecută, a luat calea Cerului.

Pentru că am avut privilegiul să-l cunosc mai bine pe acest Om de evidentă noblete, mă simt mereu impresionată și onorată, deopotrivă, în prezența domniei sale, având revelația ciudată că eruditul savant nu poate fi raportat la ceea ce numim „vârstă”. 91 de ani de viață, 91 de ani de legendă, o legendă care, la prima vedere, ar părea ca oricare alta.

Dar nu este. Omagiatul nu s-a risipit în zgomotul lumii, pașii îi sunt ușori, iar mantia celui de-al 91-lea Florar și-o poartă nu ca pe o grea povară, cum s-ar crede, ci ca o mireasmă a înțelepciunii, a rodniceii și strălucirii.

Academicianul Teodor Furdul este și Omul pentru care mulți ar avea a-i spune un mare și profund „mulțumesc”. Îi mulțumesc și eu cu recunoștință și infinită grațitudine, pentru privilegiul de a-i fi aproape, pentru că m-a lăsat să-i trec granița sufletului, dar și pragul casei, primindu-mă cu căldură în cetatea și sufletul lui luminos, acolo unde găsești liniște și armonie.

Ajuns aici, la o revărsare a miresmelor celor mai așteptate flori de primăvară, distinse domnule academician Teodor

Furdul, Vă urez din tot sufletul La Mulți Ani, pe care să-i trăiți cu sănătate, bucurii, bunăstare și împliniri, cu rigorile demnității care Vă caracterizează, în pașii vieții cu rost, cu care ne-ați obișnuit.

Academicianul Teodor Furdul m-a impresionat totdeauna prin energia sa, insistența, perseverența și puterea de convingere. Fiind copil la țară, mergea în fiecare zi mai mulți kilometri pe jos pentru a frecventa școala în satul vecin. Munca asiduă, realizată cu cea mai mare dăruire și devotament, entuziasmul caracteristic, l-au adus pe culmile succesului în ex-URSS în problema studierii stresului. Fiind în conducerea Academiei de Științe a Moldovei, în calitate prim-vicepreședinte, s-a implicat personal în soluționarea problemelor de diferită anvergură – de la managementul cercetării la nivel de țară până la preocupările unor institute de cercetare sau chiar ale unor cercetători, dând dovadă de înțelepciune, sinceritate și principialitate. Cu toate acestea, nu s-a îndepărtat de cercetarea științifică, în fiecare zi de lucru, după ora 17.00 și până seara târziu, precum și sâmbăta și duminica, se dedica cu cea mai mare abnegație diverselor probleme științifice. A fondat Institutul de Fiziologie și Sanocreatologie, direcție științifică nouă – sanocreatologia, și școala științifică în domeniul fiziologiei stresului, adaptării și sanocreatologiei, reușind să pregătească un număr impresionant de discipoli – 10 doctori habilitați și 36 de doctori în științe biologice, medicale și în psihologie. Acad. Teodor Furdul este primul savant de la care am auzit cuvintele „Academia este casa mea”, devenite proverbiale. Este un luptător devotat, care a susținut și promovează rolul științei în dezvoltarea societății, care are curajul să-și expună opiniile tranșant, conducându-se de adevărul științific și experiența unei vieți trăite în și pentru cercetare. „Consacrare și dăruire” sunt două cuvinte care reflectă atitudinea dumnealui față de cercetare în general și față de Academia de Științe în particular. Îi doresc domnului Academician multă sănătate, activitate prodigioasă în continuare cu rezultate cât mai remarcabile.

(Acad. Ion Tighineanu, președinte al AȘM)

Teodor FURDUL – doctor habilitat în științe biologice (1988), profesor universitar (1989), membru corespondent al AȘM (1989), membru titular al AȘM (1992). S-a născut la 9 mai 1935, în satul Dumitreni, raionul Florești, Republica Moldova. În 1954 a absolvit Școala pedagogică din orașul Bălți, în 1959 – Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Biologie și Pedologie. A parcurs toate treptele ierarhice academice – de la laborant al Institutului de Biologie până la prim-vicepreședinte al AȘM. În 1963 susține teza de doctor în științe biologice consacrată studierii mecanismelor dezvoltării gușii endemice toxice difuze.

Este fondatorul școlii științifice în domeniul fiziologiei stresului, adaptării și sanocreatologiei. Este autor al peste 500 de publicații, inclusiv monografii și brevete de invenție. Este membru al Academiei de Științe din New York, al Academiei Internaționale de Științe Energoinformative, al Academiei Internaționale de Pace, al Academiei Balcanice de Științe ale Noilor Culturi și Dezvoltării Durabile, al Academiei Ecologice Române, membru de onoare al Societății Fiziologilor din Rusia, vicepreședinte al Societății Fiziologilor din țările CSI. Este distins cu titlul de Om Emerit, cu Premiul Prezidiului AȘM, decorat cu Ordinul Gloria Muncii, cu Ordinul Republicii, cu Medalia Societății Unionale a Fiziologilor „I.P. Pavlov” etc.

onest, cu o deosebită considerație pentru omul de mare erudiție și cultură.

În ritmul schimbător al vremurilor, a cunoscut urcușuri și coborâșuri, a cunoscut lumini și umbre, ca mulți dintre noi, a trăit emoția prietenilor, dar și a trădărilor, nimic însă n-a fost în stare să-i schimbe firea. Și chiar dacă, în ultima vreme, bucuria îl vizita mai rar, academicianul Furdul a fost și este mereu acolo unde este nevoie de sfatul lui înțelept, pe care îl împărtășește absolut dezinteresat, îmbinând cu grijă rigoarea gândirii sale înțelepte, de obicei libere, cu sensibilitatea sufletului său generos. Această armonioasă împletire între gândirea lui liberă, neîmprumutată, a echilibrului interior, sufletului luminos, dar și a disciplinei nesimulate, l-a făcut și președinte al Consiliului Academicienilor al Academiei de Științe. A fost și este o voce care te face să parcurgi cu bucurie și anumită emoție sau trăire itinerarul, mai puțin obișnuit pentru mulți, nu doar de a auzi, dar și de a asculta.

Cu toate acestea, indiferent de treapta pe care l-a așezat istoria, înțelege cât de repede poate trece gloria lumii, rămânând a fi el însuși, ascultându-și doar adâncul glas al conștiinței. Întrând, însă, în serviciul unor clipe mai plăcute, academicianul este omul care te înțelege nu doar cu mintea, dar și cu inima. Este un bun interlocutor, ascultător atent și un mărturisitor cu har al întâmplărilor din viața lumii

Seniori ai culturii

Nicolae Oprea

S-a născut la 3 iulie 1950 în comuna Sârbii Măgura, județul Olt. Studii liceale la Pitești și Cluj-Napoca. A absolvit Facultatea de Filologie (1973) și Facultatea de Filosofie (f.f., 1981) ale Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. Doctorat în Filologie în 1999, la aceeași universitate, cu teza *Ion D. Sârbu (1919-1989)*.

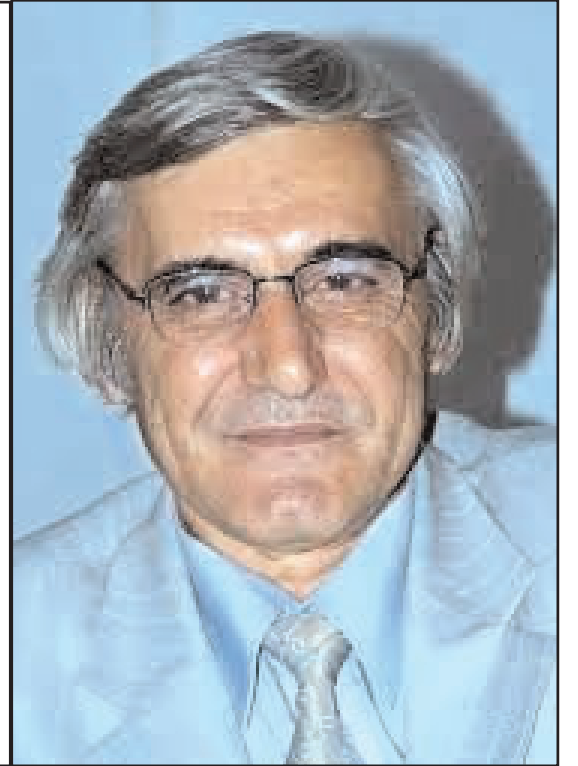
Redactor la revista *Argeș* (1974), metodist cultural în Pitești și Costești, profesor în comune din județul Mehedinți. Între 1981-1984 – Asistent universitar la Institutul de Învățământ Superior din Pitești; 1984-1989, lector universitar; din 1990, profesor universitar la Facultatea de Litere – Universitatea din Pitești, Șef al Catedrei de Limba și Literatura Română în anii 2001-2008. S-a pensionat în 2015. Redactor la revista *Argeș* din mai 1989, redactor-șef din decembrie 1989.

A debutat în 1972 în revista *Echinox*, la care a fost și redactor între 1972 și 1974. A debutat editorial în 1993, cu culegerea de eseuri *Provinciile imaginare* (Premiul pentru debut în critică la Salonul Național de Carte din Cluj-Napoca, 1993).

Președinte al Filialei Pitești a Uniunii Scriitorilor din România, ales în 2005, reales în 2009, 2013 și 2018. Membru în Consiliul de Conducere al Uniunii Scriitorilor din România (din 2005 până în prezent) și în Comitetul Director al USR (2009-2013).

Dintre cărțile publicate: *Alexandru Macedonski între romantism și simbolism* (1999), *Ion D. Sârbu și timpul romanului* (2000), *Literatura română postbelică între impostură și adevăr* (coautor: Călin Vlasie; 2000), *Opera și autorul* (2001), *Timpul lecturii. Selecție de cronicar* (2002), *Magical în proza lui V. Voiculescu* (2002), *Noaptea de insomnie. Opțiuni livești* (2005), *Vasile Voiculescu – monografie* (2006), *Sinteze critice* (2009), *Arte poetice românești* (2011), *Poetul trivalent* (2011), *Synopsis* (2013), *Cronicar întârziat* (2013), *Revanșa postumă* (2016), *Printre optzeciști. După Școala de la Târgoviște* (2018).

A primit numeroase premii și distincții literare, dintre care Premiul pentru Eseu, revista *Viața Românească*, 1984; Premiul Salonului Național de Carte, Cluj-Napoca, 1993; Premiul internațional Teatro di Segesta, Calatafimi Segesta, Italia, 2002; Premiul „Ion D. Sîrbu”, Sibiu, 2008; Medalia aniversară a Uniunii Scriitorilor din România, 2008; Meritul cultural acordat de președinția României, în grad de cavaler (2004) și în grad de ofițer (2010).

Nicolae BADIU

Cu Nicolae Oprea am avut privilegiul de a purta un dialog-interviu în cadrul Proiectului cultural *La vama vremii*, desfășurat prin Centrul Cultural Pitești. Este copleșitor să

ai un astfel de partener de dialog, chiar și după o experiență de sute și sute de emisiuni Tv...

Profesor universitar, conducător de doctorate, scriitor, critic și istoric literar, Nicolae Oprea girează și dificila funcție de președinte al Filialei Pitești a Uniunii Scriitorilor din România. Dificil, da, pentru că scriitorii sunt cunoscuți ca o specie, pe cât de delicată, pe atât de sălbatică, în sensul strict literar... mereu nemulțumiți, cufundați în creații, cu revolte, în căutări fără margini, dar înzestrați cu darul iubirii.

L-am abordat pe Nicolae Oprea, în pragul trecerii spre seniorat. În iulie a.c. a marcat borna 75 – doar un număr acolo... care adună un buchet imens de succese, încununat de curând cu primirea *Premiului Internațional OMNIA pentru Critica Poeziei*

– *Tudor Arghezi*, în cadrul Festivalului Literar Internațional Tudor Arghezi de la Târgu Jiu, unde un juriu format din conducerea Uniunii Scriitorilor, Varujan Vosganian, Gabriel Chifu și Angelo Mitchievici, i-au recunoscut valoarea.

M-am străduit să cercetez, să descopăr metoda critică a lui Nicolae Oprea și am primit confirmarea unui mix între istorie literară și interpretare imanentă, cu accent pe trei axe:

1. *Lectura contextuală-biografică*: Nu separă textul de autor. Pentru el, poezia

lui Sorescu sau Nichita nu se înțelege fără traiectoria lor intelectuală, obsesii, dialogul cu tradiția și cenzura epocii. Folosește mult arhiva, corespondența, mărturiile.

2. *Analiza structurală discretă*: Nu face dezmembre tehnice. Extrage nucleeele de imagine, motivele recurente, mutațiile de voce poetică. La optzeciști, urmărește cum se trece de la metafora suprealistă la colocvial și la intertext.

3. *Sinteza diacronică*: Îi place să plaseze un autor într-o linie. De exemplu, arată cum Sorescu reia linia arghezană și o ironizează sau cum Nichita radicalizează ermetismul interbelic. De aici vin monografiile lui – sunt mai mult decât portrete, sunt capitole dintr-o istorie a poeziei române postbelice.

Nu folosește jargonul teoriei literare post-moderne în exces. E critic de „școală veche” în sensul bun: *text la masă, argumente clare, teză susținută cu citate*. Am mers mai departe, încercând și o caracterizare

a criticului Nicolae Oprea, seniorul omagiat acum în *Curtea de la Argeș*, ca o binemeritată distincție. Iată cum este Nicolae Oprea, matematic, pe puncte.

1. *Echilibrat și lucid*: Evită excesele de entuziasm și de demolări. Nu scrie cronici de întâmpinare, ci studii care rezistă în timp. Tonul e sobru, fără morgă academică.

2. *Erudit fără să fie pedant*: Cunoaște bine literatura europeană și o folosește ca reper, nu ca ornament. De aici vine credibilitatea lui când vorbește de postmodernism românesc.

3. *Provincial doar geografic*: Lucrează din Pitești, dar are vizibilitate națională. Nu e un critic de cenaclu local. Publică în revistele centrale și intră în dezbatere mari despre canonul postbelic.

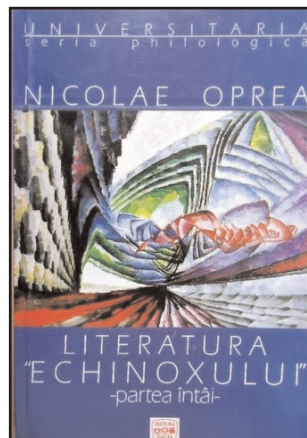
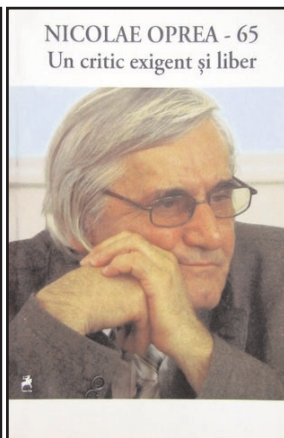
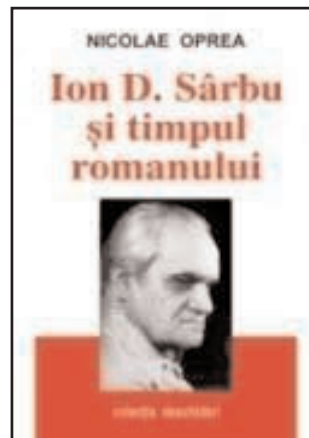
4. *Didact*: Se vede că predă. Textele lui pot fi folosite direct la seminar. Explică, nu doar constată. De asta e citat mult în lucrări de licență și doctorat.

5. *Loial literaturii*: Nu aleargă după trenduri teoretice. E interesat de ce rezistă estetic. De aici și atenția pe Sorescu, Nichita, generația '80 – autori care au trecut testul timpului.

Pe scurt: e un critic de tip „constructor de istorie literară”, nu de tip „vânător de noutăți”.

În finalul întâlnirii din fața camerei de luat vederi (vezi Youtube), l-am întrebat pe senior dacă îi vine în minte un text, ceva care i-a marcat viața. Fără să stea deloc pe gânduri mi-a răspuns cu versul eminescian *Nu credeam să-nvăț a muri vreodată...*

La mulți ani, maestre! Ce bine că sunteți piteștean, ce bine că sunteți argeșean!

Preocupările care au jalonat cariera criticului piteștean sunt diverse, mergând de la Macedonski la V. Voiculescu și de la I.D. Sîrbu la Școala de la Târgoviște, dar Nicolae Oprea este mai ales un apropiat și un fidel al generației optzeciști, căreia i-a consacrat numeroase cronici. Chiar dacă volumul *Printre optzeciști. După Școala de la Târgoviște*, Ed. Bibliotheca, mai cuprinde o secțiune finală de aproape o sută de pagini consacrată Școlii de la Târgoviște, alte aproape trei sute de pagini adună tocmai acele cronici dedicate scriitorilor optzeciști, grupați pe genuri literare. „Printre optzeciști” se mai „rătăcesc” și „alții”, cum ne anunță un subtitlu, dar ponderea aparține primilor. Ca formație, Nicolae Oprea este un echinoxist, a fost redactor la revista clujeană vreme de câțiva ani, privirea lui spre optzecism vine de la marginea sferei micelare a generației. (...)

Dacă există o intenție polemică în alegerea subiectelor, ea este doar implicită. Nicolae Oprea nu se duplează cu alte puncte de vedere, ci se referă cu sobrietate și precizie la poezia sau proza pe care le analizează. Nici judecata de valoare nu este imediată, criticul reliefează cu precădere calitățile operelor discutate și plasează lor în contextul literar actual. El trece destul de generos peste eventualele defecte ale scrierilor deși acestea există, fără îndoială. Aceleași trăsături se

observă și în radiografia atentă a unor opere ce aparțin Școlii de la Târgoviște.

Discursul critic al lui Nicolae Oprea este atent și echilibrat, nuanțat și nepătimăș. (...)

Volumul lui Nicolae Oprea pune ambele sale secțiuni, cea despre optzecismul literar și cea despre Școala de la Târgoviște, cea lipsită de poezie, într-o paradigmă comună, a literaturii făcute dinspre literatură. Glozele extinse la *Matei Iliescu* de Radu Petrescu, dar mai ales *parodia pseudo-literaturii* la Mircea Horia Simionescu, trasează arcul dintre două tipuri de experiențe livești, de asumare a vieții ca joc secund al literaturii: tot ce se trăiește azi s-a scris deja ieri! Iar acest arc nu este altceva decât bolta triumfală a post-modernismului românesc.

Criticul se simte bine „printre optzeciști”, pentru că le împărtășește convingerile. Putem presupune, cu toată reținerea și grija sa pentru obiectivitate, că admiră optzecismul, dar și pe precursorii lui târgovișteni.

(Din Horia Gârbea: *Nicolae Oprea – 70. Ulise în arhipelagul „Optzeci”*, *România literară* nr. 31/2020.)

De vorbă cu Tudor Palladi

Raia ROGAC

Literatura este modalitatea mea spirituală de a dialoga cu sine și cu lumea.

Raia ROGAC: Domnule Tudor Palladi, sunteți la o frumoasă aniversare sub semnul celor opt decenii de viață, iar realizările obținute pe parcursul acestora sunt pe măsură. Să începem acest dialog de suflet chiar din perioada copilăriei, căci ea – copilăria, afirmă Lucian Blaga – „este inima tuturor vârstelor”.

Tudor PALLADI: Copilăria desigur este pentru toți cea mai „nevinovată”, dar și cea mai scumpă, adevărată comoară a inimii, pragul cel de neuitat al casei părintești. De aici pornește și dragostea față de Cuvânt, față de Carte. În copilărie am citit toate cărțile de povești, poezie etc., pe care le-am găsit acasă sau la biblioteca școlară. De atunci nu mă pot despărți niciodată de carte. Ea a devenit cel mai apropiat prieten al meu, pentru că ulterior am simțit în el prezența Celui de Sus. În felul acesta, părinții și cartea, de fapt, au fost și rămân icoanele mele dintotdeauna și pentru totdeauna.

R.R.: Cum a fost în familia părinților, cum s-au numit, ce sfaturi ați reținut de la ei care v-au călăuzit în viață?

T.P.: Părinții mei, prin simplitatea și dragostea lor față de tot ce ține de bine, de frumos și necesar, de muncă, mi-au fost și mi-au rămas pentru totdeauna ceva sfânt și dumnezeiesc. Vocea mamei, Eufrosinia Lupu, care interpreta pentru sine cântece populare de neuitat, îmi sună în urechi și în biserica inimii ori de câte ori o revăd în amintire, torcând iernile un caier de lână sau muncind la războiul de țesut. Printre altele, cânta în corul bisericii și era așteptată de prietenele ei întotdeauna cu drag. Cântecul a însoțit-o toată viața ei scurtă, de nici 56 de ani. Bunătatea ei proverbială și dragostea față de muncă erau un dar de la Dumnezeu... Tata, Ion Palladi, era un om, de asemenea, dintr-o bucată. Muncitor și drept în toate, model de „frate al pământului”, „cu școală la români”, vorba vine, avea un dar de a povesti care îi cucerea pe toți. Iar ca gospodar era de neîntrecut. Îi plăceau animalele, le purta o grijă deosebită tot anul. Toată viața citea presa, asculta de glasul interior al Domnului, boteza, cununa, ne amintea să nu uităm de semnul crucii etc. Totul făcea cu mâinile sale.

R.R.: Cum a fost apoi în familia cea mare, a colegilor de școală?

T.P.: Școala și societatea mi-au fost a doua familie. De aici începe și continuă evoluția Omului din om. Am avut învățători excelenți în toate clasele, pe care nu pot să-i uit niciodată, începând de la prima învățătoare, Acsenia Stengaci, apoi în școala medie pe Maria Munteanu, Petru Onea ș.a. Am învățat de la toți câte ceva de neuitat, necesar și ideal.

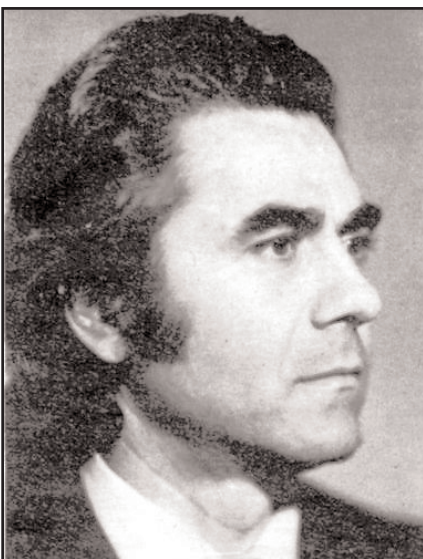
R.R.: Cine v-au fost formatorii destinului, ca să zic așa despre profesorii de la Universitate? Am scris cu literă mare, pentru că atunci era una singură – Universitatea de Stat din Moldova. Sunteți o fire calmă, liniștită, binevoitoare și nu doar în aparență. Sunt calități moștenite de la nașcători și formatori. Totuși, aș crede că v-ați construit destinul cu efort propriu, carte cu carte, așa precum se înalță o casă cărămidă cu cărămidă.

T.P.: Poezia și critica literară, care m-au cucerit încă din școală, au rămas, de fapt, până azi condrușii mei de nedespărțit. La universitate, de asemenea, am avut pedagogi calificați, între care Gh. Dodiță, I. Racu și I. Osadcenco, A.I. Ciobanu, I. Ciocanu etc. Fără I. Racu, bunăoară, n-aș fi studiat la universitate. Ajutorul lui I. Ciocanu n-aș fi devenit literatul de azi. Imboldul lui a fost unul de Sus, neîndoios.

R.R.: Pentru a vă câștiga pâinea cea de toate zilele, pe lângă activitatea literară, a trebuit mulți ani în paralel să activați în calitate de redactor literar la edituri (una sau mai multe). Ferice de autorii care au beneficiat de munca dumneavoastră de redactor! Astăzi, din lipsă de bani sau din ignoranță, editurile nu mai au redactori în lista de personal, așa că manuscrisele colcăie de greșeli. Unii autori preferă să dea cărțile direct la tipografie. Când citesc cărți pline de greșeli, parcă aș auzi din epocă vocea lui I.L. Caragiale cu amenințarea că va face moarte

de om pentru o virgulă lipsă sau pusă la loc nepotrivit.

T.P.: Așa au fost vremurile. Creatorii, scriitorii sau pictori, chiar și meșterii populari, trebuiau să muncească după cele opt ore de muncă obligatorie pentru orice salariu. Aveau leafă doar actorii sau cântăreții, dar erau aproape simbolice. Cu toate acestea, admiterile la aceste profesii – vocații se făceau prin concurs, iar candidați pe un loc erau foarte mulți. Într-adevăr, am lucrat cu carnet de muncă la mai multe edituri: „Cartea moldovenească”, „Lumina”, „Literatura artistică”, „Litera” etc. Împreună cu Ion Ciocanu am îngrijit Biblioteca Școlară, editată de Anatol Vidrașcu.

vană”, fie la Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu”, la „Liviu Rebreanu”, „Tudor Arghezi” etc. Din cele 27 de filiale, există vreuna unde n-ați ajuns? Cred eu că anume colaborarea cea mai fructuoasă o aveți cu Biblioteca Centrală a BM „B.P. Hasdeu”...

T.P.: Cinstite bibliotecarilor. Eu am un respect deosebit față de instituția bibliotecară, care este școala noastră superioară continuă pentru toată viața. Biblioteca e cel mai bun prieten pentru că adăpostește toată înțelepciunea lumii. Tot biblioteca ne îndeamnă să ne aplecăm nelimitat asupra cuvântului. Da, merg des la filialele Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu” cu diferite ocazii: fie la lansarea propriilor mele cărți sau moderator la ale altora, la aniversările colegilor etc.

R.R.: Să trecem discuția pe un alt făgaș și să vedem cum ați ajuns la ceea ce sunteți astăzi. Majoritatea din noi am colaborat cu ziare și reviste din adolescență. Eu am primit chiar și onorarii, mai mari decât cele pe care mi le ofereau părinții... E și cazul dumneavoastră?

T.P.: Colaborarea cu zierele și revistele, cu redacțiile Radioului, m-au ajutat să mă concentrez asupra mai multor momente care disciplinează literatul, contribuie într-un fel la configurarea conștiinței lui de sine. Am învățat de la toți și de la viață, de la Domnul și de la Creația Lui.

R.R.: Anul 1990, anul dezrobirii naționale, a fost și anul debutului dumneavoastră editorial cu Plăpând ca un colte. Ați început cu poeme, urmate de eseuri literare.

T.P.: De la Plăpând ca un colte au pornit *Odiseea lacrimii* și *Nemărginirea clipei*, care au încheiat prima mea trilogie meditativ-lirică. Celelalte trilogii au decurs pe încetul, grație căutării inspirate în același mod dialectic al trăirilor și căutărilor de sine sublimite și de scrutare din interior a ideii de Om și de viață sub mai multe aspecte atitudinal-personale de acasă. Astfel, prin *Semință și altar*, *Arheu* etc., am pătruns în *dincolo* dinspre ezoterie. Poezia a devenit principalmente modalitatea mea spirituală de a „vorbi”/dialoga cu sine și cu lumea, cu eul poetic dinspre mereu și Dumnezeu. Cititorul de literatură adevărată are a se convinge de asta, lecturând toate volumele mele (*Cenușa din suspine*, *Edena cea eternă* și *Unul*

în patru – o trilogie de dragoste, unde va descoperi ceva nou, cu siguranță...). Căutările mele nu se termină aici; poezia m-a purtat și pe alte tărâmuri. Cine va fi interesat să-i parcurgă făgașele va fi răsplătit din plin de rodul acestor căutări insolite fără îndoială (remarcate de Ion Ciocanu, de Elena Țau, de Victoria Fonari, de Florentin Popescu, de Vlad Zbârciog, de Vladimir Rusnac etc.). Or, poezia ce m-a cucerit este una a cunoașterii dialectice și ezoterice, personal-universale, profunde prin concept, prin idee și imaginație.

R.R.: Mă întreb și vă întreb dacă există azi tineri critici promițători care să citească operele scriitorilor de la prima la ultima carte sau măcar de la prima la ultima pagină a unui volum?

T.P.: Există. Ultimul val de creatori revine evident doamnelor, activitatea lor fiind una febrilă în adevăr. Impresionează mai ales căutările prin care se impun astfel Geta Lipovanciuc și Diana Daranuța, ultima

Poetul, traducătorul, editorul, eseistul, criticul și istoricul literar Tudor Palladi s-a născut la 6 iunie 1946, în satul Bălănești, raionul Nisporeni (RM). A făcut studii la Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Filologie, pe care a absolvit-o în 1969. Din 1974 este redactor la Editura „Cartea Moldovenească”. Versurile sale au fost incluse în edițiile din anii 1975 și 1977 ale seriei *Dintre sute de catarge*. Debutul editorial a avut loc în 1990 cu volumul *Plăpând ca un colte*, urmat de cărțile: *Mugurașii mugurei* (poezii pentru copii, 1991), *Odiseea lacrimii* (poeme, 1994), *Momentul monumentelor perene* (eseuri critice, 2005), *Nemărginirea clipei* (poeme, 2011), *Între aspirație și inspirație, modele și forme moderne* (2011), *Semință și altar* (poeme, 2012), *Talismanul ursitei* (poeme, 2012), *Metafora între cuvânt și dramă* (eseuri, 2012), *Apoteoză* (versuri, 2014), *Cenușa din suspine* (poeme, 2014), *Împlinirea în suferință sau Epifanizarea ideii și sentimentului de Om... Poetica versului* (București, 2016) etc.

A prefațat mai multe volume ale scriitorilor contemporani, este laureat al periodicelor *Literatura și arta*, *Glasul națiunii*, *Patria tânără* și *Moldova Suverană*.

profesând și o fabulă aparte, printre altele, cheia de boltă a creației lipovanciene fiind glosa.

R.R.: Mi se pare că astăzi, în comparație cu perioada de până la Cel de-Al Doilea Război Mondial, literatura și critica literară (doar cu unele excepții) se lasă a fi scrise de capul lor... Această întrebare i-am adresat-o și criticului literar Theodor Codreanu. Să vedem care este răspunsul dumneavoastră...

T.P.: E o întrebare care merită un studiu aparte. Cert este că fiecare creator trebuie să aibă totală libertate interioară și inspirație divină.

R.R.: Sunteți un om împlinit, nu fiecareia îi este dat să-și alcătuiască o bibliotecă din propriile volume, să muncească după plăcerea sufletului, chiar dacă pentru aceasta trebuie să fie în permanentă căutare de sine. Aveți modele literare?

T.P.: Cărțile de fapt sunt acelea care te descoperă și te fac să te afirmi ca scriitor și ca cetățean. Este nevoie de multă dăruire și de o muncă intelectuală asiduă. Creșterea fără un efort continuu este imposibilă. Credința îl face pe om în general și pe scriitor în special.

Metafora între cuvânt și dramă (Poezia între Dumnezeu și drama existențială...), în patru volume, este încercarea mea de a „citi” critic poezia noastră contemporană de la A. Mateevici la zi... Iar pentru o privire de ansamblu asupra literaturii și artei literare românești trebuie să menționez și volumul meu de debut eseistic *Momentul monumentelor perene* (consacrat literaturii clasice monumentale, perene...) din 2005. Am încercat totodată să prezint printr-o altă formă și un model de micromonografie despre unii autori de azi întru dezvoltarea stilului de creație artistică. Mă refer la volumele *Între inspirație și aspirație* (despre poezia Efimiei Țopa), *Maestru și salahor* (consacrat creației literare a scriitorului și profesorului meu Ion Ciocanu), *Între pedagogie și poezie* (despre activitatea literară a unui pedagog de cultură fizică și sport pe tărâmul liricii – Ion Cotovițchi).

Podul de reviste

Diana ETCO

In spațiul de cultură de la est de Prut, volumele de interviuri și cronici reprezintă veritabile izvoare pentru cercetarea evoluției noastre spirituale. Doamna Raia Rogac, jurnalistă și cronicar cultural, cu o bogată

activitate publicistică, se distinge ca observator profund al fenomenului intelectual. Autoare a numeroase volume, printre care lucrarea de referință *Zidari întru veșnicirea neamului*, în două volume, apărută în cadrul proiectului cultural „Podul de reviste” al revistei *Curtea de la Argeș* din România, precum și a unor monografii riguroase dedicate instituțiilor de carte, domnia sa îmbină rigoarea documentară cu arta dialogului. Prin cercetările sale, Raia Rogac aduce în fața publicului destinele unor personalități care au asigurat continuitatea valorilor românești.

În calitate de istoric, parcurgerea acestor pagini mi-a relevat o valoare documentară deosebită. Într-o epocă în care informația se consumă rapid, această amplă construcție scrisă oferă o perspectivă așezată asupra istoriei noastre recente. Rigoarea cu care sunt fixate mărturiile celor care au apărut limba și tradiția națională m-a determinat să scriu această analiză critică. Volumele depășesc caracterul unor simple culegeri de materiale. Ele devin o cronică de referință, unde trecutul și prezentul se întâlnesc pentru a salva memoria colectivă a spațiului românesc.

Lucrarea se impune prin capacitatea de-a aduce împreună academicieni, poeți, diplomați, oameni ai bisericii, muzicieni, etnografi etc. În paginile sale, interviul capătă trăsăturile unei întâlniri veridice, în care interlocutorul nu este redus la o funcție socială, ci este primit ca o prezență purtătoare de istorie. Raia Rogac explorează cu decență omul din spatele operei și transformă cuvântul scris într-o punte între generații. Volumele se constituie într-un veritabil reper moral, arătând că identitatea și demnitatea unui neam se păstrează prin forța culturii și prin respectul profund față de înaintași.

Volumele cuprind o structură impresionantă, desfășurată pe parcursul a peste 440 de pagini, reunind un număr de 38 de titluri de recenzii, cronici, eseuri și dialoguri magistrale (primul volum) și 310 pagini și cu un număr de 27 de titluri (volumul doi). Dincolo de diversitatea sa tematică, valoarea lor documentară rezidă în capacitatea autoarei de-a strânge laolaltă elitele intelectuale din întreg spațiul românesc și european, transformând interviul dintr-o simplă consemnare de presă într-o veritabilă frescă a rezistenței spirituale. O privire critică asupra cuprinsului permite clasificarea lor

în patru mari categorii fundamentale, fiecare reprezentând un pilon de susținere a memoriei noastre colective.

În centrul acestei rețele de conștiințe se află marii creatori ai cuvântului, abordați nu prin prisma datelor biografice, ci în calitate de figuri emblematice ale demnității culturale. Dialogurile de referință cu poeta Ana Blandiana (unde textul explorează relația profundă dintre scris, interdicție și libertate, V.I, p. 394-416), cu academicianul Mihai Cimpoi (privit ca un pilon al eminescologilor de pe întreg mapamondul, V.II, p. 155-168) sau cu prozatorul Vladimir Beșleagă (relevant ca un prieten total și devotat al instituțiilor de carte, V.II, p.92-120) nu sunt simple convorbiri literare. Lor li se alătură voci precum Iurie Colesnic (V.II, p. 37-49), Theodor Codreanu (V.I, p. 110-127), dar și evocări pline de gravitate dedicate marilor dispăruți, precum Nicolae Dabija (V.I, p. 99-109) sau Vlad Pohilă (V.I, p.38-45). Pentru toți acești scriitori, limba română reprezintă o axă existențială, iar autoarea reușește să scoată la lumină modul în care literatura devine un scut moral în fața vicisitudinilor epocii.

O dimensiune profundă a volumelor este oferită de întâlnirile cu exponenții artelor și ai muzicii, unde accentul analitic refuză tehnicismul arid pentru a căuta izvoarele sufletești ale creației. Interviul de referință cu maestrul Eugen Doga, intitulat emblematic „Creația este o taină, la fel cum sunt inspirația, dragostea”, transcende biografia individuală pentru a discuta despre geneza universală a sensibilității și despre transmiterea valorilor prin iubire (V.I, p.134-162). Acestor reflecții li se adaugă dialogul cu artistul plastic Ecaterina Ajder, axat pe căutarea obsedantă a exprimării artistice nealterate (V.I, p.74-88). Prin intermediul acestor personalități, autoarea demonstrează că arta nu este un ornament social exterior, ci un destin interior asumat, capabil să conserve și să transmită mai departe specificul spiritual al neamului.

Volumele aduc în prim-plan o tensiune fascinantă

a culturii contemporane: complementaritatea dintre exactitatea științifică și sensibilitatea estetică. Convorbirile exemplare cu academicienii Gheorghe Păun (matematician și scriitor de anvergură, documentare din afara celor două volume: *BiblioPolis*, nr. 2, 2025) sau cu Victor Spinei (istoric, V.I, p.302-334), ilustrează profilul intelectualului integral, pentru care cercetarea nu exclude poezia sau atașamentul profund față de rădăcinile românești. Autoarea refuză monumentalizarea rece a elitelor academice și caută neobosit omul real din spatele formulelor sau al tratatelor de istorie, transformând interviul-eseu într-o oglindă de autocunoaștere în care știința se armonizează organic cu datoria civică și suveranitatea spirituală.

O categorie fundamentală în cuprinsul volumelor o constituie cei care veghează direct la conservarea și circulația valorilor în comunitate. Dialogurile cu dr. Lidia Kulikovski și dr. Mariana Harjevschi (manageri ai Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu” prin succesivitate; V.II, p. 50-69 în primul caz și documentare din afara celor două volume – *BiblioPolis*, nr. 4, 2024, în cel de-al doilea caz) au asigurat chiar din start (anul 1990 al triumfului național) transformarea filialelor BM în bastioane identitare. Lor li se adaugă mărturiile dr. Silvia Grossu despre memoria Mitropolitului Gurie (V.I, pp. 278-301), pledoariile avocatului Iulian Rusanovschi pentru restabilirea patrimoniului cultural interbelic (V.I, p. 364-372) și evocarea testamentară a Iuliei Scutaru-Cristea (V.I, p. 309-314). Acești interlocutori apar în pagină în calitate de veritabili stâlpi de memorie, demonstrând că biblioteca și documentul scris sunt laboratoare vii unde se păstrează neatinată demnitatea

istorică.

Volumele de dialoguri, cronici și evocări semnate de Raia Rogac se impun în peisajul editorial contemporan printr-o dimensiune morală profundă, calitate din ce în ce mai rară în publicistica actuală. Într-un context cultural dominat de precipitare informațională, de fragmentarism și de o retorică a instantaneului desprinsă de rădăcini, această amplă construcție dialogală restituie genului demnitatea lui fundamentală. Interviul încetează să mai fie o simplă tehnică de chestionare conjuncturală, devenind o formă superioară de cunoaștere umană, un exercițiu de spiritualitate și un instrument de recuperare identitară. Această lucrare depășește în mod evident cadrele unei simple antologii de circumstanță, fixându-și valoarea de document epocal obligatoriu pentru înțelegerea mișcării de idei din spațiul est-prutean.

Modelele literare oferite de scriitorii noștri clasici și contemporani mi-au fost și-mi sunt un izvor continuu de inspirație. Generația șai-zecistă mai cu seamă m-a impresionat prin exemplele ei de creație originale: Grigore Vieru, Liviu Damian, Victor Teleucă, Anatol Codru, Ion Vatamanu, Petru Cărare, Vladimir Rusnac etc.

R.R.: Spuneți unde: „Criticul și poetul sunt partea mea de suflet și de credință”, ele fiind mereu nedespărțite...

T.P.: Așa este. Oricum, unul în doi este albia mea, a scrisului pe care l-am îmbrățișat îndemnat de destin, de chemarea lui pe care am ascultat-o și-o urmez cu credință cu întreaga mea ființă, nu de azi sau de ieri, ci de decenii. Într-adevăr, criticul și poetul sunt partea mea de suflet și de credință. Cele două ogoare fac o singură moșie care îmi aparține numai mie. De aceea o îngrijesc cum pot cât mi-a îngădui Cel care mi-a dat-o în „arendă”, evident Cel de Sus, care este și „Poetul cel mai Mare”, precum spune unul din poemele pe care mi Le-a inspirat, poem care deschide volumul *Arheu* (2013). Slavă Lui, pentru că m-a ucenicit și mă inspiră spre a fi prin poezia, dar și prin critica (eseistică...) pe care o fac cu multă iubire și dăruire profesională. Ochiul stâng nu poate fi separat de cel drept, precum s-ar crede poate uneori. Nici critica n-o pot despărți de poezie. Ele fac una interiormente. Omul e unu, ca și Dumnezeu, ca și viața, ca și Cuvântul. Salba de cuvinte pentru mine este cea mai scumpă, deoarece e din inimă și pentru ea (în care sălășluiește însuși Creatorul nostru Divin...).

R.R.: Vă pregătiți câteva daruri editoriale la acest frumos jubileu?

T.P.: Da. Prima ar fi *Împătimitul de cuvânt*, care e pe cale de apariție la Editura „Pontos”. Își mai așteaptă rândul și o carte de acrostihuri, *Unul în cinci* (în două volume), și alta tot de poezie – *Violet de triolet*.

Festina lente, cum ziceau romanii. Grăbește-te încet.

Literatura este viața mea. Vom trăi și vom vedea.

R.R.: Care ar fi cuvintele dumneavoastră de încheiere pentru această convorbire de suflet?

T.P.: *Nihil sine Deo* – Nimic fără Dumnezeu.

R.R.: Cu ocazia jubileului celor opt decenii de viață și activitate vă doresc „La mulți-mulți ani cu sănătate”, necesari pentru a vă întregi minunata operă literară, pentru că de restul – cu talent, inspirație, asiduitate, Dumnezeu v-a dăruit din plin. Mulțumesc pentru interviu.

Și, pentru că am fost impresionată de un elogiu cuprinzător, analitic, dedicat *Limbei Române*, intitulat Cel mai frumos și veșnic interminabil poem al Neamului: *Limba Română, reprezentat cu perle perene de gânduri din impunătorul volum antologic Momentul monumentelor perene*. Secolul al XIX-lea românesc, propunem cititorilor un fragment pentru a se convinge singuri de această afirmație.

„Când zic Limba Română!..., mă văd răsărind (în locul lor) din pământul ei ca iarba din glie, ca pasărea din cuib, precum cântecul din gură, ca soarele din cer, ca istoria din memorie, precum cuvântul din inimă, ca izvorul din pieptul himei, ca chemarea din verdele frunzei, ca pruncul din lacrima mumei.

Când zic Limba Română!..., înseamnă că am avut-o, că o am și veșnic o să-mi rămână steaua mea de veghe, și drumurile mele ce de acolo, de la ea vin, de la dansa pornesc și tot într-acolo, la ea, duc, se întorc ca pasărea măiastră la vatră și la cuib, la pui și la cântec, la nemurire.

Când zic Limba Română!..., îmi apare în fața ochilor biserica și fețele bisericesti ce mi-au fost întotdeauna apropiate sufletește, văd aievea răstignirile ce înfrumusețau locul cu aerul lor divin, întărind pentru totdeauna în sufletul meu sentimentul apartenenței universului creștin.

Când zic Limba Română!..., mă văd și mă simt, mă făuresc eu însumi pe mine din silabele dorului și ale cântecului. Or, condiția noastră divină este Limba Română – partea și Patria noastră de dor, de viață și de moarte, de durere și de bucurie, de zbor și de cădere, piața noastră de hotăr și de nemărginire, fire din fire și întru fire, lumină din lumină și întru lumină și unica noastră cunună fără de spini, pe care o poartă frații români – semnul nostru de identitate, condiția noastră de libertate și de spiritualitate umană, daco-romană, latină și divină – Limba Română.”

Petru Cărare (1935-2019)

Elis RÂPEANU

S-au împlinit 7 ani de când a plecat pe căi neumblate Petru Cărare, unul dintre românii care au rămas dincolo de granițele țării și nu și-au pierdut nici limba, nici rădăcinile spirituale în seva cărora mustește și umorul specific românului. Pentru că fiecare popor are felul său de a-și manifesta predispoziția spre veselie, spre tratarea cu vioiciune spirituală a aspectelor esențiale, sociale, culturale, politice. Umorul face parte din natura românului, dar nu trebuie confundat cu divertismentul. E drept că produce o stare de bună dispoziție, iar ingeniozitatea spirituală i-a ajutat pe români să supraviețuiască, să facă față condițiilor vitrege impuse de istorie și de diverse regimuri. Deci nu e de mirare că și moldovenii rămași dincolo de Prut, când au pus mâna pe condei, cu tot riscul, au creat opere umoristice în ton cu natura lor de suguitori.

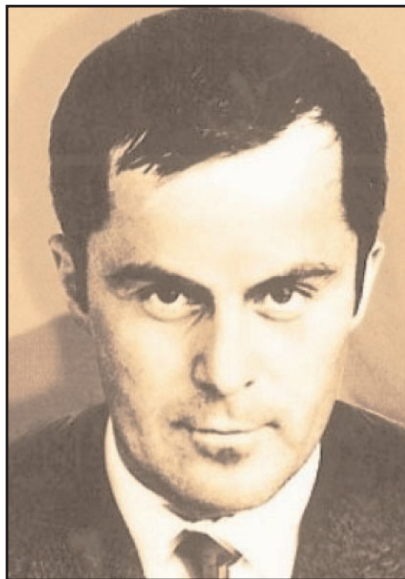
Academicianul Mihai Cimpoi, care a devenit un epigramist reabil, menționează faptul că epigrama nu lipsește din revistele literare basarabene ale anilor '30, remarcate chiar de George Călinescu în monumentala sa *Istorie a literaturii române*. Astfel, prima monografie *Cincinat Pavelescu* a fost scrisă și editată la Chișinău, în 1938, de Cezar Stoica.

Printre cei care au deschis drumul epigramei, în această zonă a vechii Moldove, se numără și Nicolae Costenco (1913-1993), care a plătit scump pentru o replică adresată lui Nichita Sergheevici Hrușciiov în 1940: „De ce n-am construit comunismul în limba română?” L-a costat 15 ani în exil siberian.

Cel care a deschis drumul creației umoristice, chiar și al epigramei, în literatura română din Republica Moldova a fost neobositul Petru Cărare, care s-a născut pe 13 februarie 1935, la Zaim, raionul Căușeni, Tighina, regatul României, și se stinge din viață pe 27 mai 2019, în Cluj-Napoca, la vârsta de 84 de ani, fiind înmormântat la Chișinău.

Lucruri importante privind viața și activitatea

acestui poet, prozator, dramaturg, umorist și traducător aflăm din necrologul *Pro memoria Petru Cărare*, semnat de trei mari personalități din Republica Moldova: Pavel Filip – ministru al Educației, Culturii și Cercetării, Ion Tighineanu – președinte al Academiei de Științe și Arcadie Suceveanu – scriitor.

Am beneficiat și de un articol cu ample informații, semnat de Maria Harea în *Apostolul. Revista Cadrelor didactice*, editată de Sindicatul din Învățământ și Cercetare, Neamț, februarie 2020, *Pro memoria Petru Cărare (1935-2019), 85 de ani de la nașterea scriitorului*, având impresionantul motto „Basarabia, lacrima neamului meu”.

Cărare și Nadejda Duca. Clasa I primară a urmat-o în limba română (1942-1943), apoi în rusă. A continuat școala medie în comuna natală și în Căușeni, pe care a absolvit-o în 1953. Un an lucrează ca profesor de Matematică în satul Cârnațeni, alături de Ion Ungureanu (viitor ministru) cu care a fost coleg de bancă la Zaim. A absolvit Facultatea Jurnalistică din Moscova, în 1956, și Cursurile superioare de Literatură de pe lângă Institutul de Literatură „Maxim Gorki” din Moscova (1969). După absolvire, a lucrat, un timp, ca redactor la Editura „Școala sovietică”, apoi la noua publicație *Chipăruș*, a cărei viață s-a prelungit până în zilele noastre, astfel încât, în paginile ei, au apărut și scriitorii din Țară.

În 1954, Uniunea Scriitorilor a propus spre editare primul său volum de poezii, intitulat *Soare cu dinți*,

dar acesta a fost respins, deoarece conținea texte considerate antisovietice. Din necrolog, aflăm și alte studii urmate, ceea ce i-a asigurat un orizont larg cultural, cunoașterea limbilor străine: în 1956, finalizează cursurile Facultății de Jurnalistică în cadrul Școlii Comsomoliste Centrale din Moscova. Revenit la Chișinău, refuză să colaboreze cu ziarul *Tânărul leninist* și se angajează traducător și foiletonist la ziarul *Kolhoznicul Moldovei*. În timpul studiilor la Moscova, e perioada în care citește din Alecsandri, Eminescu, Creangă și tot aici descoperă parodiile lui Topîrceanu, care i-au acaparat spiritul, trecând de la poezia clasică la cea satirică și umoristică. De fapt, încă din 1954-1955, începuse să publice, pe lângă poezii lirice, poezii satirice în ziarul *Tinerimea Moldovei*.

În 1959, debutează în activitatea editorială la Cartea moldovenească, cu o traducere a volumului *Poezii* de Heinrich Heine. În același an, se află printre inițiatorii sărbătoririi a 600 de ani de la descălecatul Moldovei și, împreună cu Ion Ungureanu și alți prieteni, depune flori la mormântul lui Ștefan cel Mare. Ca urmare, este eliberat din postul ocupat la ziarul *Chipăruș* și este „exilat” la Telenești, unde a editat ziarul *Lupta*, în satul Buda. Opera sa rămâne în continuare în vizorul cenzurii sovietice. În 1961 a fost angajat ca secretar literar la Teatrul „Luceafărul” din Chișinău. În 1962 îi apare prima plachetă de versuri pentru copii, *Cale bună, lonele!*, și, în același an, publică *Soare cu dinți*, după înlăturarea textelor „antisovietice”. Doi ani mai târziu a publicat volumul de epigrame și parodii *Trandafir sălbatic*, fiind acceptat în Uniunea Scriitorilor din Moldova. Până în 1966 a colaborat la ziarul *Moldova socialistă*.

O analiză atentă a textelor reliefează o veritabilă panoramă a spațiului cultural românesc dintre Prut și Nistru, aflată într-o conexiune permanentă cu marea matcă a spiritualității naționale și europene. Diversitatea tipologică și anvergura intelectuală a interlocutorilor – academicieni, poeți, oameni de stat, istorici, bibliotecari și artiști plastici – nu fragmentează discursul critic și nu produc dispersie tematică. Din contra, această vastitate generează o puternică unitate interioară, un liant organic asigurat de însăși situarea axiologică a autoarei. Pentru Raia Rogac actul cultural nu reprezintă un ornament intelectual exterior sau o formă de divertisment academic, ci se constituie într-un destin asumat și într-o formă de înaltă responsabilitate civică. Lucrarea (ambele volume) se definește printr-un profund caracter militant, în sensul cel mai nobil și mai curat al criticii de cultură și civilizație. Refuzând neutralitatea tehnică, descriptivă sau detașarea rece a reporterului de rând, autoarea propune o publicistică organică, clădită pe ideea continuității istorice și a apărării valorilor naționale. Demersul jurnalistic nu este orientat spre obținerea unui efect mediatic facil sau efemer, ci spre salvarea documentului, fixarea unor modele de conduită și restituirea unor repere morale fundamentale pentru o societate supusă riscului dezorientării identitare. Dialogurile cu personalități de referință precum Ana Blandiana, Eugen Doga, Gheorghe Păun, Mihai Cimpoi sau Iulia Scutaru-Cristea, depășesc imediat simplul orizont al unei biografii. Fiecare pagină se transformă într-o autentică mărturie de conștiință istorică, în care destinul individual devine oglinda fidelă și vie a drumului parcurs de întreg neamul în căutarea propriei demnități.

Întreaga substanță a acestei opere este străbătută de ideea culturii receptate ca formă supremă de rezistență în fața degradării istorice și a uitării. Bibliotecile, revistele, lansările editoriale, dezbaterile aprinse despre patrimoniu sau despre destinul limbii române pierd conotația de simple activități administrative și capătă o dimensiune aproape sacră. Prezența constantă și profundă a Bibliotecii în economia paginilor nu este una întâmplătoare, ci simbolică. Ea încetează să mai fie doar o instituție culturală rece sau un depozit factual, devenind axul central al continuității identitare. În acest orizont critic, Biblioteca redevine ceea ce reprezenta odinioară pentru marii cărturari ai epocii interbelice: un spațiu de conservare a memoriei colective, un laborator viu al spiritului național și un bastion al demnității umane. Această aplecare plină de gravitate asupra instituțiilor spiritului conferă textelor o pondere valorică aparte.

Adevărata originalitate a demersului publicistic se relevă însă atunci când actul lecturii părăsește zona analizei istorice pure pentru a plonja în sfera comunicării intersubiective profunde. Dialogul autentic nu se reduce niciodată la un simplu schimb mecanic de replici și nici la un exercițiu dialectic abstract. El se constituie într-o veritabilă deschidere existențială către

alteritate, o modalitate prin care celălalt este recunoscut ca o prezență unică, ireductibilă și purtătoare de sens. Intervievatorul nu își domină partenerul de discuție și nu îl instrumentalizează pentru a valida teze prefabricate. Structura profund umanistă a acestei scriituri se bazează pe refuzul de-a reduce omul la funcția sa socială, la notorietatea publică de moment sau la o simplă reprezentare ideologică.

Fiecare personalitate abordată apare cu un destin interior, ca o conștiință care își confesează propria situație în lume. Întrebările adresate sunt complet lipsite de agresivitatea interogatoriului jurnalistic modern și de vanitatea reporterului dornic să își exhibe propriul aparat conceptual sau propria inteligență speculativă. Ele sunt construite exclusiv ca punți de apropiere, ca instanțe de activare a memoriei afective și a solidarității umane. Se configurează astfel o autentică hermeneutică a persoanei umane. Convorbitorul caută neobosit omul real din spatele operei finisate, fragilitatea ascunsă sub mantia gloriei publice și adevărul trăit din spatele discursului oficial, oferind cititorului nu o simplă consemnare, ci o întâlnire de conștiințe.

Având în vedere vastitatea materialului documentar cuprins în cele aproape șapte sute cincizeci de pagini ale volumelor, o analiză exhaustivă a fiecărui text în parte ar depăși cadrul acestui studiu. Vom reveni la analiza concretă a unor interviuri și evocări, fundamentale, relevante și pline de învățăminte pentru înțelegerea întregului demers publicistic. Selecția nu va fi una întâmplătoare, vor fi acele dialoguri care, prin anvergura interlocutorilor și profunzimile temelor abordate, vor defini cel mai bine coordonatele morale ale volumelor și vor oferi modele clare de conduită intelectuală. Prin analiza acelor texte de referință – de la dialogul diplomatic, la confesiunile existențiale ale marilor creatori și până la paginile comemorative de o rară noblete, ne propunem să scoatem la lumină tocmai acele izvoare valorice care transformă opera Raiei Rogac într-o mărturie istorică esențială pentru spațiul nostru cultural.

Lección pe care Raia Rogac o oferă noilor generații este una a responsabilității depline față de cuvântul scris și față de personalitatea interlocutorului. Ea refuză consumul rapid de informație brută pentru a clădi dialoguri durabile, bazate pe o rigoare documentară de tip istoric și pe o politețe intelectuală de veche tradiție umanistă. În cele din urmă, aceste volume, după cum am menționat, se impun nu doar ca o cronică spirituală a spațiului românesc dintre Prut și Nistru, ci și ca un manual de etică profesională. Ea ne confirmă faptul că un convorbitor de înaltă ținută se zidește pe respectul neabătut față de adevăr, pe cultul valorilor naționale și pe capacitatea rară de a asculta omul cu răbdare și prețuire.

(Va urma.)

In memoriam

Eufrosina OTLĂCAN

La Academia Tehnică Militară am avut șansa să fiu colegă cu unul dintre cei mai valoroși și mai titrați matematicieni, citat de *Histoire générale des Sciences* a lui René Taton, profesorul Ion P. Elianu.

Eu venisem prin concurs în catedra de matematică la această Academie militară doar în 1975 și mi s-a dat, prin statul de funcțiuni, predarea a două cursuri, cel de Geometrie și Algebră la anul I și cel de Matematici speciale la anul II, în timp ce profesorul Elianu preda aici, încă din 1962, doar Analiză matematică, fapt pentru care, profesional, nu am avut tangență. Chiar și cele două volume ale sale, *Principii de Analiză matematică*, editate de Academia Militară în 1976, le-am folosit doar când, după anul 1999, am trecut la o universitate particulară. Mă bucur că le am acum în bibliotecă, omagiu semnat „Profesor univ. Dr. Docent Ion P. Elianu, București, 25.05.1976” către șeful catedrei de atunci.

Cum nu îl întâlneam decât rareori, în pauzele dintre orele de curs, țin minte doar persoana distinsă a profesorului. În amintirile mele persistă, însă, o scenă petrecută în anul în care toată catedra de matematică era la Breaza, pentru examenul de admitere în AM, care se ținea în acel an la Liceul Militar „Dimitrie Cantemir”. Într-o pauză de prânz, la o terasă în oraș, eram toți la o masă lungă, în capul mesei fiind profesorul Elianu, jovial, cu un pahar de vin. Cred că și noi, ceilalți, eram la fel de binedispuși.

Am însă mărturiile ale unor foști studenți ai ATM care l-au avut profesor la cursul de Analiză matematică.

„Îmi amintesc că, după ce umplea două table cu demonstrații (scrise cu creta pe tabla neagră), trebuia ca imediat un student să sară și să le șteargă. Asistentul, domnul Udrea, care era obligat să asiste la cursuri, era terorizat de ritmul în care preda profesorul Elianu. Se spune că, la o lecție, studentul care trebuia să iasă să șteargă tabla era mai «lasă-mă să te las». Profesorul are răbdare cu el, îl urmărea cu privirea cum d-abia ștergea, și atunci se întoarce spre șeful de grupă: Tovarășe căpitan, nu se mai face înviorare dimineața?

Cărțile Profesorului Elianu sunt o bijuterie de rigoare și tact pedagogic. Deși amintirea sa a rămas vie în comunitatea academică și în manualele de pe care se studiază încă, data exactă a decesului nu este consemnată în arhivele publice sau în biografiile sale standard disponibile online. Se știe cu certitudine că s-a stins din viață după o lungă și respectată carieră dedicată mate-

maticii și învățământului militar... Trăiește în amintirile noastre” (Anton Soloi)

Un alt fost student povestește:

„În anul I de la Academie am făcut Analiza matematică cu profesorul Ion P. Elianu, despre care se spunea atunci că este singurul matematician român trecut în *Larousse*. [De fapt, nu era în *Larousse*, ci în acea *Histoire* despre care scriam în primul paragraf.] Fără nevastă, cu cântatul la trompetă, dragoste de matematică și cinstirea vinului, era un profesor foarte bine pregătit, meticolos, riguros și exigent. Noi așteptam cu încordare primul examen de analiză matematică și, în perioada de pregătire, a trecut seara pe la clasa unde făceam studiu obligatoriu. Ne-a spus cam așa: «Examenul nu este o chestie de învățătură. Cine nu a învățat sistematic în timpul semestrului, puțin probabil să poată recupera în 2-3 zile. Este o chestiune de condiție fizică. Așa că vă recomand să mâncați bine, să beți un pahar de vin și să vă odihniți temeinic. Să nu cumva să vă treacă prin cap că veți lua toți 10, pentru că ar strica prestigiul instituției! Dar nici nu o să vă cad pe toți, pentru că atunci ne întrebăm unde e munca noastră? O să ia unu-doi nota 10, se cam știe care sunt, câțiva o să cadă, iar ceilalți o să fie între cele două situații». Așa s-a și întâmplat. Poate colegii de grupă își mai aduc aminte... La acel examen m-a salvat chiar el. Când mi-a venit rândul, a trebuit să răspund asistentei, nu contează numele doamnei, care îmi purta sămbetele în urma unei discuții principiale la o coadă la bufetul Academiei, într-o pauză. I-am scris pe tablă subiectul, am răspuns și când să îmi dea nota, îmi spune că am căzut. Nu m-am pierdut cu firea, m-am dus la dl profesor și i-am spus: Domnule profesor, doamna vrea să mă cadă. Profesorul s-a uitat pe tabla unde era răspunsul meu în forma expusă de dânsul, cu rezultatul corect și a zis: așa da, rezultatul e bun, nota șapte, doamnă, asta e nota. Și am scăpat cu bine. Ce-i drept, ținea cu noi, cei care eram deja ofițeri, avea o slăbiciune. Un om deosebit, Ion P. Elianu.” (Ilie Matra)

Despre Ion P. Elianu a scris George Șt. Andonie în *Istoria matematicii în România*, volumul 3, editată

în anul 1967, prezentându-l ca „un fin analist, preocupat de interpretări geometrice ale sistemelor diferențiale”. Aici găsim date biografice. S-a născut la 10 aprilie 1919 în satul Pogoanele din județul Buzău, a urmat școala primară și primul an de liceu la Buzău, apoi a dat examen de intrare și a reușit ca bursier la Liceul Militar „Nicolae Filipescu” de la Mănăstirea Dealul. [Din 1957 s-a numit Liceul Militar „Dimitrie Cantemir”, astăzi este la Breaza, Colegiu militar, purtând numele marelui învățat domnitor român.] La absolvirea liceului, în 1937 s-a înscris la Facultatea de științe a Universității din București, secția matematici. Fiind suferind, a întrerupt trei ani, luându-și licența în 1944. A susținut doctoratul în 1949 în fața comisiei cu președinte Nicolae Teodorescu și membri Grigore C. Moisil și Miron Nicolescu. Ca asistent al profesorului N. Teodorescu, a funcționat chiar din 1945, imediat după licență, la Facultatea de arhitectură. Apoi, urcând în ierarhia universitară, a funcționat la Universitatea din București, la Institutul de construcții, la Institutul de mine din București, la Institutul pedagogic din Timișoara și cercetător la Baza de cercetări a Academiei, Filiala Timișoara. Din anul școlar 1962-1963, a fost profesor la Academia Tehnică Militară din București.

Mai aflăm din *Istoria matematicii* că Elianu a continuat studiile unor matematicieni români, obținând rezultate noi. Astfel, a continuat cercetări mai vechi ale lui Moisil asupra ecuațiilor diferențiale, teoreme ale lui Ciorănescu, iar pentru noile sale descoperiri privind teoria lui Pompei despre derivata areolară a fost citat în *Histoire générale des sciences*. Andonie îi descrie activitatea științifică și, înainte de cele 26 de lucrări publicate, scrie: „Despre opera lui Elianu, putem încheia cu maxima utilizată de Gauss: *Pauca sed matura*; suntem însă convinși că va continua să producă.”

Nici Wikipedia nu publică mai multe date despre profesorul Elianu, nici data morții sale nu ne este cunoscută. Cartea sa, *Principii de Analiză matematică*, în două volume, se mai găsește încă pe Internet.

În 1979, la împlinirea vârstei de 60 de ani, profesorul Elianu s-a pensionat și puțini colegi din catedră au mai ținut legătura cu dumnealui.

Scriu aceste rânduri la 50 de ani de la apariția unei cărți fundamentale pentru pregătirea inginerască și nu numai, omagiu unui mare și uitat profesor, care a trăit *Singurătatea matematicianului*.

De spirit critic intransigent dă dovadă în volumul *Zodia musafirului* (1970) și mai ales, în *Săgeți* (1972), volum cu un tiraj de 14.000 de exemplare, care se va afla pe rafturile librăriilor o singură zi: a fost retras și distrus, la comanda cenzurii comuniste. Continuă, totuși, să publice nenumărate volume, dintre care amintim: *Oglinzi* (1974), *Parodii și epigrame* (1981), *Cadențe* (1985), *Penița și bărdita* (1988), *Fulgere basarabene* (1992), *Pălăria gândurilor mele* (2000), *Leul n-are frigider* (2003), *Puncte de reper* (2003), *Parodii* (2018). Este și autorul mai multor volume de poezii pentru copii, cu valoare educațională deosebită.

E și autor de piese de teatru care au fost montate la Teatrul „Vasile Alecsandri” din Bălți, precum *Străinul*, *Drum deschis*, *Portretul*, *Logodna cu bucluc* ș.a.

A tradus din Esop, Ivan Krilov, François Villon, Heinrich Heine ș.a.

În anul 2013, la dată apropiată de ziua de naștere, a apărut volumul de exegeze literare *Petru Cărare – scriitor nonconformist*, elaborat de Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”, Filiala „Onisifor Ghibu”. E cuprins în culegerea *101 epigramiști români* apărută în 2011 ș.a.

A primit multe premii bine meritare, care i-au adus lumină în suflet și forțe mereu noi în condei. Amintim Premiul Național pentru literatură (2000), Premiul „Opera Omnia” al Uniunii Scriitorilor din Moldova (2008), Premiul „Ion Creangă” în cadrul Salonului Internațional de Carte pentru Copii și Tineret (2015). A fost răsplătit, de asemenea, cu titlul onorific de Maestru al Literaturii, încă din 1994, precum și cu Ordinul Republicii (2010).

Din această operă amplă, vom sublinia rolul său de pionier al literaturii umoristice, îndeosebi al epigramei, căreia i-a deschis drumul și i-a întărit rolul binemeritat la românii care știu să și râdă, nu numai să plângă, întărind literatura

în limba românească, în epigramă, simțindu-se magnetismul cuvântului, mai ales când surprinde prin ideea nebănuită din poantă.

Spiritul său și condeiul, pline de dragoste pentru pământul natal și pentru limba română, au primit lumina binefăcătoare de la simbolul nemuritor al torței aprinse de scriitorul-Preot și Preotul-militar, răpus pe front, Alexei Mateevici (Alec Mateescu, 1888-1917), cel care, în numai 29 de ani de viață, a lăsat moștenire poezii patriotice – embleme ale neamului românesc, ce vor rămâne în tezaurul nostru cultural: *Cântecul zorilor*, *Mama, Țara*. Cine poate să uite acel adevărat imn închinat limbii române – *Limba noastră* care a fost și este pe buzele tuturor românilor? Într-o plachetă de versuri, Petru Cărare publică poezia *Eu nu mă las de limba noastră*, dedicată consăteanului său Alexei Mateevici.

A fost căsătorit, din 1961, cu Valentina Cărare, cu care a avut doi copii: Mihai (n. 1962) și Sandu (n. 1964). În ultimii ani, s-a retras din viața publică, locuind cu soția într-un apartament din Chișinău. A lăsat, în urma sa, o moștenire valoroasă, de pionierat în literatura română, în partea de peste Prut a Moldovei lui Ștefan cel Mare și Sfânt, în care neamul nostru a dăinuit, cu toată invazia de neamuri „sovietice”. Petru Cărare a fost cel care, pe lângă poezie, literatură pentru copii, creații umoristice, a contribuit în mod esențial la nașterea și impunerea epigramei ca produs spiritual românesc dincolo de Prut. El rămâne o personalitate deosebită, de mare importanță a literaturii române, căreia i-a dedicat întreaga sa viață, prin talent și dragoste de neam. Condamnând viciile sociale în manieră personală și cu talent de umorist, numele său aduce lumină epigramei românești și nu va fi uitat.

Octavian Goga, poetul și gazetarul

Marin IANCU

Una dintre personalitățile uriașe care au determinat viața politică și culturală românească mai bine de 30 de ani, O. Goga s-a impus în egală măsură ca poet, gazetar și orator. La apariția în 1905 la Budapesta, volumul de versuri *Poezii* îi stârnește admirația lui Titu Maiorescu, care, citindu-l, s-a văzut nevoit să-și modifice teza prin care susținea că „patriotismul, ca element de acțiune politică, nu este materie de artă”, dar, pornind dintr-o inimă sinceră, în afară de orice tendință politică și în certe împrejurări excepționale, patriotismul devine, în acest caz, „născător de poezie”, lucru ce îl determină pe mentorul „Junimii” să prezinte Academiei Române raportul cu titlul *Poeziile d-lui Octavian Goga*, prin care propune acordarea Premiului Năsturel–Herescu autorului pentru primul său volum. Reluată cu o la fel de ardentă implicare sufletească, voința neînduplecată de a nu fi altceva decât afirmarea unui crez este ferm susținută și în versurile din volumele imediat următoare, *Ne cheamă pământul* (1909) și *Din umbra zidurilor* (1913), ajungându-se la situația în care, în ciuda diferențelor de structură, multe dintre poeziile cuprinse în *Cântece fără țară* (1916) să se identifice în privința obiectivelor politice și a substanței ideatice cu articolele politice și conferințele prezente în culegerea de proze politice *Strigăte în pustiu. Cuvinte din Ardeal într-o țară neutrală* (1915). O. Goga a realizat „unitatea în variație” pe aceeași axă tensionată a simțirii naționale, revenindu-i meritul de a releva în continuare ideea că destinul scriitorului O. Goga reprezintă în literatura noastră imaginea deplină a unui luptător unit cu natura de artist, un exemplu de simbioză în care două cărți diferite ca structură își comunică substanța ideatică. Percepând ca total disperată și tragică menținerea stării de neutralitate a vechiului regat al României, O. Goga duce o luptă istovitoare pentru a convinge opinia publică să decidă cât mai grabnic intrarea României în război, alături de puterile aliate, sensul unei asemenea înalte misiuni patriotice fiind posibil de descifrat chiar în dedicația din prefața de pe prima pagină a volumului *Cântece fără țară* (1916): „Închin aceste pagini morților din Ardeal căzuți pe toate fronturile pentru alții, fericitilor care au dus o speranță cu ei și nu mai pot vedea pustiul în care se strigă zadarnic durerile.” De altfel, poetul nu se sfiește să susțină aici rostul public al versurilor sale. „Criticii, mărturisesc asta, le pot judeca deci în toată liniștea meseriei lor, vânduții și ipocriții pot cere răstignirea, oamenii cinstiți însă n-au dreptul să le arunce în foc până în prima zi a mobilizării românești.” Stăruind asupra poeziilor din volumul *Cântece fără țară*, în volumul *Note și impresii* (Iași, Cartea Românească, 1920), G. Ibrăileanu reține și comentează favorabil doar textele *Sângele, Pribeag străin, În mormânt la Putna* și *Portretul*, singurele în măsură să se alăture valoric, în viziunea criticului de la *Viața Românească*, creațiilor lirice reprezentative din primul său volum de versuri.

Mai mult decât atât, probabil datorită vibrației patriotice de rară tensiune dramatică, unele dintre cele mai frumoase poezii, printre care și *Latinitatea strigă din tranșe*, au trecut neobservate sau au fost trecute în categoria poeziilor ocazionale. Înscrise cu precădere pe aceeași axă a tensiunii retorice care a stat și la baza volumului din 1905, poeziile întregului ciclu *Cântece fără țară* nu ar aduce nimic nou și, menținute la aceeași ordine de valori, multe dintre cele mai frumoase versuri de aici au fost citite în general doar din perspectiva unor creații cu un caracter ocazional, pierzându-se cu vederea că poetul care a reușit să contureze cu atâta forță configurația spirituală a satului său ajunsese de acum în stăpânirea unei structuri sufletești diferențiate. Poetul și artistul de simțire profundă și de aleasă expresie devine acum cântărețul ardent al suferințelor Ardealului din prejma Întregirii. Dacă în volumul *Poezii* atitudinea lui Goga se revelează în zona vastă și concentrată a amintirilor despre satul ardelenesc împietrit în așteptarea sa de sute de ani, cu doruri de răzbunare, ca un „râu cumplit de patimi”, tensiunea lirică a ideii poetice din *Cântece fără țară* se transformă în expresia pură a sentimentelor, în

direcția dominantă a ideii naționale. Destinul acestei țări e destinul românilor.

Într-o conferință din 15 martie 1915, ținută la Iași în cadrul Ligii Culturale, poetul misionar făcea eforturi disperate pentru a atrage atenția asupra gravității momentului: „Trebuie ascultat, d-lor, glasul care se desprinde din miile de căsuțe umile, unde se chinuiește, se zbate în așteptare și îndoială, în speranță și credință sufletul a patru milioane de români, care sunt robiți. Ei sunt în mâinile d-voastră cu toată viața lor, faceți ce vreți cu ei, fiindcă nu mai au nicio putere. Acești oameni trebuie ascultați astăzi! (...) Trebuie ales astăzi între moartea și viața lor; ori treceți acum munții spre ei ca să-i scăpați, ori rugați pe Dumnezeu să ridice munții până în cer. Ca să nu poată pătrunde până la voi glasul blestemelor lor.” Din acest pasaj s-a născut *Latinitatea strigă din tranșe*. Sentimentalismul lui Goga se revelează în zona vastă și atât de concentrată a amintirilor despre un sat ardelenesc spiritualizat, cu doruri de răzbunare, cuprins de jale și împietrit în așteptarea sa de sute de ani, cu locuitorii care apar „ca un râu cumplit de patimi”. Prin întreaga sa vibrație patriotică de rară tensiune dramatică, poezia *Latinitatea strigă din tranșe* poate sta, prin

îndemnul la luptă imediată, pe viață și pe moarte, alături de *Noi, Clăcașii*, din primul volum, sau de *Portretul* și de *Dies illa* din *Cântece fără țară*, atât de asemănătoare prin concepție și unitate stilistică, ideile de aici venind pe filiera cântecelor populare de ostășie, având ca temă pustiirea satelor românești prin plecarea feciorilor la război. Satul, casa, biserica, Ardealul și latinitatea, doar câteva dintre arhetipurile ce revin în poezia lui Goga, alcătuiesc, și aici, un sistem poetic unitar, menite să asigure autorului originalitate stilistică incontestabilă.

Crezul misionar al lui Goga s-a format începând cu volumul de *Poezii* din 1905, continuând cu *Ne cheamă pământul* și *Din umbra zidurilor*, cu articolele politice și conferințele susținute în tot acest timp, găsindu-și în poezia politică *Latinitatea strigă din tranșe* expresia ideologică cea mai caracteristică. În forma unor expresii poetice prezente în aceste versuri, identificăm unele idei politice curente, după cum acestea pot fi desprinse și în culegerea de discursuri și articole din volumele *Strigăte în pustiu* și *Mustul care fierbe*, în realitate forme cu funcție precisă în ipostazierea fenomenului de trecere a apostolului-poet către imaginea de profet-poet.

În paralel cu activitatea literară, O. Goga s-a impus cu timpul ca un mare gazetar român în slujba idealului național, poate unul dintre cele mai înflăcărâte condeie de la Eminescu și Bariț încoace, mai mult decât atât, în opinia lui Ion Breazu, „fără îndoială unul dintre cei mai mari pe care i-au avut românii”, mereu în fruntea gazetarilor luptători în perioada neutralității și în cei doi ani de război, pentru triumful idealului național românesc. Suflet ardent și temperament de apostol, Goga visa de mult să devină ziarist, considerând că istoria politică românească se confundă cu istoria presei românești și că „ideea națională și-a programat evanghelia ei prin aceste tipare indispensabile. De o sută de ani, respirăm prin presă, gazetele sunt plămânii neamului”, exclama Goga într-un articol din *Mustul care fierbe* (1926),

privind mereu spre anii în care presa era realizată de marii scriitori: „La *Timpul* publicau articole Eminescu și Caragiale, la *Voința națională*, Delavrancea, la *Secolul*, Gorun, la *Epoca*, Nicolae Filipescu, la *Lupta*, Gheorghe Panu și așa mai departe (...). Pe atunci, scrisul politic era impecabilă operă literară și un articol gândit conta ca cea mai formidabilă armă.” Chiar dacă anii debutului din 1898 la *Tribuna* sibiană și ai colaborărilor imediat următoare la *Familia* și *Tribuna literară* nu anunțau pe viitorul mare gazetar, Goga socotea totuși că „mersul vremii” îl solicita, în ciuda tuturor riscurilor, să se pronunțe cu o tot mai deplină vigoare în „pagini publicistice”, o astfel de idee fiind atât de plastic exprimată și într-o scrisoare trimisă în 1910 de la Paris prietenului său Onisifor Ghibu: „Viața care curge dinaintea mea mă cheamă, îmi zbuciumă inima și-mi înfierbântă tâmpilele. Problemele ei mă agită, chiotul ei mă tulbură, războiul ei nu-mi dă odihnă. În zadar trag obloanele și închid fereastra, degetele ei aspre îmi bat în geam și mă smulg din pacea senină a artei eterne.” Poetul identificat cu aspirațiile și idealurile naționale a format și a întreținut ca publicist consecvent același spirit al unității naționale, contribuind la ceea ce a devenit un caz pragmatic, realizat, prin ceea ce numim astăzi Marea Unire. De acum, după cum ne spune și scriitorul Vintilă Rusu-Șirianu, unul dintre prietenii săi statornici, poetul își va împlini destinul cu nelișiștile oratorului și ale gazetarului, oferind cea mai strălucită îmbinare de acest gen din întreaga istorie a culturii noastre moderne: „Cei care n-au trăit epoca aceea, cu greu își pot închipui ce a fost succesul lui. Niciodată, niciun literat, niciun artist român n-a atins o astfel de consacrare, vertiginoasă, de tânăr. Nimeni nu a fost mai admirat, mai iubit, de un popor întreg decât fiul popii Iosif din Rășinari. La 27 de ani, Goga naviga pe o corabie de lauri.”

În opinia lui Tudor Teodorescu-Braniște, Goga va trece „în marea frescă a literaturii române doar atunci când opera gazetarului va fi pusă alături de opera poetului, ele dând împreună adevărata valoare a scriitorului”. Cu toate complicațiile neînțelegeri ivite între ei, Tăslăuanu va recunoaște în *Spovedaniile* sale că, odată cu crezul său pus în slujba ideii naționale, „talentul lui Goga a fost diamantul care a împodobit strălucirea revistei *Luceafărul*”. De aceeași părere era și Onisifor Ghibu, colaborator al revistei și unul dintre participanții importanți la realizarea Marii Uniri de la 1918, care mărturisea că Goga era conducătorul spiritual al revistei, prin anii 1910 Tăslăuanu fiind preocupat mai mult de treburile administrative ale gazetei. Sub conducerea sa, de la 1 ianuarie 1907 până la 5 decembrie 1909, a apărut la Sibiu revista *Țara noastră*, aceasta înlocuind temporar revista *Transilvania*. Goga, care a condus efectiv acest săptămânal, a apărut mai întâi cu titlul de redactor, iar de la 1 ianuarie 1908 și de proprietar-editor. *Țara noastră* a reapărut apoi la Cluj (15 octombrie 1922–1931), având ca director pe Octavian Goga, și apoi la București (1932 – 29 mai 1938). Publicat în nr. 1 (1907, p. 3-7) al noii publicații săptămânale sibieni, articolul-program *Către cărturarii noștri* ilustrează credința poetului față de țărănul român din Transilvania în care își punea speranța că împreună va putea să prindă viață idealul lui, românesc, național. După încercarea de a înființa, alături de Ilarie Chendi, bazele ziarului de partid *Lupta*, Goga părăsește redacția *Luceafărului* de la Sibiu și își reia activitatea publicistică la *Tribuna* din Arad, găsind aici terenul potrivit celor mai depline și incendiare manifestări ziaristice. Erau anii 1910–1911, pe când lucrurile încep să cunoască pentru poet o desfășurare tot mai intensă. Tot mai acaparat de bălălia electorală desfășurată în Bihor în vederea intrării în parlamentul maghiar, polemistul și pamfletarul Goga duce alături de I. Chendi o acțiune de presă cu adevărat impresionantă, asemănându-se, în multe momente ale luptei, cu un adevărat luptător de „guerillă”.

Veșnicia de zi cu zi

Îngemănarea credinței și literaturii

Varujan VOSGANIAN

Cuvânt la lansarea cărții *Catehism filosofic* de Calinic Argeșeanul, Editura Fundației „Calinic Argeșeanul”, Oești,

Pământeni, 2026, lansare care a avut loc pe 4 martie 2026 la Centrul de Cultură și Arte „George Topîrceanu”, Curtea de Argeș.

Biblia este fascinantă în istoria omenirii, pentru că este izvor de credință, dar și pentru că este izvor de poezie.

Ea emoționează datorită încărcăturii sale poetice. *Ecclesiastul*, *Cartea lui Iov*, una dintre poezii primele expresii lirice din istoria lumii, *Cântarea cântărilor*, definiția iubirii dată de Sfântul Apostol Pavel în *Epistola către Corinteni*, toate acestea sunt în același timp încărcate poetic și de aceea *Biblia* ne însoțește și ca izvor de credință, dar și ca emoție poetică.

Există între credință și literatură o îngemănare în destinul acestui popor. Legenda spune, alături de mărturia unor vestigii, că poporul român s-a născut creștin. Eu aș adăuga că literatura română s-a născut creștină. Dosoftei, Varlaam, *Biblia* de la 1688, toate acestea sunt expresii ale credinței transpuse în limba română. Dar mai mult decât atât, statul modern are un temelie literar. Mai toți oamenii politici ai secolului al XIX-lea au fost scriitori: Kogălniceanu, Alecsandri, Ghika, Negruzzi, Bolliac, atâția alții... Lista este foarte lungă. Academia Română, pe ai cărei reprezentanți îi salutăm astăzi cu mult respect, s-a născut ca o societate literară și așa s-a întâmplat că Ion Heliade Rădulescu a fost primul ei președinte. Ba chiar cenzurări literare au născut partide, care au îmbinat tradiția cu modernitatea și care ne-au ajutat să trecem în demnitate din secolul al XIX-lea în secolul al XX-lea – și atunci să ne surprindă faptul că la o asemenea prezentare Președintele Uniunii Scriitorilor vine să omagieze pe un membru preeminent al breslei, pe Înaltpreasfinția Sa Calinic, Părintele Arhiepiscop? Nu! Este un gest firesc, aș spune.

Această carte este interesantă din mai multe perspective. În primul rând, vreau să îl felicit pe Părintele Arhiepiscop pentru modul în care a arătat că filosofii greci, despre care Hegel spunea că de la ei nu s-a mai inventat nimic, au fost într-un fel precursori sau s-au asociat cu gândirea care s-a găsit în *Vechiul Testament* și mă refer în primul rând la aspectul ontologic, legat de Logos, legat de modul în care este organizată materia. Apoi, de noțiunea de idee, pe care o urmărește foarte bine de la Platon până la Plotin. Îl îngăduie și pe Aristotel în această însoțire. Acesta este primul lucru, care este deosebit de subtil.

Al doilea, în această carte, care vorbește despre credință și rațiune, frontiera este translucidă. Se vorbește în același timp despre teologi: Sfântul

Augustin din Hipona, Sfântul Anselm din Canterbury, Sfântul Toma D'Aquino, pe de o parte, iar pe de altă parte, de filosofi. Aproape că tot panteonul filosofic este aici, culminând cu Kant, cu Hegel, cu Fichte, cu Nietzsche și Schopenhauer. Ce este interesant este că filosofii și teologii au avut aceleași paradigme cu care s-au confruntat, și am să vă dau doar un singur exemplu, argumentul ontologic al Sfântului Anselm din Canterbury: acela care e mai mare decât orice altceva care se poate imagina. Este un argument

care a urmărit filosofia. Și aș adăuga un mare logician, Kurt Gödel, care a fost și el fascinat de această idee a lui Anselm din Canterbury; ba chiar a încercat să dea o expresie logică, matematică a existenței lui Dumnezeu.

Apoi, mi se pare remarcabil faptul

că este vorba de un ecumenism filosofic. Avem în același timp filosofi europeni care, cum spunea domnul Dimitriu sunt mai degrabă heraclitici. Apoi, sunt filosofi arabi: Avicena, medicul, Averoes, Maimonide, Lao Tzî, Siddhartha Gaudama. Așadar, este o imagine așa de valoroasă asupra gândirii filosofiei, fără niciun fel de părtinire venind din partea unui gânditor ortodox. Și în paranteză să vă spun că nici asta nu mă surprinde.

Cât despre duhovnicul meu românesc, vă voi mărturis că eu am avut doi duhovnici, dar duhovnicul românesc era părintele Constantin Galeriu, cu care odată am vorbit despre psihanaliză, despre Freud, Adler, Jung și mai ales despre Frankel, spre care părintele Galeriu avea o înclinație specială, pentru că Frankel spre deosebire de ceilalți a cunoscut și spațiile concentraționare.

Acești filosofi și unii dintre ei la care ne mirăm, poate Rousseau, Thoreau și alții... De ce sunt aici? Sunt aici pentru că ei au vorbit despre morală, despre

bine și rău.

Sfântul Augustin a avut în privința asta o preocupare extraordinară. Religia și filosofia și morala se întâlnesc nu doar în argument ontologic, dar aș zice și în cel ontic, care ține de morală, de relațiile dintre oameni și modul în care ei înțeleg liberul-arbitru.

Și aș spune în încheiere că mie mi se pare că această carte care se intitulează catehism ne sugerează că ar putea să fie un adevărat manual. Ar putea să fie un manual care să fie folosit și în

instituțiile teologice, dar așa cum era pe vremuri *Istoria literaturii universale* a lui Ovidiu Drîmba, să fie folosită și în secțiile umaniste ale școlilor de învățământ mediu, pentru că este o deschidere care invită pe tineri să aleagă ceea ce doresc, să caute nume care sunt recomandate. Mă bucur că această ediție a doua este chiar mai largă și include și distinse reprezentante ale dimensiunii ferme-cătoare a condiției umane, de la Tylor Mill până la George Eliot sau Hannah Arendt și aduce, după părerea mea, o largă deschidere. Este un adevărat portal. Noi, scriitorii, să știți că nu ne temem de astfel de cuvinte, de tehnologii, pentru că marii noștri recordmani nu sunt cei ai tehnologiilor, ci cei ai călimării cu pană de gâscă. Nici Dante, nici Cervantes, și nici Shakespeare nu cunoșteau internetul și nu lucrau cu e-mailuri.

Dar aș vreau să adaug ceva, ce mi se pare foarte important. Este cartea unui patriot.

Este cartea unui gânditor care, fără a sugera proto-cronisme sau trufii, vorbește despre felul în care culmile gândirii noastre s-au asociat cu gândirea universală și avem exemplul lui Lais și al lui Cantemir. Asta arată că noi în acest fel avem locul nostru în marea familie a credinței și a gândirii și în același timp e o sugestie pentru locul drept pe care ar trebui să-l avem printre țările lumii. Vă mulțumesc, vă felicit și mă bucur foarte mult că sunt aici împreună cu dumneavoastră și, cum zice românul, „Spune-mi cu cine te întâlnești, ca să spun cine ești!” E suficient să-i vedem pe prietenii de acum ai Părintelui Arhiepiscop, ca să înțelegem prețuirea și rolul pe care îl are în cultura, în credința românească. Mulțumesc foarte mult.

Ii are alături, în numele ideii naționale, printre mulți alți patrioți ardeleni, pe Lupaș, Agârbiceanu, O. Ghibu, Al. Ciura, Silviu Dragomir și Sever Bocu, lovind fără pic de remușcare în corupția guvernamentală și în tot ce este renegat, câștigând admirația studenților români de la Viena, oricând dispuși chiar să se dueleze cu adversarii grupului de la *Tribuna*.

Până la declanșarea primului război, Goga s-a impus ca ziarist strălucit prin articolele publicate în revista *Țara noastră*, ziarul *Epoca*, *Adevărul*, revista *Flacăra* și revista *România*, proza sa jurnalistică fiind comparabilă, stilistic și tematic, celei eminesciene. Articolele i s-au apropiat de valoarea operei unui prozator de vocație. Scrierile în proză (cuprinse în volumul *Precursori*) au fost fie discursuri ținute în sedințele Academiei, fie cuvântări aniversare sau pur și simplu omagii aduse unor personalități ori prieteni ai scriitorului. Considerate piese antologice într-o posibilă istorie a portretului, T. Vianu le-a dedicat un semnificativ capitol în *Arta prozatorilor români*. Cuprinse în *Însemnările unui trecător*. *Crâmpoie din zbuciumările de la noi* (Arad, 1911), multe dintre articolele apărute în *Țara noastră* și în paginile *Tribunei* de la Arad trebuie menționate ca pagini de referință în istoria presei românești. În articolul *Îndemnuri noi* (*Tribuna*, 1910, nr. 245, p. 1-2), luptătorul cu credință fermă devine neiertător („Ne trebuie o atmosferă intelectuală în care munca și talentul să creeze platforma de existență pentru frunțașii noștri, o situație schimbată, când analfabeții tac și ascultă, iar bunii cetățeni, care n-au citit decât patru cărți în viață, se trag frumuseț la o parte, de câte ori vine vorba de a fixa marile probleme ale neamului”), după cum în articolul *Rostul scriitorilor* din revista *Țara noastră*, O. Goga explică „rolul unei călimări de scriitor”, „literatura trebuie să reintre în rolul ei istoric, în rolul ei de apostolat”, „scriitorul la noi are și un rol militant, o postură de luptător și cetățean”, de asemenea, să fie și publicist ca „să-și alterneze îndeletnicirile de artă”. În altă parte, în articolul *Maiorescu*. *Un Petroniu care n-a știut să moară* (*România*, 1917), după ce îi sunt arătate meritele, marele îndrumător literar este criticat pentru atitudinea sa politică din perioada Primului Război Mondial, pe când se opunea intrării României în război. Venind în Capitală, Goga își desfășoară la fel de intens activitatea jurnalistică,

pledând, printre alte demersuri, pentru intrarea României în război. Colaborează acum la cele mai importante gazete ale timpului (*Gazeta ostașilor*, *Epoca*, *Ardealul*, *Universul*, *Adevărul*, *Adevărul literar și artistic* și *Revista Fundațiilor Regale*, așa cum la Iași va fi redactor-șef al ziarului de front *România* (Director: M. Sadoveanu), și va scrie pentru *Ardealul*, *România nouă* și *Cuvântul moldovenesc* de la Chișinău. Goga si-a axat publicistica pe problemele „românismului” (originea românilor, continuitatea în vatra de formare a poporului român, ideea unității tuturor românilor, idealul unirii într-un stat național, lupta împotriva asupririi austro-ungare). Prin revista *Luceafarul* a reușit să-și întărească legăturile culturale cu România, spre unirea politică de mai târziu. Și revista *Țara noastră*, axată pe ideologia lui Goga, și-a întărit legătura cu oamenii de la sate, fiindu-le sfătuitor, dar și un factor capabil să le rezolve nevoile spirituale și materiale.

Strălucit gazetar și eminent orator, activitatea publicistică a lui Octavian Goga cuprinde următoarele volume: *O seamă de cuvinte* (Sibiu, 1908), *Însemnările unui trecător* (Arad, 1911), *Strigăte în pustiu*. *Cuvinte din Ardeal într-o țară neutrală* (București, 1915), *Ideea națională* (Cluj, 1923), *Mustul care fierbe* (București, 1927), *Precursori* (București, 1930), *Aceeași luptă: Budapesta-București* (1930), *Fragmente autobiografice*, *Mărturisiri literare* (1934), *România a românilor* (Sibiu, 1933), *Discursuri* (București, 1942). O serie de articole publicate în *Țara noastră*, *Tribuna*, ziarul *România*, apoi în volumele menționate mai sus, sunt republicate în *Pagini noi* (București, 1956), *Pagini publicistice* (Cluj-Napoca, 1981) și în volumul *Ne învață Mărășeștii* (Iași, 1983), un volum îngrijit de Stelian Neagoe, cuprinzând articole, poezii, scrisori, discursuri, din perioada februarie 1917 – martie 1919, în măsură să-l situeze pe Goga în fruntea gazetarilor luptători în perioada neutralității și în cei doi ani de război, pentru triumful idealului național românesc, „tribunul Unirii”, care, în viziunea lui Nicolae Iorga, a avut „puterea ce trebuie pentru a revoluționa imediat și complet o societate care-i părea șovăitoare și lăncedă”.

Andrei Șaguna la Argeș

ÎPS Calinic ARGEȘEANUL

Peste Carpații strălucitori în razele de soare auriu, în al treilea sfert din veacul al XIX-lea își desfășoară în măreție de tumult Andrei Șaguna lucrarea de dimensiunea unei epoci strălucite de Duhul Sfânt.

Secolul al XIX-lea avea să fie bogat în personalități istorice, culturale, religioase și politice, deopotrivă, răsărite pe întinsul Europei. Dar personalitatea complexă, absolut unică, dintre toate personalitățile, Andrei Șaguna, prin opera vieții lui, plină de încercări fără precedent, avea să însemneze „întemeierea din nou a poporului român și a bisericii sale naționale din Ardeal, Banat și părțile ungurene locuite de români”.

În școlile teologice și mai ales în Școala Academică a lui Andrei Șaguna de la Sibiu, m-am întâlnit cu marele ierarh al Transilvaniei și al întregii lumi ortodoxe, prin istoria pe care a plămădit-o în viața acestui neam de latini așezați la drumul mare, prin care au trecut atâtea popoare migratoare, în secole de pătimiri, care au cotropit întreaga cultură și civilizație.

În acest spațiu de suferințe, care au ajuns la urechile Domnului Savaot, Acesta, în pronia Sa cerească, a orânduit ca Anastasie, fiul lui Naum și al Anastasiei, să fie chemat la o lucrare profetică, precum erau aleși bărbații de seamă ai Vechiului și Noului Testament.

Făcând o drumeție în Albania, prin anii 1992, am văzut pentru prima oară locul de unde au plecat străbunicii lui Șaguna, Moscopole, oraș de mare întindere, care în secolul al XVIII-lea avea 40.000 de locuitori, 40 de biserici, școli înalte și oameni de cultură aleasă. Vecinii de alte culturi au distrus complet orașul. Întreaga populație s-a împrăștiat în Balcani, ajungând până la granița de sus a Imperiului Habsburgic.

Printre urgențele se aflau și bunicii și părinții lui Andrei Șaguna. Așa a ajuns ca el să se nască, în 1809, în Mișcolț, într-o patrie de împrumut.

Așadar „leagănul lui Șaguna a stat departe de plaiurile și văile poporului care prin el s-a renăscut. Originea familiei lui se trage din altă ramură a poporului nostru, care demult s-a dezlipit de noi, trăind altă viață, aproape străină de noi, și a trebuit să intervină un înfricoșat cataclism pentru această ramură, ca rămășițe răzlețe să regăsească drumul la frații aproape dați uitării și adânciți în grea robie trupestă și sufletească.”

Pregătirea lui excepțională la școlile înalte de Filosofie, Drept și Teologie, profesoratul la Școala Teologică din Vârșeț, fiind responsabil cu Secția Bisericii Transilvane la Mitropolia din Karlowitz, stareț de mănăstiri, cunoscător de limbi străine ca germana, maghiara, slavona, greaca, latina, sârba, albaneza etc., aveau să-l ducă în cea mai frumoasă

țară de pe pământ, în Transilvania, el fiind un bărbat de o frumusețe copleșitoare – era supranumit Făt-Frumos – care era în admirația românilor ardeleni, cu precădere, și a Curții de la Viena.

Toate aceste înzestrări de la Dumnezeu aveau să se întrupeze în cea mai mare lucrare social-politică și religioasă a unui neam în suferințe seculare.

Ca un arhanghel trimis de Dumnezeu, la plinirea vremii, Andrei Șaguna devine episcop al Bisericii din Ardeal și Banat și a părților ungurene unde erau semănați cei mai buni creștini cu inimă de aur și dor de sfințenie.

Chiar de la început, a luptat pentru eliberarea Bisericii încredințate lui spre păstorie de sub influența Bisericii Sârbe de la Karlowitz. Revoluția din 1848 a venit ca o nenorocire pentru obștea creștină pe care o păstora.

Biserici distruse, case dărâmate, preoți morți, mirenii dispăruți și alte nenorociri și boli aveau să-l pună la grele încercări.

Plângerile sale la Curtea din Viena ne stau și azi ca mărturie. Personal, în drumul spre Viena, în ianuarie 1849, pentru că nu putea călători prin Ungaria din cauza lui Kossuth, a plecat spre Vâlcea și Curtea de Argeș, unde a făcut un popas, după care și-a îndreptat pașii prin Moldova spre Cernăuți, ca să ajungă, pe ocolite, la Viena. Cum să-l laudăm pe acest mare ierarh, care a făcut mii de kilometri cu căruța trasă de cai, pe drumuri rele și pline de primejdii, ducând în sufletul și inima sa dragostea de izbăvire a unui neam care îi insufla iubire și respect?

Dragostea sa pentru luminarea poporului dat spre păstorie l-a îndemnat să înființeze sute de școli profesionale, gimnazii, școală înaltă de teologie la Sibiu, tipografie diecezană, ziarul *Telegraful Român*, care are apariție neîntreruptă, până azi, din anul 1853.

Tipărește peste 50 de lucrări științifice, dintre care jumătate îl au ca autor pe însuși Șaguna, Biblia fiind cartea sa de căpătâi, scoasă în ediție de lux, manuale pentru școli, broșuri pentru educația enoriașilor. Așază cu temei fundații – peste o sută – care acordau burse pentru școlari și studenți.

În 1861, înființează societatea culturală ASTRA, iar în 1864, după lupte aprige, primește ca dar de

Crăciun recunoașterea ca Mitropolie independentă a Episcopiei pe care o conducea din 1846. Grea încercare – de 18 ani! – într-o împlinirea gândului său.

Dar peste toate acestea, ca o încununare a ostenețelor sale permanente, în anul 1868 este adoptat Statutul Organic al Bisericii Ortodoxe din Transilvania, de către Congresul național bisericesc al românilor transilvăneni, care a constituit baza noului Statut al Bisericii Ortodoxe Române, până azi.

De numai 64 de ani, Andrei Șaguna a plecat dintre noi, pământeni, la 16 iunie 1873. În *Telegraful Român*, nr. 59/1873, se scria: „Curgeți dar lacrimi, curgeți de la Tisa până la Marea Neagră, căci pedestalul catapetesmei Bisericii Române de peste Carpați și al columnei românismului, baron Andrei de Șaguna, a trecut în eternitate”.

A fost așezat, spre odihnă, în Râșinari Sibului, loc asemănător cu acela din Moscopole – Albania.

Nicolae Iorga a închinat Sfântului Ierarh Andrei Șaguna o amplă monografie. El zicea: „Mitropolitul Andrei Șaguna este omul istoriei. Mai mult: istoria Mitropolitului Șaguna este aproape istoria poporului însuși, într-un sfert de secol, cât a condus el afacerile și destinele naționale.”

Putem, așadar, mărturisii că toate întreprinderile pe care le-a inițiat cu atâta pricepere și discernământ au făcut să răsără conștiința națională a Unirii Mari din 1918.

Nu întâmplător, în anul 2008, printre cele 67 de aniversări la scară planetară, UNESCO a înscris, la împlinirea a 200 de ani de la nașterea mitropolitului, pe omul de cultură și revoluționarul Andrei Șaguna!

Nicolae Iorga a scris despre marele Șaguna, a cărui operă unică a cunoscut-o din arhivele Vienei, Budapestei, Karlowitzului, Belgradului, Sibului. Cred că Iorga a scris inspirat de Duhul Sfânt cuvintele care au stat și stau de-a pururi, ca temei al canonizării ca Sfânt al Bisericii Ortodoxe Române și Universale:

„Bătrân maiestuos, care de pe scaunul său de arhiereu conducea ca de pe un scaun de rege”, fiind un „cârmuitor de oameni și îndreptător al vremilor, cărora nu li s-a supus, ca exemplarele obișnuite ale omenirii, ci le-a întors de pe povârnișul lor spre culmea lui!”

Iată că, la 138 de ani de la trecerea sa în eternitate, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române l-a trecut în rândul sfinților pe Andrei Șaguna, care stă pe „culmea lui”, zidită cu iubire de Dumnezeu și păstoriții săi.

Mulțumim Domnului Dumnezeu și Sfântului Andrei Șaguna, a cărui Academie Teologică din Sibiu istoric am absolvit-o acum jumătate de secol!

Semn(al) de carte

Dan Petru Cristea, *Un fluture s-a așezat sub talpă și alte câteva lucruri mici de foarte mare importanță*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2025

Un stil fastuos, când calm, când dramatic, când narativ și grandios, când colorat și poetic. Se poate vorbi despre două trăsături definitorii ale acestuia: o bogăție a vocabularului, care conduce la o bogăție a ideilor, precum și o perfectă aranjare a cuvintelor în fraze, uneori de lungimi surprinzătoare, care imprimă patos și creează sentimentul unei participări afective la lumea din jur. (Cristina Popescu, pe coperta a patra)

Paul Gheorghiescu, Alexandru Gheorghiescu, *Barajul și acumularea Vidraru60, Album monografic, 60 de ani*, Editura Nouă, București, 2026

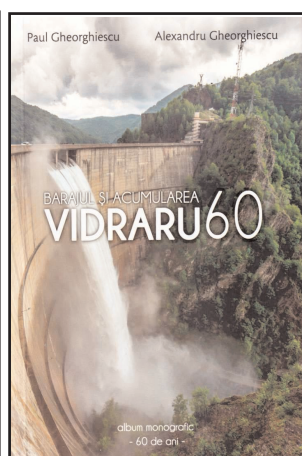
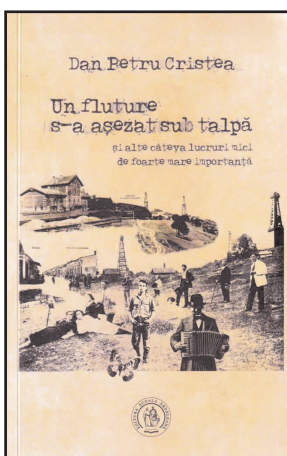
Prezenta monografie, prin argumente istorice, prin explicații date în zona tehnologică și prezentarea rolului fundamental în asigurarea gestiunii apei, se dorește a fi o chemare la rațiune în recunoașterea barajelor ca piloni fundamentali ai dezvoltării durabile și a faptului că gestionarea inteligentă a apei este

fundamentul civilizației secolului al XXI-lea. (Autorii, în introducerea la carte)

Romulus Sălăgean, *Răstignit pe altarul frunzei*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Eikon, București, 2025

Prin crucificările sale pe altarul frunzei, jertfe

fragmentare din poezia lumii și din cea românească, R. Sălăgean face prin microantologia sa un act de igienă lirică. Într-o lume a fugii de sine a omului, a alienării naturalității sale, a unei amnezii induse față de confraternitatea naturii, pe care poezia unei mentalități urbane și jurnaliere – ieșită de sub condeie care confundă existența cotidiană cu trăirea interioară, „flori otrăvite ale asfaltului”, cum ar fi spus Petre Păndea – o înregistrează deseori, autorul ține să ne reamintească prin vocea lui Baudelaire că

Veșnicia de zi cu zi

Pr. Nicolae MOGA

Ierarhii unei eparhii își vizitează fiii duhovnicești, atât din rândul clerului, cât și dintre credincioși, pentru a-i vedea și a-i întări în credință prin sfaturi

date în vederea suportării cu mai multă ușurință a greutăților acestei vieți de pe pământ, dar și în vederea combaterii viciilor de tot felul, precum și pentru unitatea spirituală și consolidarea legăturii dintre ierarhie și enoriași. Astfel, aceste vizite canonice sunt un binecuvântat prilej de înălțare sufletească pentru enoriașii unei parohii. Episcopul Atanasie al Râmnicului–Noul Severin a vizitat în zilele de duminică, 24 august, și luni, 25 august 1903, parohiile de pe Valea Lotrului, Brezoi, Mălaia și Voineasa, din nordul județului Vâlcea. La începutul secolului al XX-lea, această vale se bucura de un bun renume, atât ca poziție, frumusețe și bogății ale naturii, cât și datorită enoriașilor acestor parohii, care erau apreciați pentru păstrarea credinței în pofida tuturor greutăților prin care au trecut, ridicând biserici din cele mai vechi timpuri pentru nevoile lor sufletești. Odată cu începutul exploatarei pădurilor seculare de pe Valea Lotrului în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, au venit în zonă muncitori italieni, austrieci, unguri, slovaci, germani etc., de diferite credințe religioase, care au influențat obiceiurile și datinile pe care locuitorii acestor meleaguri le moșteniseră din trecut, motiv pentru care chiriarhul s-a îndreptat către aceste parohii.

Din cronica acestei vizite (*O vizită canonică pe Valea Lotrului, județul Vâlcea, în Cuvântul Adevărului*, Anul II (1903), nr. 12, miercuri, 1 octombrie 1903, pp. 89-92) aflăm aspecte ale vieții oamenilor, moravuri, date istorice, personalități, obiceiuri, dar și faptul că Episcopul Atanasie, după ce a săvârșit Sfânta Liturghie la Sfânta Mănăstire Cozia, în ziua de duminică, 24 august 1903, a plecat cu trăsura spre Brezoi, unde a fost întâmpinat de preotul paroh și de enoriași în haine de sărbătoare, în număr foarte mare, în biserica parohială cu hramul Intrarea în Biserică a Maicii Domnului, la ora 13 și jumătate. În noul sfânt lăcaș le-a vorbit cu multă însuflețire ascultătorilor, arătând că de mult timp își pusese în minte să vină să-i viziteze, dar multe probleme administrative l-au reținut. A apreciat râvna enoriașilor față de biserică în care se aflau, care era într-o stare foarte bună, arătând că în sfintele lăcașuri se dau și se primesc cele mai folositoare sfaturi pentru buna petrecere a vieții. A auzit că unele moravuri străine de credință, cum ar fi alcoolismul și concubinajul, ar fi pătruns în mijlocul lor, fapt pentru care i-a îndemnat să se ferească de ele. A vizitat apoi familia primarului Ion Bordașu, în gospodăria căruia domnea curățenia, ordinea și belșugul și unde a fost cinstit cu dulceață și cafea.

La ora 14 și jumătate, trăsura a pornit spre comuna Mălaia. Este descris drumul până la noua parohie. Drumul amenajat de curând șerpuia pe lângă Lotru și „cu un vrăjit brâu încinge întreolaltă colinele și munții din cale. Întreaga vale este brăzdată de lucrări pentru aducerea buștenilor din munte la chereșteaua din Brezoi. Din distanță în distanță se văd buștenii hodinindu-se pe prundișuri, ca și cum ar fi voit cu această oprire în loc să protesteze de silniciile la care au fost supuși, fiind smulși din locurile pitorești, unde au văzut lumina zilei și au trăit o curgere de vreme.”

În dreptul bisericii filiale cu hramul Sfântul Ierarh Nicolae din Săliște, care aparține de Parohia Mălaia, se trece apa Lotrului pe o punte înaltă dintr-un singur copac, care, cu vremea, putrezise. Preotul paroh Florea Pleșanu și câteva credincioase l-au întâmpinat pe ierarh în biserică. Mulți dintre enoriași erau trimiși de administrație la stingerea unui incendiu de pădure din împrejurimi. Parohul a prezentat istoricul bisericii, arătând că sfântul lăcaș a fost ridicat la stăruința enoriașilor și cu ajutorul „răposatului Novac, fostul

proprietar al chereștei din Brezoi”, care a oferit lemnăria necesară. În exteriorul bisericii se vedea pictată moartea cu coasa în mână, ca simbol al sancțiunii.

Ajungând la biserica cu hramul Cuvioasa Parascheva din Mălaia, distinșii oaspeți au fost întâmpinați de către domnul Traian Bratu, profesor la Liceul Național din Iași și bursier al statului la Berlin, în vederea studierii limbii germane. Menționăm că domnia sa a organizat această excursie, ca și pe cea din iulie 1906, de la Căineni, peste munți până în Voineasa, la care au participat Episcopii Atanasie al Râmnicului și Gherasim al Argeșului, aceștia fiind însoțiți de numeroși preoți și alți iubitori de natură. Timp de doi ani de zile (1900-1902) a fost profesor la Seminarul Teologic Ortodox Sfântul Nicolae din municipiul Râmnicu Vâlcea și avea o legătură strânsă de prietenie cu Episcopul Atanasie.

La biserica din Mălaia a venit să-l întâmpine pe ierarh întreaga populație a satului. Preotul paroh Florea Pleșanu a spus: „Prea Sfințite Stăpâne, sunt 90 de ani (din 1813, n.n.), trei luni și cinci zile de când aceste locuri n-au fost vizitate de niciun preasfințit episcop. Acum 90 de ani, fericitul întru amintire Episcopul Iosif al Argeșului, *care era din acest sat* (s.n.), a făcut și biserica în care ne aflăm spre a sărbători vizita Preasfinției Voastre, a venit pe la rudele sale. În timpul cât a stat aici, a aflat că mulți săteni viețuiesc necăsătoriți legiuit. A poruncit să se aducă acei oameni și strângându-se ei la marginea apei, a venit și Preasfinția Sa. Broaștele făcând zgomot, a făcut cu toiagul semn să tacă și au tăcut. Apoi, arătând cât este de potrivnică legilor dumnezeiești viețuirea lor, a făcut asupra lor cu toiagul semn de despărțire și au trecut unii de-a dreapta și unii de-a stânga, iar sfântul părinte i-a oprit cu jurământ tare să nu viețuiască așa de nelegiuit. Amintirea acelui preasfințit, înveșmântată în povestirea aceasta, este vie între păstorii mei.” Chiriarhul a răspuns că pilda păstorului Eparhiei Argeșului, fericitul întru pomenire Iosif, o urmează și smerenia sa, îndemnându-i pe enoriași să *păstreze credința, pildele bune să le înfăptuiască, pe Dumnezeu să nu-l uite și să vină la biserică, unde să asculte cuvintele vieții de veci*. A stat de vorbă cu enoriașii, întrebându-i de ocupațiile lor și îndemnând pe bărbați să-și țină obiceiurile, iar pe femei, să le țină pe cele ale țesătoriei.

De la Mălaia la Voineasa drumul a fost parcurs călare pe cai, pe o potecă strâmtă, care urcă și coboară pe înălțimi amețitoare. Drumul Mălaia – Voineasa a fost finalizat în anul 1908. Cronicarul descrie în imagini literare frumoase apropierea de Voineasa.

„Întreaga vale cu vecinii munți, paznicii săi de veacuri, este cuprinsă de crepusculul serii. Locuri dosnice se întunecă de o umbră răcoroasă. Vârfurile munților mai rețin încă ultimele luciri ale razelor soarelui, care, obosit de mersul zilei, se grăbește către culcușul său din haos. Lupta dintre lumina care apune și întunericul care crește produce o plăcută senzație vizuală de culori variate, unele vii, altele șterse, înlocuind pe altele, în sfârșit, un joc de culori care scade pe nesimțite în măsura descreșterii de pe orizont a luminei soarelui. Însă, când toate culcușurile firei sunt pătrunse de umbrele nopții și o liniște adâncă le stăpânește, iată, de la răsărit, o altă lumină se zărește, care încearcă să gonească de pe orizont și palida dungă roșie, desenată la marginea apusului, semn lăsat în urmă de soare în drumul său amețitor către alte lumi. Este luna, care, în mantia sa aurie, pășește încet pe orizont și răspândește o lumină blândă prin cele mai tainice ascunzișuri, împrumutându-le deodată o înfățișare melancolică, plină de adânci visări pentru noianul de vremuri din vârsta tânără și îndepărtată a pământului. În apropiere de satul Voineasa, după ce pe un pod am trecut pe partea dreaptă a Lotrului, ea, stăpâna nopții, ne-a luminat calea. Din când în când întrerupte

lătrături de câini ne asigură de prezența omului prin acele ascunzători. În adevăr am ajuns la Voineasa.

Printre brazi poteca se îndreaptă spre sat. Zgomotul puternic al Lotrului și, de la lună, o risipire îmbelșugată de raze luminoase, care până și prafului din drum îi împrumută străluciri variate și fantastice, ne fac să privim satul Voineasa, învăluit în dulcea lumină a lunei și înconjurat de păduri de brazi, ca o așezare din povești.

Prin apă trecem în partea stângă a Lotrului și ne oprim în fața casei gospodarului Ion Bratu (tatăl prof. Traian Bratu, n.n.) care împreună cu soția și fiica sa ne primește în curte cu: Bine ați venit sănătoși!

Ajunși la țelul călătoriei din această zi, fiecare caută a se scutura de praf și a-și desmorți membrele.

După masă, prea mult dorită în urma oboselilor drumului, cu toții ne suim pe muntele de la spatele casei gazdei și vreo jumătate de ceas ne desfătăm privind la lumina razelor mângâietoare ale lunei și cercetând Podul cel Mare, care se întinde hăt spre munte printr-o fantastică alee de brazi. Răcoreala serii și mai mult moleșind membrele noastre obosite de drum, alunecăm ca niște umbre pe lângă tufe de brazi, scoborându-ne din munte. Cu vii impresii de cele văzute, ne retragem pentru odihnă și adormim în tainicul murmur al Lotrului, care toată noaptea a stat la sfat, povestind viața sa de milenii.

Hodina liniștită din cursul nopții ne-a făcut să ne sculăm a doua zi, luni, 25 august, cu o vădită voioșie în suflet. După pregătiri serioase pentru o călătorie mai lungă, încălecăm și mergem la biserica satului, parohială, cu hramul Sf. Nicolae. După polihroniu, P.S. Sa vorbește oamenilor, zicând: Astă noapte am găzduit la un fruntaș gospodar de la voi. Casă bună, cu camere încăpătoare, curățenie și ordine pretutindenea. În drum până la biserică am văzut multe asemenea gospodării de ale voastre. Pe cât de mult acestea m-au bucurat, pe atât sufletul meu se întristează când privesc cât de mică, neluminată, neaerisită și primitivă este casa lui Dumnezeu, unde se aduc jertfele voastre și unde se fac rugăciuni pentru buna voastră stare trupească și sufletească.

Vă îndemn să vă sânguiți din răputeri ca să clădiți o biserică mai potrivită timpului, spre a nu râde străinii ce vin pe aici, căci mă voi vedea nevoit să închid această biserică.”

Ierarhul a fost însoțit de P.C. iconom stavrofor Meletie Răuțu, protoiereul Județului Vâlcea, domnii Traian Bratu și D. Șireteanu, șeful cancelariei Sfintei Episcopii, precum și de preoții: iconom T. Popescu, paroh Fișcălia, sachelarie Ioachim Iliescu, paroh Recea, sachelarie Adam Ștefănescu, paroh Vaideeni, Florea Pleșanu, paroh Mălaia, Ion Cepăreanu, paroh Voineasa, cucernicul diacon Emanoil C. Mărculescu al Sfintei Episcopii, iar pentru grija transportului bagajelor au fost însărcinați cântărețul Toma Gh. Nicolaescu din Voineasa și un alt om. Călătoria a fost continuată pe lângă apa Lotrului pe o potecă ce se furișă pe lângă stânci uriașe, trecând Lotrul pe poduri de lemn, peste prăpăstii adânci. După ce au trecut de Piatra Lotrului, au ajuns la pichetul Dobrunul, iar Lotrul devine hotarul țării cu Transilvania. Poteca, de frica apei învolburate, părăsește albia Lotrului și în grabă urcă cu greu în vârful stâncii, deasupra Cataractelor Lotrului, de unde se vede Grebla. Ajung la lac, unde Lotrul este oprit prin stăvilare puternice. De la pichetul Vidra au urcat muntele Mănăileasa și înnoptează la stâna lui moș Ilie al Nițului (Prodan), fiind serviți cu balmeș și lapte de oi fier. Miercuri, 27 august 1903, au coborât pe muntele Runculeț, spre Voineasa, din vârful Mănăilesei, de unde au privit munții din împrejurimi, cu forme variate: Parângul, Nedeia, Vidra, Pietrimanul. Din Voineasa, Episcopul Atanasie s-a întors la Sfânta Mănăstire Cozia, iar delegația care l-a însoțit și-a continuat călătoria spre Râmnicu Vâlcea.

Între fascinație și verdict, capcanele interpretării

Crina ZĂRNEȘCU

Există cărți care nasc întrebări și există cărți asupra cărora se pronunță sentințe. *Magul de la Kremlin* de Giuliano da Empoli (Humanitas Fiction, 2023) pare să fi avut, încă de la apariție, destinul celei de-a doua categorii. Romanul a generat interpretări care oscilează între admirație intelectuală și suspiciune ideologică, fiind citit uneori ca un posibil argument în favoarea discursului putinist, așa cum s-a susținut în unele comentarii publice. O asemenea lectură pornește însă dintr-o confuzie veche și persistentă, aceea dintre reprezentarea literară și adeziunea morală sau politică.

A presupune că un text devine suspect doar pentru că reușește să redea convingător logica internă a unui sistem înseamnă, în fond, a cere literaturii să funcționeze ca o declarație de poziție. Or, tocmai aici literatura refuză simplificarea. Ea nu validează automat ceea ce descrie și nici nu transformă orice voce credibil construită într-un purtător direct al convingerilor autorului.

Romanul lui Giuliano da Empoli nu funcționează ca un text de legitimare politică, ci ca o explorare a mecanismelor prin care puterea își construiește propria realitate prin seducție, ambiguitate și controlul narațiunii. Faptul că textul poate produce fascinație nu reprezintă o slăbiciune morală a lui, ci chiar eficiența lui literară. Puterea devine convingătoare tocmai pentru că este lăsată să vorbească din interiorul propriilor mecanisme.

Pe scurt, romanul lui Giuliano da Empoli se construiește pe structura unui interviu luat de un jurnalist-scriitor care îl întâlnește pe Baranov la Moscova, avatar literar inspirat de figura lui Vladislav Surkov, consilier apropiat al lui Vladimir Putin. El este „Magul” din titlu, strategul din umbră al puterii Kremlinului. Naratorul ascultă, mediază, notează, însă pe măsură ce discursul avansează, vocea lui Baranov acaparează aproape complet spațiul narațiunii. Baranov devine astfel vocea care structurează mare parte din narațiunea la persoana întâi, iar dedublarea dintre ipostaza strategului politic și cea a observatorului lucid al propriilor mecanisme de influență amplifică progresiv tensiunea interioară a romanului.

Baranov nu apare doar ca propagandist, ci ca un veritabil regizor al realității politice. Politica devine, în viziunea lui, un spectacol permanent, iar adevărul – o materie maleabilă. „Magul” din titlu este, în fond, iluzionistul care produce realitate prin controlul narațiunii.

De aici și efectul straniu al romanului, senzația că cititorul pătrunde în mecanismul puterii fără protecția unui verdict moral deja formulat. Unii au văzut în această opțiune o fascinație pentru cinismul autoritar, alții, dimpotrivă, au interpretat-o ca pe o demascare lucidă a mecanismelor prin care manipularea devine eficientă.

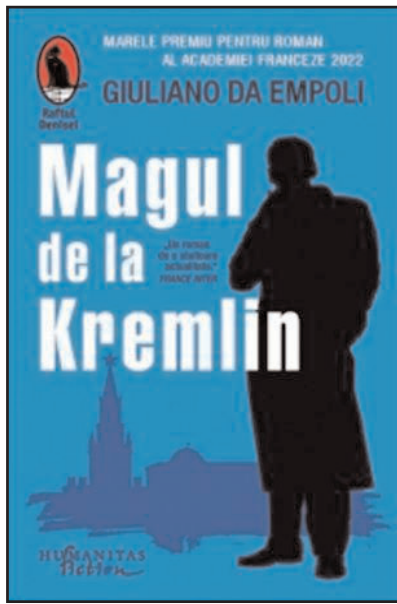
Problema nu ține însă de o eventuală „aderență” a textului, ci de capacitatea literaturii de a face inteligibil ceea ce, moral, am prefera poate să rămână simplificat. Romanul descrie felul în care adeziunea se produce și construiește, în subtext, o veritabilă anatomie a manipulării moderne. În absența unui contrapunct moral explicit, diferența dintre analiză și fascinație devine pentru unii cititori dificil de stabilit.

Există în roman un fragment semnificativ în care Baranov evocă o reflecție a bunicului său:

„...Și mai presus de toate, știi ce, Vadia? Nu știm niciodată nimic. Nu controlăm lucrurile care se petrec, mai rău, nu suntem capabili să știm dacă sunt bune sau rele. Ne aflăm aici, așteptăm un lucru, îl dorim din răspuțuri. Iar el în sfârșit se întâmplă și, imediat după aceea, ne dăm seama că viața ne este distrusă. Sau invers. Ne cade cerul în cap și, după puțin timp,

ne dăm seama că este cel mai bun lucru care ni se putea întâmpla. Crede-mă, singurul lucru pe care îl putem controla este modul de a interpreta evenimentele.” (p. 40)

Ideea trimite direct la filiația stoică, de la Epictet la Marcus Aurelius: nu evenimentele în sine ne tulbură, ci interpretarea pe care le-o atribuim. Numai că, în economia romanului, această reflecție capătă o funcție dublă. Pe de o parte, păstrează sensul clasic al unei filosofii a lucidității interioare, pe de altă parte, devine instrumentul unei logici politice în care controlul interpretării valorează mai mult decât controlul faptelor în sine.

Această ambivalență traversează întregul roman. Baranov descrie o lume în care realitatea rămâne fluidă, iar narațiunea devine principalul instrument de guvernare. Coerciția nu mai operează exclusiv prin forță, ci prin confuzie epistemică, prin destabilizarea ideii de adevăr stabil. Puterea nu impune doar o versiune a realității, ci produce permanent incertitudine asupra realului însuși.

Tocmai aici apare și dificultatea interpretării. Dacă privim romanul ca pe o simplă descriere a eficienței mecanismelor autoritare, riscăm să confundăm analiza cu admirația. Dacă îl reducem exclusiv la o demascare morală, pierdem tocmai zona lui de tensiune intelectuală. *Magul de la Kremlin* nu este un manifest politic, ci o ficționalizare inspirată de realități contemporane, construită deliberat în registrul ambiguității.

Într-un context geopolitic sensibil, această ambiguitate poate fi percepută drept relativizare morală sau chiar drept o formă de indulgență față de autoritarism. Dar a confunda vocea personajului cu mesajul cărții înseamnă a rata exact mecanismul pe care romanul îl expune: felul în care puterea devine inteligibilă doar atunci când este lăsată să se exprime din interiorul propriei seducții.

Unele lecturi excesiv politizate tratează literatura ca pe un editorial și reduc romanul la o teză ideologică explicită. O asemenea perspectivă ignoră însă faptul că seducția discursului reprezintă aici tema centrală, nu concluzia morală a textului. Mai mult, ea pare să subestimeze capacitatea cititorului de a distinge între reprezentarea literară a unui mecanism de putere și legitimarea lui implicită. În acest sens, a transforma o strategie narativă într-o suspiciune ideologică echivalează cu a confunda oglinda cu imaginea pe care ea o reflectă – eroare recurentă în epocile marcate de tensiune politică și polarizare morală.

Există, desigur, o ambiguitate necesară oricărei literaturi care își asumă riscul ideologic. Tocmai această ambiguitate conferă romanului densitate și valoare. Literatura serioasă nu funcționează ca tribunal și nici nu livrează verdicte rapide. Ea creează un spațiu de înțelegere, chiar și atunci când obiectul ei este incomod moral sau politic.

În fond, *Magul de la Kremlin* refuză să judece frontal figura lui Vladimir Putin sau sistemul construit în jurul său. Romanul preferă să integreze aceste realități într-o narațiune coerentă și tensionată, unde fascinația și repulsia coexistă permanent. Tocmai această zonă instabilă produce disconfortul lecturii.

Lecturile care reduc *Magul de la Kremlin* la o presupusă funcție de legitimare sau invalidare ideologică ignoră, în fond, una dintre ideile esențiale ale criticii moderne a receptării: literatura nu produce sensuri unice și nu funcționează ca un dispozitiv de confirmare morală imediată.

De la Roland Barthes și celebra idee a „morții

autorului” până la Umberto Eco și conceptul de „operă deschisă”, critica modernă a deplasat accentul de la intenția autorului către pluralitatea controlată a interpretărilor. Sensul unei opere nu mai este considerat un mesaj fix, depozitat definitiv în text și transmis pasiv cititorului, ci rezultatul unei relații dinamice între text, context și orizontul de lectură.

În această perspectivă, ambiguitatea nu reprezintă o slăbiciune a operei, ci una dintre condițiile profunde ale literaturii autentice. Un roman care lasă loc unor interpretări divergente nu este un text „confuz” ideologic, ci unul care refuză reducția simplificatoare.

Umberto Eco observa că opera literară importantă rămâne „deschisă” tocmai prin capacitatea ei de a genera sensuri multiple fără a-și pierde coerența internă. Or, *Magul de la Kremlin* funcționează exact în această zonă de tensiune: seducția discursului politic este simultan expusă și problematizată. Cititorul nu primește un verdict gata formulat, ci este obligat să participe activ la construcția sensului.

La rândul său, Tzvetan Todorov amintea că lectura nu poate fi separată niciodată de contextul istoric și moral al receptorului. În climatul geopolitic actual, dominat de războiul din Ucraina și de sensibilitatea occidentală față de propaganda rusă, este firesc ca romanul lui da Empoli să fie citit și printr-o grilă etică accentuată. Numai că această contextualizare nu trebuie să anuleze autonomia estetică a textului.

Există astăzi tendința de a suspecta literatura ori de câte ori ea refuză delimitările morale explicite. Or, tocmai această suspendare a verdictului diferențiază literatura de discursul propagandistic sau de comentariul ideologic. Romanul nu are obligația de a simplifica realitatea pentru confortul interpretativ al cititorului! În fond, a transforma potențialul de ambiguitate într-o culpă ideologică echivalează cu o inversare subtilă a criteriilor estetice: nu mai evaluăm complexitatea operei, ci gradul în care ea confirmă așteptările morale ale epocii. Literatura încetează astfel să mai fie spațiu de interogație și devine simplu instrument de validare.

Iar aici apare adevărata miză a receptării *Magului de la Kremlin*. Nu atât ceea ce afirmă explicit romanul, cât dificultatea contemporană de a accepta o operă care refuză să se lase închisă într-o singură interpretare legitimă. A suspecta un roman doar pentru că admite ambiguitatea înseamnă, în cele din urmă, a cere literaturii exact ceea ce ea refuză prin natura ei: simplificarea.

În 2025, ecranizarea realizată de Olivier Assayas sub titlul *The Wizard of the Kremlin* a prelungit această ambivalență interpretativă. Atât romanul cât și filmul îl privesc pe liderul de la Kremlin prin ochii lui Baranov, consilierul-strateg fascinat inițial de mecanismele puterii și marcat ulterior de propria luciditate târzie. Personajul inspirat de Vladislav Surkov apare aproape mitologic: manipulator al realității, arhitect al iluziilor politice și regizor al confuziei contemporane. În acest univers, puterea nu se mai legitimează prin ideologie stabilă, ci prin capacitatea de a produce permanent versiuni concurente ale adevărului.

Premiera filmului la Festivalul de la Veneția și interesul considerabil pentru ecranizare pot fi explicate și prin contextul istoric actual. Într-un climat dominat de războiul din Ucraina și de reconfigurarea imaginarului occidental despre Rusia, *Magul de la Kremlin* depășește statutul unei simple ficțiuni politice și devine simptom cultural al unei anxietăți colective.

Cartea fusese scrisă înaintea invaziei din 2022, dar publicarea și receptarea ei s-au produs într-un context radical modificat de război. Acest detaliu schimbă inevitabil și cheia de lectură a textului.

Cărți și autori

Rodica BRETIN

Ultima poveste din o mie și una de nopți

Defne Suman este una dintre vocile din literatura turcă a zilelor noastre care, alături de Elif Shafak, Zulfu Livaneli și Burhan Sonmez, reînvie istoria țării sale așa cum a fost ea, fără să cadă în capcana naționalismului. Născută la Istanbul, a fost profesoară în Thailanda și Laos, unde a aprofundat Hatha Yoga în mănăstirile budiste, continuându-și studiile în Oregon, SUA, iar în prezent locuiește la Atena. Publică prima carte în 2011, *Mavi Orman (Pădurea Albastră)*. *Emanet Zaman (Tăcerea Șeherezadei)* a apărut întâi în Turcia și Grecia în 2016, iar cinci ani mai târziu a marcat debutul scriitoarei în limba engleză. În 2024 a apărut și în limba română, la Editura Humanitas. Cu un parcurs al vieții pe atâtea meridiane, nu e de mirare că Defne Suman prezintă istoria fără părtinire pentru turci sau greci și alege adevărul în locul unui patriotism care să legitimizeze o minciună, ascunzând atrocități comise și de unii și de alții împotriva unor oameni ce n-aveau altă vină decât cea de a fi de altă etnie.

În afara acestei obiectivități binevenite în peisajul literar și politic actual, Defne Suman reușește să reînvie o lume, un paradis care altfel ar fi rămas pierdut pentru todeauna. Deși autoarea construiește pe parcursul romanului destule personaje memorabile, *Tăcerea Șeherezadei* este în primul rând un roman despre Smirna, orașul miraculos surprins în cea mai frumoasă perioadă din istoria sa, ca un fluture fotografiat chiar în momentul în care iese din crisalidă, cu aripile grele de strălucirea soarelui.

O oază de frumusețe și exotism, un oraș în care mai multe nații trăiesc împreună de generații, iar fiecare dintre ei îl numește acasă. Defne Suman descrie orașul și atmosfera lui cu minuțiozitate, dându-i farmecul desuet al unui litografii. Însă imaginile nu sunt statice, ci mereu în mișcare, conduse de aparatul de filmat al scriitoarei-scenariste. Străzile Smirnei miros a parfumuri orientale, trandafiri și iasomie, cuișoare, mere și cafea proaspăt măcinată. Cartierele sunt presărate cu hoteluri de lux și vile somptuoase, construcții arhitecturale în care se întâlnesc opulența Asiei și sofisticarea europeană. Pe străzile având pitorescul oriental al bazarurilor, trec cămile încărcate cu mirodenii, dar și automobile conduse de câte o domnișoară emancipată.

Răscruce de drumuri și de lumi, Smirna este și un loc de întâlnire al aventurierilor, în care călătorii coborâți de pe vapoare sunt atrași de eferescența vieții de noapte, ca Ulise de farmecele nimfei Circe. Atmosfera de petrecere perpetuă pare desprinsă dintr-una din cărțile lui Scott Fitzgerald. Fiindcă și romanul turcoaicei Defne Suman pictează în cuvinte o lume care nu mai este, transformându-se pe parcursul său dintr-un cântec de bucurie în strigăt de groază și apoi într-o elegie pentru orașul și oamenii lui, loviți de o tragedie cumplită.

Semnele dezastrului se arătasera de ceva vreme deasupra Smirnei, dar, la fel ca în cazul profețiilor Pithyei, nimeni nu le luase în seamă. După Primul Război Mondial, deși promis inițial de Aliați italienilor, orașul a fost dat Greciei, care s-a grăbit să își debarce soldații. A fost pietricica de la care a pornit

avalanșa ce n-a mai putut fi oprită: un război între turci și greci. Și, ca de multe ori în istorie, amândouă taberele aveau dreptate lor. Soldații veniți de peste mare visau la *Marea Grecie* – acel teritoriu dinaintea Căderii Constantinopolului –, în timp ce turcii își doreau un stat modern, pe model occidental, în locul celui considerat bolnavul Europei după destrămarea Imperiului Otoman. Însă scopul, oricât de nobil ar fi, nu scuza întotdeauna mijloacele. Grecii s-au comportat ca niște cuceritori nemiloși, au prădat orașe și sate, au dat foc moscheilor cu credincioși înăuntru, au violat femei și copile, la fel cum armatele otomane pustiau în Evul Mediu teritoriile locuite de creștini. Însă cruzimea naște porniri reprobabile, iar contraofensiva armatei turce a dus la un masacru fără precedent.

Asupra acestor atrocități politicile de stat au ales multă vreme să păstreze tăcerea, în numele așa-numitelor „interese naționale”, potrivit cărora teritoriul unui stat se construiește prin alungarea sau lipsirea de identitate a locuitorilor ce vorbesc altă limbă și au altă cultură decât etnia majoritară. *Tăcerea Șeherezadei* dă glas victimelor din ambele tabere, așa cum nu este doar un roman al femeilor ignorate și reduce la neputință într-o perioadă a violențelor ajunse la paroxism, ci și al unor personaje masculine care n-au cedat fascinației puterii date de o uniformă și o armă, alegând umanitatea în locul instinctelor animalice.

Sub soarele generos al Smirnei, paradisul cosmopolit adăpostește o populație eterogenă în care națiile, teoretic, nu se amestecă. Practic însă, păienjenșul profundelor legături subterane se îndesește cu fiecare generație. Juliette, o franțuzoaică pentru care convențiile sociale sunt precepte călăuzitoare în viață, își va înșela totuși soțul cu un negustor grec. Edith, rodul iubirii lor secrete, devine o femeie independentă, o rebelă pentru acele timpuri. Ea își va exprima revolta față de fariseismul înaltei societăți din Smirna prin bărbații pe care-i alege, întâi un șofer turc, apoi un spion indian ce lucrează pentru Ambasada Marii Britanii, pasionat de parfumuri și de pietre prețioase. Agentul secret al Coroanei va deveni bărbatul vieții ei, dar niciodată soț. Din relația cu turcul Ali, Edith avusese o fetiță. Salvată de moașa armeană și crescută într-o familie de greci care o botează Panagiota, fetița se va naște pentru a doua oară la optsprezece ani, când va fi scăpată de la moarte de un colonel turc.

Defne Suman nu urmărește evenimentele cronologic, ci într-o pendulare între trecut, prezent și viitor, în care Șeherezada ține în mâini firele timpului. Procedul dă tensiune și mister, ingrediente la care se adaugă erotismul, ce nu poate lipsi în atmosfera fierbinte a Smirnei. Pe tot parcursul narațiunii, autoarea întrepătrunde patru fire narrative, urmărind viețile unor femei care nu se cunoșteau, dar ale căror destine se intersectează. Iar din poveștile lor se țese istoria orașului martir Smirna, cu cartierele lui populate de mai multe nații, într-o armonie și-un echilibru ce se mențineau de milenii.

Două dintre comunități, turcii și grecii, aveau să fie împinse într-un conflict nemilos, deși niciuna nu și-ar fi imaginat grozăviile care o să le întunece viitorul. Turcii nu vedeau de ce n-ar trăi mai departe între vecinii greci și armeni. Și nu toți grecii localnici

împărtășeau avântul naționalist al tinerilor cu mintea înfierbântată. Destui nu doreau să înceapă o prigoană împotriva turcilor, la fel de îndreptățiți ca și ei să trăiască sub cerul Smirnei. Însă zarurile fuseseră aruncate, războiul se apropia de oraș ca un tăvălug de moarte, ură și distrugere. Băiețarii care plecașeră să lupte cu capul plin de idei mărețe se întorceau niște soldați cu sufletul mutilat de război, care nu mai știau decât să ucidă, n-aveau alt fel decât răzbunarea, chiar dacă împotriva unor nevinovați.

Panagiota încearcă să se ascundă în cimitir, în cavourile unde își găsiseră refugiul alte fete. Însă casa morților n-o poate apăra de sălbăcia soldaților turci. Gata să fie prinsă și violată, alege să fugă spre străzile cuprinse de flăcările ce mistuiau deja cartiere întregi ale orașului și unde urmăritorii n-avea curajul s-o urmeze. Este probabil cea mai remarcabilă secvență, în care ni se relevă adevăratul personaj central al romanului: Smirna, orașul și în același timp femeia, regina, amazoana al cărui avatar este Panagiota-Șeherezada.

„Un cal negru ca smoala a apărut în galop de pe o stradă lăturalnică. Cu picioarele învăluite de flăcări, părea o creatură mitică. La fel ca Panagiota, se năpustea în inima focului. Când a văzut-o s-a ridicat în două picioare și a nechezat de durere. Au alergat împreună pe bulevardul Bella Vista, care devenise un coridor de foc. Panagiota și-a dat seama că putea să alerge la fel de repede ca el. Bineînțeles, doar era regina. Era Smirna, amazoana cu un singur sân care întemeiasc orașul cu patru mii de ani în urmă. Calul era, firește, cel pe care călărise Smirna fără șa. Se regăsiseră după mii de ani.”

În marele incendiu izbucnit pe 13 septembrie 1922, după ce forțele turce au cucerit orașul, au pierit, după unele surse istorice, o sută de mii de greci și armeni. Iar cei care au reușit să scape din casele ce ardeau ca niște torțe s-au refugiat pe țărm, unde au așteptat, aproape sufocați de dogoare și fum, ca navele aliaților să trimită după ei bărcile de salvare. Momentul a fost recreat în roman cu tușe cinematografice: „Creatura jumătate cal, jumătate foc și zeiță cu fusta în flăcări au năvălit în același timp pe cheiul de la Bella Vista, învăluit într-o lumină portocalie. Perechea incandescentă a ajuns în mijlocul cheiului și s-a oprit, uitându-se întâi la apa întunecată, apoi unul la altul. Fata a zâmbit. Calul a nechezat. Se hotărâseră. Au înaintat umăr la umăr spre apă.”

Panagiota este salvată de Hilmi Rahmi, un ofițer turc revoltat de violența soldaților și ofițerilor alături de care luptase. În timp ce focul mistuia o conviețuire armonioasă, veche de sute de ani, Hilmi smulge morții o victimă, fără să știe că e chiar sufletul orașului.

Panagiota se naște astfel din nou datorită salvatorului său, dar nu va mai scoate vreo vorbă, decenii întregi, până ce înțelege că vindecarea îi va fi adusă doar de scrierea propriei istorii. Șeherezada cea tăcută nu istorisește, în scris de data asta, pentru a mai câștiga o noapte sau o zi de viață, cum făcuse prima Șeherezadă, cea din poveștile arabe ale celor *O mie și una de nopți*. Dimpotrivă, speră că actul descătușător îi va aduce în sfârșit tihna. Însă derularea propriului destin în lumea fabuloasă a Smirnei – căruia turcii îi spuneau acum Izmir –, în loc să o ducă spre moarte, îi oferă un dar neașteptat: *Speranța*.

Dintr-o perspectivă psihosociologică, interesul pentru film și pentru roman exprimă și nevoia contemporană de a personaliza istoria, de a transforma complexitatea geopolitică într-o dramă recognoscibilă, concentrată în jurul figurilor autorității. Publicul consumă cu aviditate narațiuni despre culisele liderilor autoritari deoarece acestea oferă iluzia accesului la un adevăr ascuns al istoriei.

Receptarea filmului a rămas însă mai rezervată decât cea a romanului. O parte a criticii a considerat că adaptarea cinematografică pierde tocmai ambiguitatea și profunzimea care dădeau forță textului lui da Empoli, transformând uneori reflecția politică într-o reprezentare excesiv estetizată. Această diferență devine semnificativă deoarece evidențiază dificultatea de a transpune cinematografic o operă construită mai ales pe ambivalență și tensiune interpretativă. Literatura poate conserva mai ușor pluralitatea sensurilor; filmul fixează imaginile și reduce inevitabil spațiul indeterminării.

În interpretarea lui Jude Law, personajul inspirat de Putin nu este nici

demonizat explicit, nici umanizat convențional. Actorul îl construiește într-o neutralitate rece, aproape opacă, care îl face susceptibil unor lecturi multiple. Accentul nu cade pe biografie sau pe psihologie simplificatoare, ci pe mecanismul prin care puterea își construiește propria mitologie prin frică, control informațional și manipulare simbolică.

În cele din urmă, forța romanului și a ecranizării nu stă într-o concluzie clară, ci tocmai în refuzul confortului interpretativ. A reduce *Magul de la Kremlin* la o teză politică, fie de legitimare, fie de condamnare, înseamnă a-i nega specificitatea artistică și literară. Poate că adevărata dificultate a acestei cărți nu este ceea ce spune, ci ceea ce refuză să simplifice. Romanul nu oferă siguranța unei poziționări transparente și nici liniștea unui verdict rapid. El obligă cititorul să rămână într-o zonă inconfortabilă, acolo unde fascinația și repulsia coexistă fără să se anuleze reciproc. Iar aceasta rămâne, poate, una dintre funcțiile esențiale ale literaturii: nu să închidă interpretarea, ci să amâne verdictul suficient de mult încât gândirea să devină inevitabilă.

Meditațiile lirosofice ale lui Valeriu Matei

Florian COPCEA

A fluxul ludic de imaginar, în ciuda raționalizării, sublimază expresiv în nucleeele poeticii lui Valeriu Matei, desigur, cea situată în descendență prozodic-optzecistă, ființa cuvântului: „zac în lucruri cuvintele/ precum magma în miezul pământului,/ și în orbitoarea explozie a luminii/ întinericul germinează/ ca o sămânță sub crusta înghețului,/ neantul negru din capul meu/ se scaldă în apele mărilor/ ca un animal preistoric/ necunoscut,/ ne despărțim de noi înșine/ definindu-ne starea,/ facem să crească vidul de idei/ expulzându-le în vorbe răstălmăcite,/ întemnițându-le/ în pustiul fără margini al paginei;/ orânduite cuvintele, ordonate ideile/ limpezesc mărele în care se scaldă/ neantul negru din capul meu,/ le fac transparente și sterile,/ mereu traversate de circumstanțele clipei,/ mereu cu o viață în minus” (*Tristul cântec al formelor*, 3).

Cu o structură ideatică spectaculoasă, volumul *Îmbrăcarea în trup*, apărut în colecția *O sută și una poezii* la Editura Academiei Române, în 2024, confirmă tocmai elementele vizualului poetic sugerat de stihurile care îl alcătuiesc, vădit dominate de realități în afara cărora este imposibil să supraviețuiești și să accepți, respingând orice constrângere, substanțialitatea lucrurilor introduse/poetizate în text, a căror semnificație este dezvăluită în actul paradiziac. Într-un regim ambiguu al comunicării, ego-ul auctorial, sedus de demonul postmodernist al deconstrucției lirice, ne convinge, prin fantezie și intuiție, să fim prezenți, cu trup și suflet, la ceea ce Paul Valéry numea „o serbare a intelectului”, să ne eliberăm, fără reticență, de convenții și prejudecăți și, în ultimă instanță, să fim de acord cu necesara disoluție a „sfinteii treimi” – eu-lume-text. Așadar, simptomatice paradigmatice care conferă consistență lumii, să accentuăm, a lumii interioare unde se refugiază eul pentru a atribui sens și forță creatoare gândului ce urmează a fi materializat, potențiază, prin (trans)figurări onto-cathartice, un logos cognitiv datorită căruia, indiferent de suspiciunea creatorului, cuvintele nu se leapădă de înțelesuri: „cum să cuprinzi în Logos atâtea semne ascunse/ ce formele își schimbă reînnoind mereu/ o lume-n devenire cu sensuri nepătrunse/ de la geneza firii până la fragilul eu// să recreezi nimicul din ceruri fără margini/ privindu-le cu teamă, însă, străin oricum,/ dezvoltând cu grijă și meșteșug imagini/ de sfere suprapuse ce se destramă-n fum// sau adâncit în sine să-ți regăsești ființa/ sălbatec zămisliță din umbre și lumină/ ori, clocotind de patimi, să întronezi credința/ și lăvele încinse în tihnă să le-aduni,/ din răni nevindecate să-naști pe culmi tandrețe/ și înfrângerea să-ți fie îndemn de luptă nou,/ neprihănită moarte-mi veghează tinerețea –/ vibrează-n tot și-n toate profundul ei ecou” (*Artă*, 2).

Tendința de consemnare a realității ca flagrantă indică, la Valeriu Matei, implicarea ineluctabilă a unui imaginar întruchipat, capabil să denunțe convingător recurențele „conștiinței lirice” (Fr. Thom). Presupunem că tocmai datorită multiplelor ipostaze ale proiecțiilor acestuia în țesătura textului poetic, creatorul, într-o expresie proprie, simbolizează „obiectele și lucrurile realului epuizat,/ stors de imagini și pus de viu la uscat/ pe șiruri lungi de cuvinte fără nerv/ și fără rimă”, gesturile și sentimentele, dar mai ales chipurile, măștile și afectele generative ale praxisului verbalului care, fără exagerare, determină ființa să aibă reflecții metafizice și estetice fundamentale despre limbajul poeziei eliberat de discursivități absurde, reducionistas: „reînviat din moarte/ revine moartea poemului lacrimogen,/ doldora de reproșuri./ Însemnată de mari nostalgii,/ se așază tăcut/ la masa plină de realități patentate/ a poemului cinic/ și bate din buze/ ca din aripi un albatros nezbura./ neîncercat de briză, nelovit de talazuri,/ crescut din milă/ într-un spațiu liric” (*Ecuatii lirice în ultimul deceniu*, 10).

În intenția lucidă și irepresibilă de a demonstra, precum profetul Heidegger, că „gândirea trebuie să ajungă să rostească Ființa în adevărul ei”, Valeriu Matei „developează clipa fără iluzii” recuperând iremediabil dimensiunea existențială și esențială a ideii maioresciene de „curgere de vorbă”. Se subînțelege că această percepție reflexivă, la urma urmei, a travaliului scrisului sugerat de poet mărește nobletea limbajului de *ars poetica* ale cărei identități, excelent relevate de Hugo Friedrich în *Structura liricii moderne* (București, 1969), ambiguitate, fragmentarism, discontinuitate, antimimesis, disonanță, antitraditionalism, dezumanizare, experimentalism, abstracționism, autodistrugere, absurd etc., îi definesc în întregime poetica. Prin urmare, caracteristica intrinsecă a versurilor lui Valeriu Matei constă, cum sugerăm, în sintetizarea unor varii registre și voci aparent ascunse „în avalanșa vorbelor” care, nerecuzând rostirea inserționată în scriitură, îi „cioburesc” „înțelesurile”, consolidându-i în acest mod universul al cărui imago instigă incitant la stări lirico-meditative, supralicitate într-o proximitate

exultantă, decantată într-o anume formă de catharsis: „există ceva dincolo de cuvinte –/ sensul ascuns al clipei ce s-a dus,/ înțelesul înțelesului unde te miști/ ca pe o mlaștină ce a prins/ poighiță subțire la soare,/ niciun pas în stânga,/ niciun pas în dreapta/ înțelesului înțelesului –/ dincolo e surditatea luminii/ și larma fără culoare...” (*Ecuatii disperării*, 5), sau: „alungată-n sine zace/ nunta care știe-a face/ din nezămisliț – făptură/ și cuvântului dă gură/ să se-nalțe întâiul, trist:/ eu mă nasc, eu sunt, exist!// (...) voci în beznă destrămate/ creionează vag contur/ oului rostirii pur/ care-n post postmodernist/ germinează verbul trist/ în spumoasa-i ironie/ prevestind ce o să fie/ când mărețta tensiune/ între a gândi și-a spune/ desface nodulii reci/ în scilipiri profunde, seci,/ părăsind – flori vii sub geruri –/ sângerând adevăruri...” (*Oul*).

Se observă că plămuitorul, focalizându-se tenace pe atitudinea de manifestare poetică, reciclează, sub presiunea existenței sale demiurgice, punând în valoare, (des)ființând, accesorii ale unui limbaj articulat, subtextual, bogat în sensuri, ales să recupereze tot ce se află îndărătul strigătului lăuntric, adică tăcerile reverberante, și să le exorcizeze, împingându-le spre vorbire, sub înfățișările izotope ale *poiesis*-ului. Așadar, ființa, timpul și neantul poetului se topesc alchimic în făptura cuvintelor din care se naște armonios poezia: „strigăte isterice învâluie rațiunea,/ dreptatea e strict personală – adunată/ în pumnii strânși,/ izbiți de mesele insalubre/ sau de propriul piept îndărătul căruia/ stă pitită, ca un cal troian, inima.../ aș vrea să rostesc cuvinte care să vă cuprindă pe toți/ întărindu-vă cugetul, potolindu-vă patimile/ dar până și glasul celor dragi/ sunt aici în pusti...” (*Ziua întâi*, 1) și: „te poți odihni de lucrurile tale/ nu și de gânduri,/ în ceruri senine se reclădește neobservat/ cuibul

furtunilor,/ poți rânduie șirul gândurilor/ dar el nu are sfârșit/ orice margine poartă în sine/ sămburele unui nou miez/ ca ultima floare de pe ram/ începutul celui mai mare fruct,/ în luminile însângerate-ale amurgului/ suntem oare/ pângurii cel bun/ pentru a potoli/ foamea neantului?” (*Ziua a șaptea*, 3).

Oscilând între real și ireal, între posibil și ficțiune, poemele se convertesc în oglinzi în ale căror adâncuri iluzorii se deslușesc așchiile privirilor axonometrice, întoarse spre magica lume interioară a Ființei pentru a o vindeca de uitare și de a (re)construi/ contura, prin imagine și prin lucrările Cuvântului, o realitate convergentă la mitul literarității ei: „În templul poeziei e frig. Pe vechi tipsii/ ard tomuri răvășite de mâinile indiferenței./ Singurătatea mă mușcă de inimă, mă aruncă/ în cușca de fier a disperării. Cuvintele/ atârnă de-nțeleșuri ca stalactitele de gheață/ de marginea unui cer polar./ Cântece neobosite/ sapă galerii la temelia coloanelor înalte,/ gaițe negre/ sporovăiesc fără-ncetare în crângul desfrunzit” (*În templul poeziei*).

In consecință, poezia e însăși starea de a fi permanent în ogivele „textului lumii” (Roland Barthes), în anatomia căruia cuvintele, înfăptuite escatologic, au privilegiul să însușească tăcerile, să le (tran)spună în aceasta. Mergând pe linia aceluiași raționament putem accepta că tăcerile stăpânesc cuvintele. Din ecoul lor nu numai că neantul este alungat, dar încolțește realitatea poetică. Chiar și atunci când aceasta este pustiită de ficțiune. Altfel spus, cuvintele sunt partea invizibilă a gândului pe care Ființa, recuperându-l din abisuri, îl întrupează prin strigăt scriptural, înțeles și neînțeles: „Tăcerea e o muzică fără acorduri,/ strigătu-i pendul suspendat peste cruci” (*Mai peste cruci*). Revelația referențială a abluțiunii (ne)tăcerii, să recunoaștem, este cea care șlefuieste, trecând în poezie, „cristalul senin al cuvintelor”. Rezumând, dincolo de abjurația tăcerii prin netăcere, aceasta din urmă, mai mult sau mai puțin conjuncturală, există atât creatorul „adunat pentru vază din lumini și-ntineric” (*Poetul*), cât și „cohortele neîmblânzite ale cuvintelor”: „e vulturul ceresc despăcând văzduhul/ când cade brusc/ peste un umil exilat în propria sa lume/ și e sunetul ascuțit/ al aripilor de vultur/ când cel răpit e purtat în înalturi;/ ea întinde fire de aur/ între calea furnicilor și sferile nevăzute/ a căror muzică nu are sfârșit,/ e însăși muzica tănuită-n ființe și-n lucruri/ dăruindu-și armonia,/ precum steaua ce moare lumina,/ risipind beznele” (*Poezia*). De altfel, mesajul cuvintelor, cum este și firesc, chiar și atunci când încifrează/abstractizează subtilități ontice, ilustrează ireversibil ambivalența transcendenței.

În contextul arătat mai înainte se contată că în afara ambiguității, justificabilă de altfel, în ecuația tăcere-cuvânt, în țesătura tapisierilor detectăm efectul refugului în mit a spiritului poetului, substituit de un catharsis care, în cel mai înalt grad, admite recrearea lumii prin cuvânt, satisfăcându-i astfel apetența pentru persuasiune: „martori ai acestui adevăr de netăgăduit/ sunt nașterea mea întâmplată mereu înaintea unei/ morți/ și arbitru tăcut al acestei întreceri/ care e omni-prezent, rezistent și are o viață fără/ sfârșit” (*Aporia vieții și-a morții*) și: „Lumină și-ntineric – izvor cu-același miez,/ la temelia firii – mereu necunoscutul,/ din sete de mișcare – creez și recreez,/ dar clipa surpă totul, furtunile și vântul/ venite din neant ne-aduc la începutul/ desprinderii de magmă – descoperind Cuvântul” (*Poemele mării*, 6).

Valeriu Matei, poet de stirpe vădit postmodernă, cu un discurs ideatic distinct, contrapunctic, înțesat cu viziuni autoscopice și meditații profunde asupra actului scriptural, anticipează, exersând, omologând și legitimând, strategii programatice și pragmatice proprii, destinul și rostul poeziei în contemporaneitatea literară românească.

Cărți și autori

Radu-Ștefan VERGATTI

Profesorul universitar **Sevastian Cercel**, doctor în drept, specializat în drept civil, specialitate pe care o predă cu artă și pasiune la Facultatea de Drept a Universității din Craiova, a publicat recent cartea *Unificarea legislativă a României*

Mari 1918-1938 (Ed. Academiei, Universul Juridic, București, 2025, 341p.).

Această lucrare remarcabilă constituie a doua teză de doctorat a autorului, care, în felul acesta, obține și titlul academic de doctor în istorie. Îi era necesar. Domnul profesor Cercel, după ce cu onoare a fost decan al Facultății de Drept din Craiova între anii 2012-2020, este în prezent directorul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova al Academiei Române. La acest institut există o bună și serioasă secție de istorie care impune ca directorul să aibă profunde și serioase cunoștințe ale slujitorilor muzei Clio. În aceste condiții, domnul profesor a făcut efortul și a scris această lucrare deosebită.

S-ar putea spune că s-a scris mult în acest domeniu. Este drept, dar trebuie spus că toți juriștii de seamă care au scris în trecut, au adus fiecare ceva nou. S-a pornit în discuție de la unirea Țării Românești cu Țara Moldovei (5/24 ianuarie 1859). Domnitorul Alexandru Ioan Cuza (1859-1866), secondat de juriști de seamă ca Barbu Catargiu, Mihail Kogălniceanu, Constantin Bosianu ș.a., a trecut la începerea unificării legislative a celor două țări și la efectuarea marilor reforme de modernizare a statului. A fost continuat de principele și apoi regele german Carol I (1866-1914) care, și el, a mers pe linia de unificare legislativă a țării și de modernizare, mai ales după ce, prin războiul din 1877-1878 a reușit să obțină independența țării și să o ridice la nivelul de regat (14/26 martie 1881) și în același timp să reunifice Dobrogea cu țara, deci să ajungă la ieșirea la Mare.

Dar era nevoie de reforme în continuare. A fost susținut de cei din familia Brătianu, de bătrânul Ion C. Brătianu și de fiul său, Ionel I.C. Brătianu. Al doilea, Ionel I.C. Brătianu, a propus și a susținut două mari reforme esențiale pentru modernizarea României – reforma electorală și reforma agrară. Nu a mai reușit. În 1914 a izbucnit Primul Război Mondial. Atunci, marile puteri împărțite în două grupări – Antanta și Puterile Centrale – au început lupta pentru reîmpărțirea lumii. România avea să intre în război, după o perioadă de neutralitate, abia la 15 august 1916. După sacrificii imense, când pământul României a fost udat mai mult de sângele

soldatilor țării decât de apa ploilor, România a reușit să poată participa cu greu la discutarea și semnarea sistemului de tratate de pace Versailles-Washington, care au încheiat Primul Război Mondial.

În anul 1918, poporul român, din proprie inițiativă, a reușit, prin adunarea de la Chișinău (27 martie 1918), cea de la Cernăuți (18 noiembrie 1918) și, în fine, prin marea adunare populară, plebiscitară, de la Alba Iulia (1 decembrie 1918) să formeze România Mare. Astfel a apărut România întregită, datorită regelui Ferdinand I Unificatorul (1914-1927), ajutat de soția sa, regina Maria – prin sacrificiile și eforturile imense ale românilor. Regatul România, devenit cel mai mare stat din sud-estul Europei, cu o populație majoritară românească, avea de rezolvat o serie de probleme. În primul rând, în granițele țării întregite după zdrobirea marilor imperii care o înconjuraseră, locuiau alături de români: ruși, ucrainenii, evrei, găgăuzi, lipoveni, ruteni, huțuli, germani, șvabi, sași, sârbi, unguri, turci, tătari, bulgari ș.a. Pentru membrii tuturor acestor naționalități, deveniți cetățeni ai României, s-a impus ca instrument de înțelegere limba oficială a statului, a regelui și a religiei din România Mare.

Dar, înainte de **Dorice**, funcționarea statului în noile condiții presupunea să se ajungă la o unificare legislativă deoarece erau multe regiuni care acum fiind în regatul României avuseseră legi deosebite, care produceau consecințe juridice în continuare. Cei din Basarabia veneau cu o lege existentă în fostul Imperiul Țarist. Cei din Bucovina aveau legea dată de Viena pentru pământurile administrate de fostul Imperiu Habsburgic. O parte din Transilvania era dominată de legile edictate în perioada în care aparținuse regatului maghiar. Banatul, la rândul lui, avea legi speciale date de administrația imperială vieneză. În fine, în Dobrogea se puneau problema finalizării unificării legislative și eliminării diferențelor normative rămase de la Sublima Poartă. Să nu se uite că la 1 iunie 1914, la ultima vizită în străinătate a țarului Nicolae al II-lea, la Constanța, regele României Carol I a prezentat și un regiment din armata română format din turci și tătari, care aveau în uniformă lor fesuri roșii. Acum, la finele Marelui Război, când pământurile locuite de români

se unificaseră, când toți locuitorii admiseseră conducerea regelui Ferdinand și a reginei Maria, când se trecuse la marea reformă rurală, când se făcuse o reformă electorală și se acordase drept de vot și femeilor, când fusese încoronarea de la Alba Iulia la 15 octombrie 1922 a regelui Ferdinand și a reginei Maria, se puneau problema unei singure legi în toată țara. Nu întâmplător distinsul autor a ales ca motto sintagma atât de elocventă „Un stat, un rege, o lege”. Dar de la voință la realizare era o problemă extrem de dificilă de rezolvat de juriștii vremii. Astfel, a fost nevoie de o muncă a marilor avocați și magistrați deveniți miniștri de Justiție sau înalți funcționari ai statului, care au căutat și au trebuit să găsească cele mai bune formule, în primul rând pentru o nouă Constituție a Regatului România. A fost Constituția din anul 1923. Nu a fost numai problema textului scris, ci și a aplicării acestuia în teren și a unificării restului legislației, atât în ceea ce privește dreptul public, cât și dreptul privat.

Toți juriștii de seamă ai României din perioada interbelică au făcut eforturi remarcabile pentru noua Constituție din 1923, pentru legiferarea în practică a marilor reforme brătieniste – reforma rurală și reforma electorală – înscrise în Constituția noului stat. Toate aceste realizări s-au îndeplinit cu succes datorită unei munci tenace, erudite a oamenilor dreptului. Aceasta se vede din faptul că autorul are un aparat critic documentar impresionant. Nu a precupețit niciun efort pentru a arăta, prin notele existente în subsolul cărții, că este informat. Astfel, orice cititor are posibilitatea să îi verifice toate afirmațiile. Cuvântul-înainte al doamnei acad. Dorina Rusu susține din plin caracterul științific al acestei teze de doctorat care aduce o serie de noutăți în literatura de specialitate. Și cuvântul-înainte al autorului are aceeași menire. Finalul cărții este însoțit de anexe documentare, absolut utile pentru ca cititorul să poată avea o imagine asupra frământărilor și căutărilor întregii societăți românești asupra normelor și căilor de urmat în vederea unificării legislative. Dar autorul nu se mărginește doar să prezinte ample aceste sușuri și coborâșuri ale căutărilor și deciziilor. Domnul profesor Sevastian Cercel propune chiar noi direcții de cercetare izvorâte din problematica discutată – una ar fi raportul dintre dezvoltarea doctrinei juridice și decizia politică – adesea chiar a teoreticienilor dreptului. Și prin aceasta cartea de față se dovedește nu numai o expunere istorică solidă, ci și un instrument de lucru care deschide noi perspective în cercetarea multidisciplinară.

Semn(al) de carte

Aurel Sergiu Marinescu, Documentar Ana Pauker, Editura Magic Print, Onești, 2026

Acest Documentar Ana Pauker realizat de Aurel Sergiu Marinescu, se dorea a deveni o monografie Ana Pauker pe care autorul n-a mai apucat s-o realizeze, trecând în lumea dreptilor. Și totuși, așa cum a rămas acest documentar, el ajută cititorul să înțeleagă astăzi cea mai neagră perioadă din istoria României. Comunismul este un exces diavolesc, din punctul meu de vedere. Orice exces presupune fanatism. Majoritatea comuniștilor, mă refer la cei care nu lucrau, infiltrați, pentru Siguranță, erau gata să-și dea viața pentru credința lor criminală. (Manon Marinescu, la începutul Prefetei)

Valentin Petculescu, Poeme bruxelleze, Editura Muzicală, București, 2024

Pe coperta a patra a plachetei citim: *Scrit pe marginea drumului: Poemele bruxelleze le-ai scris la Paris/ poemele pariziene la Viena/ mereu defazat/ mereu difuz/ oare ce-or face dihorii somnului/ în povestea asta în care/ te întrebi de fapt/ cine te acceptă/ cine te refuză/ Scrit pe marginea drumului/ cu cretă roșie/ salvați sufletele noastre/ și vine ploaia/*

cu mâna ei blândă și răcoroasă/ și șterge tot.

La pagina 37 găsim însă: *Jocuri ca să vă urmuz: Bun... deci unul din noi/ trebuie să fie mortu' –/ dacă o să fii tu/ eu o să-i dau ortu'/ popii – poate un leu/ suficient să te conectezi la Dumnezeu/ Dacă-o să fii eu cel plecat/ totul o să fie pentru mine simplificat/ deci hotărăște-te dragul meu/ o să mori întâi tu și-apoi eu?*

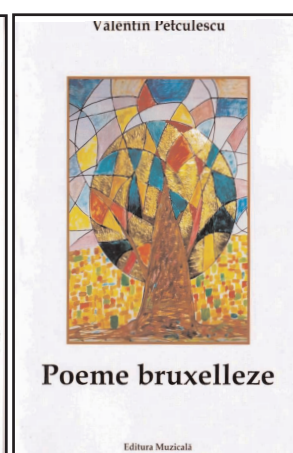
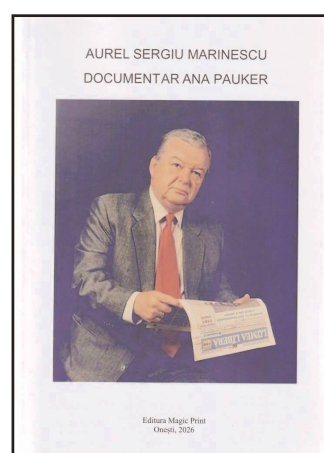
Angela Dina-Moțățianu, Purisme, Editura Biscara, București, 2025

Noua carte de prozopoeme absurd-suprerealiste face parte dintr-o serie iscată de efervescență Anului Urmuz 2023. (...)

Prin titlu, autoarea forțează metaforic pluralul inexistent al vocabulei *purism*, avizându-l pe cititor cu privire la aspectul eminamente inovativ al volumului. Deși, aparent, e declamație tendința de esențializarea unică a mesajului epico-liric,

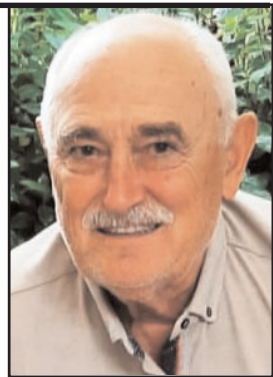
de fapt, cele 100 de proze rimate contextualizează o arborescență de reflectări ale intențiilor artistice și filosofice ale scriitoarei.

Fiecare prozopoem este un microunivers. Meditând la miezul autentic, lectorul percepe, în linii mari, efortul genezei. Și ajunge, poate, să discearnă aplecarea scriitoarei către ideile lui Platon despre timp și realitate. (...) Cartea de față, reprezintă însă un cert demers evolutiv. Dacă anterioarele creații jonglau definitoriu în spectrul ilogicului-logic, acum, scriitoarea își conduce opera în coordonatele ermetismului, clamând un efort amplificat pentru deciptarea jocului de idei... (Sara Mina, pe coperta a patra)

Nicolae Drăghici: *Introducere în lirica neomodernă*

Mihai MUSTĂŢEA

Poezia românească are o istorie cu puțin peste 300 de ani (de la rudimentele poetice ale lui Dosoftei sau Miron Costin și până la contemporanii de mai ieri Nichita Stănescu ori Marin Sorescu). Alchimia actului creator, a „facerii poeziei” au încercat s-o explice mai întâi poeții, ca unii direct implicați în asumarea riscurilor transformării ei structurale, prin opera proprie, dar și prin meditația lor asupra rostului poeziei, încorporată în texte, unele devenite clasice (în ordine cronologică: Dosoftei, Ion Heliade Rădulescu, Cezar Bolliac, Eminescu, Al. Macedonski, Ștefan Petică, Tudor Arghezi, George Bacovia, Lucian Blaga, Ion Barbu, Alexandru Philippide, Ion Pillat, Mihai Beniuc, Radu Stanca, Geo Dumitrescu, Ștefan Aug. Doinaș, Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ioan Alexandru, Ana Blandiana și alții). Au urmat criticii și esteticienii, ca o dovadă constantă a existenței preocupărilor pentru studiul poeziei (Timotei Cipariu, Radu Ionescu, Titu Maiorescu, Mihail Dragomirescu, Ovidiu Densusianu, Nicolae Iorga, Eugen Lovinescu, Liviu Rusu, Tudor Vianu, George Călinescu, Șerban Cioculescu, Dimitrie Caracostea, Vladimir Streinu, Ion Biberi, Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Matei Călinescu, Marin Mincu, Eugen Negrici, Gheorghe Crăciun și enumerarea poate continua).

Am făcut acest inventar, cu destule omisiuni, pentru a sublinia aportul național, original, în studiul poeziei și elaborării de poetici românești; astfel nu mai pare surprinzătoare recunoașterea europeană a unor poeticieni români: Mihail Dragomirescu, Liviu Rusu, D. Caracostea, Tudor Vianu și G. Călinescu, Matei Călinescu și Virgil Nemoianu.

Se înscrie în această selectă companie și un profesor de limba și literatura română, doctor în filologie, cu un volum dedicat poeziei române după anii '60, Nicolae Drăghici.

Cu *Introducere...*, Nicolae Drăghici realizează tripticul studiilor dedicate genurilor clasice literare, după taxonomia poeticilor clasice, de la acel *primus inter pares*, pre nume Aristotel. În ordinea publicării, acestea sunt: teatru – *Tragicul la Caragiale* (2009); proză – *A.E. Baconsky-povestitor* (2016) și poezie – *Introducere în lirica neomodernă* (Ed. Hoffman, Caracal, 2026). Un fragment din acest studiu a fost publicat în revista *Viața Românească*, nr. 10, octombrie 2017. Vom scrie câteva rânduri despre această *Introducere...* În „Precizare”, autorul ne avertizează că o bibliografie de cercetare a poeziei moderne, indiferent cât de actualizată și amplă ar fi, trebuie să pornească de la „grile” clasici-zate, precum: *Poezia* (Benedetto Croce), *Structura liricii moderne* (Hugo Friedrich), *Poeticul* (Mikel Dufrenne), *Conceptul modern de poezie* (Matei Călinescu), *Despre poezie* (Nicolae Manolescu); *Limbaje moderne în poezia românească de azi* (Dumitru Micu) și *Sistematica poeziei* (Eugen Negrici), considerate drept indicatori canonici ai modernității.

Ointerogare atentă a acestor lucrări demonstrează că scrierile românești se subordonează primelor trei, devenite clasice. Nicolae Drăghici mai citește pe G. Genette, R. Barthes și citează din St. Mallarmé, P. Valéry. Opresc această enumerare, deși ea nu se termină. Toate numele mari ale poeziei moderne au fost consultate, cu folos neîndoind, și vehicularea lor nu este un act gratuit sau paradă a erudiției. Despărțirea teoriei despre poezie de poetică a efectuat-o Ernst Robert Curtius, în *Literatura europeană și Evul Mediu latin*, deși știa prea bine că, de fapt, teoria poeziei și poetica se suprapun adeseori, dar credea, în același timp, că distincția va duce la propășirea cunoașterii.

Ar fi operantă o discuție succintă asupra distincției dintre poetică și teoria despre poezie. Într-o accepție mai veche, noțiunea de poetică avea în vedere prozodia (gramatica poeziei, cum o numeau cei vechi) și clasificarea speciilor, uneori, era echivalentă cu însăși arta poeziei (*ars poetica*, *art poétique*). Apoi termenul, prin extensiune, și-a diluat sfera: poetica este o știință al cărei obiect este limbajul literar, studiul diverselor structuri și genuri literare,

dar principalul țel este audierea conștiinței poetice și a formelor ei. Astăzi se propun sensuri și mai laxe: poetica – teorie internă a literaturii, deosebită de poetică – proces de constituire a operei.

Pe urmele înaintașilor, autorul caută un răspuns la: Ce este poezia? Este mai simplu să facem deosebirea dintre poezie și non-poezie, decât pe aceea dintre poetic și „poetic”; dificultatea principală nu constă în a spune ce este poezia în raport cu ce nu este poezia, ci în a sesiza granița, uneori foarte subțire, care desparte „poezia” (cu ghilimele) de poezie (fără ghilimele). De câte feluri este Poezia? Care sunt trăsăturile definitorii ale limbajului poetic? Care sunt funcțiile acestui limbaj? Are Poezia o esență? Este Poezia în întregul ei doar o suită de

forme istorice? Ce se întâmplă cu Poezia în epoca modernă? Și-a pierdut specificul? Posedă ea un limbaj privilegiat, imposibil de confundat cu alte limbaje? Putem vorbi de o poezie tradițională și despre o poezie modernă ca două tipuri de poezie complet diferite? Care este raportul dintre limbajul poeziei și limbajul prozei? Pe parcursul cercetării sale, Nicolae Drăghici va răspunde, pe rând, la toate aceste întrebări, în prima parte a studiului.

Pentru autorul cărții, cititorul, cu o minimă instrucție, recunoaște o bucată poetică, întemeiat pe mult-puțina lui experiență de lectură. În schimb, poeticienii preferă să nu dea crezare evidențelor și încearcă să smulgă poeziei secretul ei la nivelul cel mai intim: acela al limbajului. Amintim că G. Călinescu în *Principii de estetică* (citez din ediția EPL, Buc., 1968, pag. 155) ne avertizase: „Lucrurile în poezie putem să ne hazardăm a le cataloga. Ce e poezia însăși, e o problemă care depășește mijloacele noastre.” Însă poeticienii se întreabă ce este limbajul poetic și în ce relație stă el cu limbajul în general. Dificultatea de-aici începe, noțiunea de limbaj poetic este echivocă, privește cu un ochi spre domeniul limbii, al expresivității comune și al stilului individual, iar cu altul spre domeniul poeziei, al convențiilor literare și al scrierii artiștilor. Din această dublă privire se naște confuzia dintre limbajul poetic și poezie, dintre stilistic și poetic. Această confuzie s-a născut odată cu abordarea lingvistică a poeziei. După acest preambul teoretic, autorul conchide: „Este incontestabil că poetul nu tratează limbajul asemenea prozatorului, ci face din el o materie și nu un instrument.” (pag. 21)

După încercarea de a defini limbajul poetic, autorul stabilește trăsăturile definitorii ale liricii europene din ultima sută de ani și cu care poezia noastră s-a sincronizat, după înlăturarea dogmatismului din anii '50, redobândindu-și propria identitate. Fenomenul nu s-a născut ușor: „Lirica europeană din secolul al XX-lea nu oferă un acces comod. Vorbește în enigme și obscurități.” (Hugo Friedrich) Poemul modern evită familiaritatea comunicativă a liricii de până la el. Toate aceste transformări definitorii ale liricii europene din secolul al XX-lea se vor regăsi în poezia românească a anilor '60-'70, poezie a cărei panoramă o oferă capitolul următor. Este

un *vol d'oiseau* asupra poeziei autohtone de azi cu evoluția de la Labiș, spărgătorul de gheață al dogmatismului anilor '50:

„Este prima conștiință de posedat a literaturii române actuale”. (Petru Poantă, *Modalități lirice contemporane*). Dar generația tânără se va despărți spectaculos de Labiș, redescoperind resursele tradiției lirice interbelice. Ultimul capitol al studiului, „Cinci poeți inovatori”, după excursul teoretic și această panoramă a liricii române moderne, grupează patru poeți ce s-au afirmat și format în climatul spiritual în deceniul respectiv: Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ioan Alexandru și Mircea Dinescu, și tot aici pe unul dintre premergători, Ștefan Aug. Doinaș.

Ștefan Aug. Doinaș și obiectivarea lirismului deschide cvintetul poetic. Poezia e pentru Doinaș o combinație de „semne” menite să cuprindă „în forma lor eternul chip al lucrurilor lumii trecătoare”. (Gheorghe Grigurcu, *Poeți români de azi*). Pentru Nicolae Drăghici, „Poezia lui Doinaș este mai puțin fructul unei experiențe, cât rezultatul unui exercițiu. Exercițiu, mai întâi, în domeniul limbajului, exercițiu, apoi, de disciplinare a spiritului și de depășire a simțurilor.” (pag. 72)

Al doilea poet sub lupa autorului este *Nichita Stănescu – frenezia invenției*. Privită istoric în context strict național, poezia lui Nichita Stănescu apare ca directă negație a poeziei canonice din deceniul în care autorul *Primelor iubirii* a debutat, și nu doar a aceleia. Ca negație a oricărei poetici normative. Poetul – cum s-a spus – „se lasă vorbit de limbaj”. Originalitatea autorului celor 11 elegii constă în faptul de a fi exprimat drama eternă a omului într-un limbaj specific secolului.

Nota caracteristică a lui Marin Sorescu este *poetizarea apoeticului*. Cu Marin Sorescu, topiți în vocea lui, intrară sau reveniră în teritoriul liric românesc toți romanticii moderni deromantizați, toți comediații sublimi ai poeziei universale din ultimii peste o sută de ani: de la meșteri ai persiflării și ai ghidușiei lirice, frecvențați cândva de Minulescu, de Adrian Maniu, și de la virtuozii ai umorului grotesc și absurd la reprezentanți ai ludicului. Prin Marin Sorescu, poezia românească și-a reînșușit propria modalitate burlescă, dându-i o versiune inedită. În disprețul tuturor normelor, amestecă genurile și speciile, codurile stilistice. Prin dimensiunea ludică a creației sale, Marin Sorescu este un demn continuator al lui Geo Dumitrescu, în timp ce prin asumarea versului liber, poetul pare a fi un descendent al lui Lucian Blaga.

Următorul din chintă este *Ioan Alexandru și lirismul imnic*. Pe toată întinderea ei, poezia lui este o tipică expresie a spiritului rural. Autorul *Imnelor Transilvaniei* este, poate, „ultimul poet al satului”; iar Mircea Dinescu este un spirit neoromantic. „Prin ce spune și mai ales cum spune, Mircea Dinescu se distinge de toți ceilalți poeți ai noștri de astăzi, de umorul și ambiguitățile lui Marin Sorescu, de lirica subtilă a Anei Blandiana, de poemele apocaliptice ale Ilenei Mălăncioiu, ca și de poezia intelectuală și ironic intertextuală a celor mai tineri poeți, precum Mircea Cărtărescu și alți optzeciști.”

Cartea e un studiu în căutarea unui adevăr literar și nu un gest de frondă în fața unui canon literar. Faptul că Nicolae Drăghici este un critic echilibrat, un conservator, în sensul bun, se datorează formației sale didactice. Există o armonie între atitudinea Drăghici și critica Drăghici. Prima este animată de un discurs vioi, convingător; cea de-a doua urmează o analiză ordonată, cu accente didactice, uneori impresionistă. Adevăratul Nicolae Drăghici este cel din această osmoză. Una peste alta, cartea este o imagine vie a liricii române moderne și neomoderne, iar poeții aleși pentru demonstrație sunt prezentați cu acea tensiune care face cu puțință actul expresiei literare, în care se regăsește precum într-un cadru lăuntric fertil, care își dă și ne dă senzația de viață.

Cărți și autori

Mihail CĂLUGĂRIȚOIU

Apărut la Editura „Aius” din Craiova, în 2025, volumul *Analistul moș Pelică – Socoteli și daraveli* încheie „o strălucitoare trilogie despre lumea satului românesc” (Mihai Antonescu, p. 5).

Acțiunile povestirilor au loc „în inima satului românesc” (p. 11), sat imaginar, numit de autor Fundătura, alături de sătucul Uscături, sat în care problemele importante din țară, din lume ori locale se dezbate în „consiliul de la crâșmă”, prezidat de „Moș Pelică, bătrânul cu minte ascuțită și umor sec ca vinul vechi, (care, n.n.) e acolo să lumineze încălcelile politice și economice ale zilei” (*idem*).

Din „consiliu”, alături de Pelică și soția sa, Leana, mai fac parte: primarul Dorel, zis Premieru’, care „mai mult promite decât face”; Spirache... preotul satului; Dumitru Investitoru’, stăpânul birtului „La Bogatu”; Nelu, poștașul; contabilă primăriei, Anica; Gică al Lolii, căpșunarul, și alții.

Discuțiile au la bază o cultură orală și vizuală, din auzite și văzute, la televizor ori la alte mijloace moderne de comunicare, în special telefonul mobil. De asemenea, au un ton glumeț, „Căci în fiecare glumă e un adevăr, iar în fiecare întâmplare, un avertisment” (p. 18) ne spune autorul.

Mircea Perpelea se desprinde de satul bucolic și ne prezintă un sat în curs de adaptare la lumea modernă, ai cărui locuitori „au telefoane mai scumpe decât vitele din bățură” (p. 22).

„Bugetu’ satului” este strâns legat de „un caiet gros” în care este „scrisă toată istoria financiară a cârciumii”, statistica celor serviți „pe datorie” (p. 26).

Autorul ne prezintă și aspecte legate de campaniile electorale, în care candidatul susține discursuri pline de „viziune” și „strategie pe termen mediu și lung” (p. 80), iar sătenii se sfătuiesc între ei „cum să iei ajutorul social și să nu te prindă că muncești” (p. 87).

Termenii economici au o explicație aparte, spre exemplu: „inflația e ca atunci când pui jumătate de

apă la sticla de vin. Sticla e plină, da’ tăria și gustul s-au dus” (p. 90).

Autorul nu-i uită nici pe oportuniști, cum ar fi Costel al lui Cârnu care a intrat la facultate... apoi și-a tras diplomă, master... apoi s-a angajat într-o instituție cu nume pompos: *Direcția de Strategii Intersectoriale* și a fost numit director general (p. 102-103). „Era abil, lingușitor și «mereu pe linia viziunii guvernamentale»” (p. 106).

Tot așa, Mitică „cu spate, cu vrăjeală și unsori... a ajuns... în parlament” (p. 118), unde, participă intens la viața politică a țării: „Dacă vezi mulțimea cu mâna sus, votezi și tu ca ei... Că dacă-s mulți, înseamnă că știu ei ce face...” (p. 120), amintind, parcă, de un slogan de tristă amintire: „Cine nu e cu noi, e împotriva!”

Nu sunt neglijăți nici tinerii plecați

din sat, care și-au uitat originea. Astfel, o prezintă pe Pamela, „crescută cu beton sub picioare și parfum în scutece... cu vise de influenșă milionară” (p. 109). „Învățăta să muncească pe chat”... revine în sat pentru „detox digital”, „pentru reconectare cu rădăcinile” (p. 110-111).

Modernă este și Didina care și-a început iubirea „pe Instagram. Și după aia, continuă prin hashtag și abonament comun la Netflix...” (p. 124). Peste două luni, Didina s-a întors. Singură... Nu ne-am potrivit... Mi-a dat blok” (p. 125).

În Fundătura, iubirea este „parteneriat strategic! El are apartament, ea are salariu. Și-au tras credit și s-au combinat. Contract pe termen nedeterminat, dar fără sentimente. Dacă nu merge, «se dezacti-

vează contul» și fiecare pe drumul lui” (p. 129).

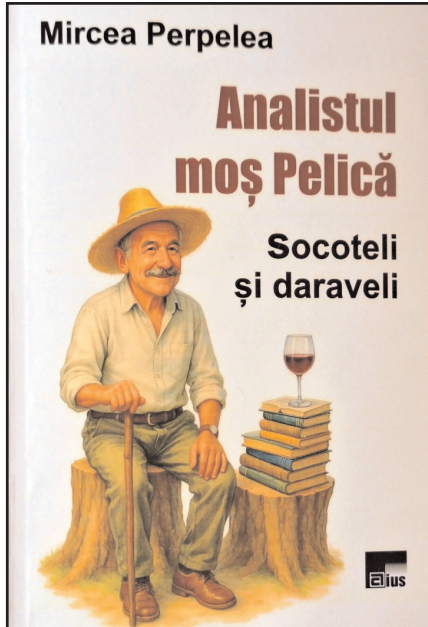
Căsătoriile se fac „în secret”. Așa s-a măritat Geanina cu Ionel Bitconel, care „dă lecții de criptomonede la liceu” (p. 139). „După fix două săptămâni, Gianina s-a întors... suspinând și dând vina pe «nepotrivire de algoritm»” (p. 140). Concluzia... „dragostea pe tastatură” e ca „logarea temporară” (p. 141).

Dezbaterile sătești se mută, pentru o perioadă, și în sătucul vecin Uscături, unde „țața Dida... deși era surdă, nu se dă în lături de la o bărfă pertinentă” (p. 145-146). Se ajunge la concluzia că „prea s-a umplut țara de diplome, șefi cu conturi grase și oameni cu minte subțire” (p. 144-145). Tot aici se găsește și soluția: „Să scape țara asta, nu prin mintea de la centru, ci prin istețimea de la margine” (p. 149).

Intro notă amară, autorul încheie prin a ne aminti că în lumea satului mai există „bătrâni care mai au încă glas, dar n-au cui vorbi. Copii crescuți de bunici, cu părinți pierduți pe hărți străine. Case goale și garduri înclinate, școli unde tabla e curată pentru că nimeni nu mai scrie pe ea” (p. 151). Noroc cu „Moș (Per) Pelică – o mască veselă și înțeleaptă prin care autorul își spune gândurile, necazurile și nădejile despre țară, economie și firea omului” (p. 152).

De-a lungul scrierilor sunt de remarcat calificările autorului: rigoarea științifică (inginerescă), destoinicia economică, strâns împletite cu limbajul academic și rafinamentul diplomatic. Toate acestea deosebesc modul de abordare a satului românesc, aflat în plină adaptare la noile realități economico-istorice, la tehnologia informației (IT) și inteligența artificială (IA), necesare, utile și, în același timp, dificile pentru mulți dintre noi.

În acord cu Monica Grosu, cea care semnează postfața acestui volum, „Ficțiune, memorie și misiune culturală” (p. 155-160), scrierile domnului Mircea Perpelea pot fi, prin limbaj și tematică, pentru mulți scriitori contemporani care abordează lumea satului, dacă nu un motiv de admirație, cel puțin un motiv de invidie, mai mult sau mai puțin recunoscută.

Radu BOTIȘ

Intro literatură preocupată adesea de spectaculos, de rupturi și de efecte rapide, volumul de nuvele *Viața de care fugim* de Nelu Andreica se așază într-un spațiu aparte: acela al literaturii de observație, al memoriei

afective și al destinelor umane urmărite cu răbdare și sensibilitate. Este o carte despre oameni obișnuiți, dar despre acei oameni a căror viață, privită cu atenție, devine o adevărată epopee.

Autorul ne prezintă nuvele bine constituite în mod unitar cu trăsături specifice genului literar, dar cu particularități aparte astfel încât să fie distincte fiecare deși cu același personaj central, același spațiu, aceleași acțiuni, de multe ori aceleași personaje în ansamblu purtând și caracteristicile unui roman. *Viața de care fugim*, este un volum de nuvele, construit cu grijă, în care fiecare text are propria sa identitate artistică, propriul conflict și propria închidere epică, dar toate se întâlnesc într-un univers comun, prin personaje, teme și atmosferă. Fiecare nuvelă poate fi citită separat, însă împreună ele alcătuiesc imaginea amplă a unei lumi și a unor destine aflate într-o continuă căutare. Se observă că autorul a construit conștient de munca sa genul literar dorit ca nuvele și nu ca simple povestiri sau text întâmplător. Autorul este conștient că nuvela presupune o construcție concentrată, o tensiune interioară și personaje surprinse într-un moment esențial al existenței lor. În volumul lui Nelu Andreica, fiecare

nuvelă devine o fereastră deschisă spre o experiență umană, iar ansamblul lor formează o frescă amplă a unei generații.

Inspirându-se din tradiția marilor literaturi ale lumii, autorul așază această formulă narativă într-o zonă de interferență cu literatura nuvelistică nordică – Irlanda, Norvegia, Danemarca –, dar și cu spații culturale precum Cehia sau Slovacia, având rădăcini puternice în literatura slavă, în special în tradiția rusă. Prin această perspectivă, *Viața de care fugim* se înscrie într-un dialog mai larg al nuvelei universale și propune, în același timp, o viziune personală asupra nuvelei românești contemporane.

Titulul volumului este cheia întregii construcții simbolice. *Viața de care fugim* nu vorbește doar despre plecare, ci despre relația complicată dintre om și propriul destin. Personajele fug de sărăcie, de singurătate, de lipsa perspectivelor, de limitele impuse de locul în care s-au născut. Dar, pe măsură ce înaintează în viață, descoperă că trecutul nu poate fi abandonat complet. Rădăcinile rămân, iar ceea ce părea cândva o povară devine, cu timpul, o parte prețioasă a identității. Universul cărții este dominat de satul românesc, nu ca simplu decor, ci ca personaj colectiv. Este lumea oamenilor care muncesc mult, visează discret și își duc existența între obligații și speranțe. Autorul surprinde o perioadă istorică în care educația devine o cale de ieșire, iar școala reprezintă pentru mulți tineri singura posibilitate de a depăși condiția în care s-au născut.

Una dintre figurile centrale ale volumului este Maria, personaj feminin construit cu multă sensibilitate. Viața ei este marcată de lipsuri și responsabilități încă din copilărie. Crescută fără tată, alături de o mamă care luptă pentru existență, Maria învață devreme valoarea muncii și a sacrificiului. Între munca la colectiv, grijile gospodăriei și pregătirea pentru școală, ea reprezintă imaginea unei generații care nu a avut privilegiul tinereții ușoare. Plecarea Mariei spre un post de profesoară într-un sat izolat este una dintre marile teme ale volumului: desprinderea de locul natal. Drumul ei este mai mult decât o schimbare de adresă; este o trecere spre maturitate. Ea pleacă spre necunoscut cu emoție și teamă, dar și cu speranța că prin educație și muncă își poate construi un alt destin. În jurul acestor personaje se dezvoltă și o poveste de iubire discretă între Maria și profesorul Nelu. Este o iubire specifică unei lumi în care sentimentele nu se exprimau prin gesturi spectaculoase, ci prin respect, răbdare și încredere.

O carte oferită în dar, o melodie ascultată împreună, o plimbare prin zăpadă sau câteva cuvinte rostite în taina unei cancelarii devin momente de mare intensitate afectivă. Forța acestei relații constă tocmai în fragilitatea ei. Cei doi nu trăiesc o iubire desprinsă de realitate, ci una supusă responsabilităților, distanțelor și nesigurăților. Sentimentele lor cresc într-un spațiu al reținerii și al demnității, devenind o formă de sprijin într-o lume dificilă.

Militantismul patetic

Nicolae MELINESCU

Oricât de promițătoare, atractivă, dar și parazită este mass-media în dezvoltarea ei sub formă de platforme sociale, ea a devenit și un bălci universal al deșertăciunilor și al militantismului mimetic. În general, pornind de la funcția oricărei manifestări artistice, sociale și chiar politice, cei care o accesează așteaptă livrarea produsului promis și care a stârnit interesul anticipativ. Iubitorul de teatru așteaptă spectacolul, performanța actorilor, viziunea regizorală și nicidecum partizanatul exterior ca subiect și cauză. Melomanul care se luptă pentru un bilet la un concert sau recital unic vrea să se bucure de muzică, de interpretare, de emoție. Tot așa, suporterul unui sport merge la un eveniment să trăiască vibrația competiției. Asemenea pasiuni firești, motivate de personalitatea, gradul de cultură și preferințele fiecăruia, sunt admirabile între limitele bunului-simț și ale protejării și respectului pentru cei din jur. Mediile sociale nu mai au această condiționare. Pe rețelele lor, prin formate tot mai sofisticate și mai iresponsabile, și introduc cu ghiotura poziționări, păreri și ifose împinse în domenii consacrate – artă, sport, viață socială – în goana disperată după tot mai multe accesări. Iremediabil, asemenea injecții toxice contaminatează un număr mare de utilizatori, mai ales analfabeți funcționali, tineri inhibați și frustrați sau însingurați cronici gata să cadă victime ale mistificării. În locul evenimentului sau al subiectului dorit, primesc mesaje paralele, conexe sau abuzive, abil întocmite pentru o legătură formală cu așteptările individului. Militantismul real, fundamentat pe valori și cunoaștere, pe argument, a fost și, sper, va rămâne un motor al progresului și un resort al animării sferei publice. Militantismul vorace al unui actoraș gata să pozeze în formator gonflat de opinie și furnizor iluzoriu de conținut, al unui șef de galerie din tribuna a doua poluează mentalul colectiv. Mutațiile provocate de speculanți ai ignoranței de turmă s-au dovedit periculoase prin sabotarea unor demersuri corecte și utile.

Un exemplu recent de deturnare este lozinca *black lives matter* (BLM), la origini motivată de abuzurile brutale ale unor agenți americani de poliție, condamnabile în sine, odioase ca formă de comportament al unor reprezentanți ai ordinii publice în relația cu plătitorul de taxe. Publicul și-a manifestat dezacordul firesc, repulsia, și ea firească. Pe acest curent ascendent, provocat de izolarea responsabililor în spatele tiraniei autorității, nu au întârziat să apară profitorii. În 2022, Fundația Rețelei Globale BLM a cumpărat proprietatea Studio City din California cu șase milioane de dolari, numerar, în scopuri declarat sociale, dar folosită în interes personal de către liderii locali ai mișcării. (<https://www.google.com/search?q=black+lives+matter+financial+scandal>)

Aceeși sursă citează cazul unui coordonator regional din Georgia (SUA) pus sub acuzare de Departamentul de Justiție. În decembrie 2025, Tashella Sgery Amores Dickerson, director executiv al mișcării, a fost acuzată că a accesat în nume personal donații de peste cinci milioane și jumătate de dolari cu care a călătorit în interes propriu în condiții de lux și a cheltuit sume importante nejustificate la nivelul mișcării. În documentul Departamentului de Justiție este menționată a rundă de cumpărături de alimente și articole de băcănie de cincizeci de mii de dolari, pentru ea și familia ei. (<https://capitalnews.org/black-lives-matter-doj-investigation/>)

Rețelele sociale pretins militante au evitat popularizarea unor asemenea dezvoltări, ca să nu descopere donatorii creduli, chiar dacă sursa dezvoltării abuzurilor era una dintre cele mai credibile instituții ale statului. Mistificarea a continuat, sportivii au îngenucheat cuminiți, în amintirea afro-americanului George Floyd. Forme de protest asemănătoare s-au înregistrat la concerte de muzică, la marile festivaluri și la evenimente sportive.

In mod surprinzător, tentația deturnării unor asemenea manifestări cu caracter bine definit prin tradiție și participare a început să corodeze și imaginea automobilismului sportiv de mare performanță, Formula 1, de mare rigoare, cu popularitate în creștere și cu mobilizarea unor sume enorme de bani. La deschiderea sezonului din 2022, cu prilejul Marelui Premiu al Austriei, paisprezece dintre cei douăzeci

de piloți au îngenucheat înaintea startului, ca să demonstreze solidaritatea lor în combaterea rasismului. Era o notă de subsol adăugată celui mai popular sport – fotbalul. Paradoxal, inițiatorul militantismului pe grila de start a fost afro-britanicul Lewis Hamilton, campion mondial, răsfățatul revistelor de scandal, personaj monden, răsplătit cu peste o sută de milioane de lire sterline, întronat ca rege al vitezei de Toto Wolf, creierul echipei Mercedes în cel mai performant monopost. Când cârlionțul protagonist cu haine civile de peste cincizeci de mii de lire și cu codițe împletite a fost nevoit să parcheze în curtea Ferrari pe o mașină care l-a adus cu greu pe locul al șaptelea în clasamentul piloților, aura de activist al diversității rasiale și al egalității sociale a rămas prin arcadele marilor magazine de lux din Monte Carlo, așteptând, dacă nu un nou sezon mai productiv, cel puțin o nouă cauză de afirmare socială. Din fericire pentru el, spre paguba militantismului constructiv, noul său strigăt de luptă i-a răsunat în urechi înainte să-și tragă pe cap casca de concurs, chiar la demararea sezonului din acest an. Cursa de la Adelaide, Australia, a fost pigmentată de noi reglementări ale Federației Internaționale de Automobilism, privind noile motoare, conformația și dimensiunile mașinilor de concurs. Interesul pasionaților a fost amplificat de disputele dintre susținătorii și de criticii noilor prevederi obligatorii pentru constructori. Întrebat de un reporter sud-african despre posibila revenire a „Marelui Circ” în regiunea sub-sahariană, la atâta timp după Marele Premiu din 1993 desfășurat la Kyalami în nordul Johannesburg-ului, unde Hamilton a fost spectator,

el și-a turat militantismul și a virat spre populismul lozincard: „Eu privesc înainte cu speranță că acei oameni care conduc diferite țări se vor uni cu toții și vor lua Africa înapoi. Asta îmi doresc să văd. Să o ia înapoi de la francezi, să o ia înapoi de la spanioli, să o ia înapoi de la portughezi și de la britanici. Este foarte important pentru viitorul acestui continent. El are toate resursele ca să devină cel mai mare și cel mai puternic loc din lume și, probabil, din această cauză este atât de controlat în prezent. Este foarte important pentru viitorul acestui continent.” (<https://www.thetimes.com/sport/formula-one/article/lewis-hamilton-calls-for-african-grand-prix-hcrwzxy7j>)

O declamație vecină cu răspunsul stereotip al cuceritoarelor titlului de Miss World, care în fiecare an își propun cu coroana pe cap să aducă pace lumii prin frumusețea lor trecătoare. Lăudabil, vizionar și lipsit de legătură cu sportul automobilistic, cel intrat de curând în galeria curtezanelor Kardashian și-a adus aminte – lăudabil – de originile sale îndepărtate din Benin, Senegal și Nigeria, locuri cu probleme și frământări interne pe care el le-a îmbrăcat într-o iluzorie tihnă pastorală menită să mascheze realitatea acelor state și să-l proiecteze pe descendent în ipostaza afro-britanicului extaziat de frumusețile pe care le-a pierdut, odată desprins de origini. A uitat sau nu a știut că Benin, o țară cât jumătate din suprafața României, situată în Golful Guineei, cu o populație de paisprezece milioane de locuitori, se află pe locul 163 la produsul intern brut per capita, scena unui atac terorist islamist în care mine ilegale anti-personal au omorât peste douăzeci de oameni între care opt ghizi din Parcul Natural de Vest. (<https://www.yahoo.com/news/five-rangers-soldier-killed-attack-203717334.html>) Senegal, o țară mai stabilă în comparație cu tulburările din jurul său, încă resimte umbra separatismului regiunii Casamance, la sudul graniței cu Gambia, ai cărei militanți au fost aprovizionați cu arme ani la rând de către Iran. Nigeria, cea mai populată federație sub-sahariană, este măcinată de atentatele, răpirile, asasinările împotriva creștinilor și raptul financiar comise de insurecția islamistă condusă de Boko Haram, afiliată ISIS. Incultura politică a unui playboy al luxului sfidător l-a ferit de o realitate pe care, dacă ar cunoaște-o și ar invoca-o, i-ar aduce militantismului său găunos consistență și valoare. Pentru un globe-trotter ca Lewis Hamilton, cu suta de milioane de lire în buzunar, nu contează decât luciul înșelător al rețelelor sociale și al militantismului de fațadă. „Nu-mi place că restul lumii are în posesie atât de mult, că acaparează tot mai mult din Africa și nimeni nu vorbește despre asta.” (*idem*) Mulți vorbesc autorizat și competent despre statutul, posibilitățile și progresul Africii. Organizații caritabile nu atât de vizibile și auto-laudative ca Lewis Hamilton trudes zilnic acolo unde doare, unde copiii mor de foame și nu ajung la școală, unde femeile sunt brutalizate, lipsite de surse de supraviețuire, acolo unde conflicte interne macină populații întregi și atacurile islamiste sângeroase lovesc sălbatic mai ales în civili. Acolo acționează militantismul prin consecvență și profesionalism, care merită respect și susținere onestă prin programe, acțiuni, donații și participare. Restul este cascadorie și fanfaronadă care degradează însăși noțiunea nobilă de militantism.

O altă temă importantă a volumului este memoria unei lumi dispărute. Autorul reconstituie cu multă atenție atmosfera satului de altădată: școala de țară, drumurile dificile, naveta profesorilor, sărbătorile de iarnă, colindele, întâlnirile tinerilor și micile bucurii ale comunității. Scenele de sărbătoare au o frumusețe aparte. Colindătorii care străbat ulițele întunecate, dansurile organizate în câmine culturale modeste, mesele de Crăciun și întâlnirile dintre oameni alcătuiesc imaginea unei lumi în care legăturile umane aveau o valoare fundamentală. Nu este o lume idealizată, ci una privită cu înțelegere și nostalgie.

Din punct de vedere artistic, Nelu Andreica cultivă o proză limpede, calmă, apropiată de ritmul vieții reale. Descrierile naturii au adesea o valoare lirică: zăpezile, dealurile, pădurile, drumurile satului și lumina anotimpurilor se transformă în reflexe ale stărilor sufletești ale personajelor. Cititorul are senzația

că răsfoiește un album vechi de fotografii în care fiecare imagine ascunde o poveste. Personajele nu sunt oameni excepționali prin fapte spectaculoase, ci prin felul în care rezistă, iubesc, speră și merg mai departe.

Prin *Viața de care fugim*, Nelu Andreica propune nu doar o serie de nuvele bine construite, ci și o meditație asupra timpului, memoriei și destinului. Fiecare nuvelă este o lume în sine, iar împreună ele creează imaginea unei existențe colective, a unei generații care a cunoscut greutățile, dar și frumusețea lucrurilor simple. Este o carte despre oameni care au fugit de limite, dar au descoperit valoarea rădăcinilor. O carte despre iubire, muncă, educație și speranță. O contribuție personală la revitalizarea nuvelei românești contemporane, în care tradiția literară se întâlnește cu sensibilitatea unui autor preocupat de adevărul vieții. *Viața de care fugim* nu este doar un titlu. Este o întrebare adresată fiecărui cititor: de ce fugim uneori de ceea ce, mai târziu, ajungem să iubim cel mai mult?

La pas prin satul global

Paula ROMANESCU

Ca o frunză de arțar Pământul Jurnal de veche Lume Nouă (XVII)

Excelentă gazdă,
Andaluza ne-a

rezervat o masă la
restaurantul din Turnul rotitor,

festin ale cărui prețuri au
obraznicia de a-i privi de sus pe cei mărunți. La
picioarele noastre, undeva în adânc de văzduh,
orașul defilează încet, solemn, cu lacul Ontario, și
insula, și pista de hidroavioane, și plaja, și multe
terenuri de sport, baze de agrement, vile, mașini.

Cât va fi costat regalul acela culinar? Nu, să nu ne
amărăm alterând bucuria prin calcule de precupeață
care și-ar vrea și... varza sătului, și capra întreagă.

Pe la desert, fosta mea colegă de catedră,
scriitoarea Elena Buică, a prins a-mi povesti că
prezența mea în Canada a stârnit oarece animozități.
Asta mai lipsea: ajung și eu pentru prima oară în
Lumea Nouă și tulbur ape limpezi! Pe scurt, cineva,
aflând că voi fi pe acolo în perioada întâlnirilor cu
caracter literar-artistic de la *Câmpul Românesc*
din localitatea Hamilton, nu departe de Toronto,
îmi anunțase participarea la întâlnirea anuală a
Românilor canadieni și, spiritele dăduseră în clocot.
Spiritele clocotesc mocnit din păcate oriunde se
găsesc români de-ai noștri departe de țară. Toată
lumea acuză pe toată lumea: de securită, de stea
roșie, de cămașă verde, de ortodoxism, de ateism,
de semitism, de antisemitism, de sectism, de te
miri ce alte peceti corecte/incorecte moral – eterna
blestemăție a suspiciunilor generate de multicolorele
culori politice care împart mereu schimbătoarele
și inflexibilele (!?) personaje de pe scena lumii
când replicile se dau în limba de lemn tare al neîn-
țelesurilor. Că unii cică ar fi tot verzi ca-n tinerețea
lor de când cu garda și căpitanul, că alții ar fi rămas
mult prea roșii ca-n vremea lor în care mărșăluiau
cu tancurile sovietice peste „teritoriul trupului nostru”
(mulțumesc, Marin Sorescu!) deși vâlvătaia care-i
cuprinsese „în miezul unui ev aprins” (odihnește-te în
pace, Labiș!) a devenit cam albastră după bufnitura
de la Zidul Berlinului, că tricolorii – naționaliști obtuzi!
– nu ar trece nici ei de filtrele corectitudinii politice
cu ușurința cu care se strecoară cămila prin urechile
acului...

Bref, la *Câmp* nu prea se mai știa de însuflețitorul

Hai să dăm mână cu mână

Cei cu inimă română...

Cu privire la participarea/neparticiparea mea la
Câmp se pune așadar problema că nu era prea
explicit precizată (pentru cine?!) „culoarea” mea...
apolitică. De aici – aruncarea cu praștia în toate
direcțiile a unor vorbe care ajunseseră și în ograda
celui care făcuse posibilă călătoria mea peste ocean.
„Praștia” se nimerise a fi internetul cu poșta lui
ultrapidă. Adresele vraiste, scrisorile la vedere,
vorbele ascuțite, săbiile tocite și roase de rugina
intransigențelor toate..

Una din **primitoarele** de răvaș era, iată,
chiar colega mea care mă urcase în slăvile
Turnului din Toronto și care voia să mă
pună în temă cum stau lucrurile și, ca să n-o mai
lungească, mi-a servit la cafea doza (neletală!) de
praf de mătrăgună a unor frecșuri de care eram
complet străină.

Nimic de luat în seamă, mi-am zis. Trecerea mea
prin Canada e mult prea scurtă, iar viața mult prea
puțină ca să ne-o încărcăm cu mărunțișuri.

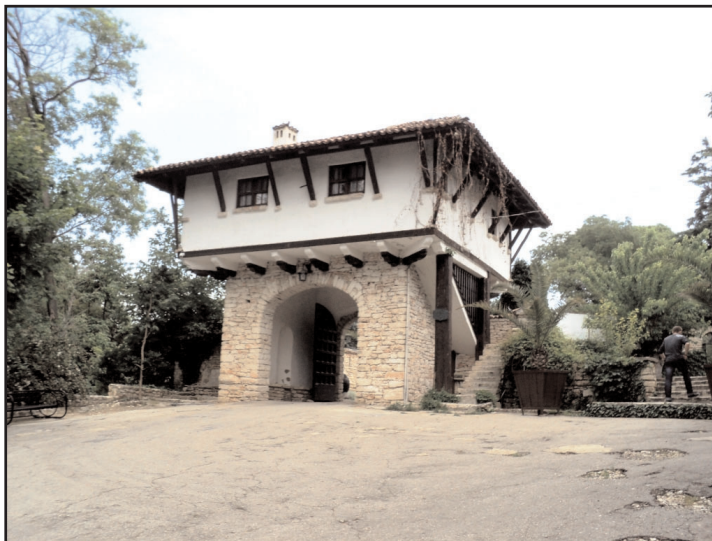
Ești pericol public, decretează veselă Elena! Bine
că ai poposit la noi chiar la timp ca să nu te trezești
în plină arenă a circuitului printre fiare și porumbei –
nici dresoare, nici prestidigitatoare, nici clovneriță...

La revista literară *Observatorul* din Toronto, unde
Elena are rubrică permanentă, am trimis și eu de-a
lungul timpului poezie, eseu, proza scurtă. Mi s-a
mulțumit pentru colaborare, am mulțumit pentru
că scrisului meu i s-a deschis cărare spre cititori
astfel ca *limbajul să nu ne rămână doar izvor de
neînțelesuri*, cum ar fi zis vulpița Micului Prinț...

De polemici cu caracter politic nu sunt și nu am
fost nicicând atrasă. Mi-a fost prea îndeajuns *partidul*

unic cât să mă lecuiesc în veci de fauna bufonă
a celor ce spun una și gândesc cu totul altceva. Mă
gândesc însă cu mare tristețe la ce va fi simțit foarte
corectul și elegantul din toate punctele de vedere
domn V. cât timp mi-a fost gazdă perfectă, având
cunoștință de conținutul acelei scrisori care fusese
expediată și pe adresa dumnealui.

După ce efectul spuselor Elenei asupra sufletului
meu a fost... îndulcit și de înghețata fină, și de
cafeaua aromată, „dreasă” cu o lacrimă de coniac
franzuzesc cât să tot plutești cu mintea în norișorii
care se zbenguiau deasupra Lacului Ontario, am mai
lăsat pământul să se rotească un timp sub noi, deși
știam de la Dom’ profesor Gogu Stan încă de prin
clasa a V-a, de la școala generală din Țuțulești, că
Pământul se învârtește cu noi cu tot în jurul Soarelui
și că Luna nebuna aleargă în jurul Pământului și,
amândoi în jurul Soarelui și...

Am depănat acolo la masa dintre nori gânduri
despre un timp în care călătoriile ne erau tărâmul
interzis din basmul românesc cel de tinerețe fără
tinerețe cât viața și moartea țin cumpănă trecerii...

**Paza bună
și noblețea omenească**

La plecarea din restaurant ne oprim pe «podeaua»
de sticlă a turnului, la 342 m deasupra solului, să mai
admirăm o dată orașul. Aici nu se rotește tamburul
la care este racordat restaurantul (de la 351 m), dar
senzația de amețeală îi face pe mulți vizitatori să se
așeze pe burtă ca să privească în siguranță spre
pământ. Eu îmi menajez burta și prefer să trag cu
ochiul pe ferestrele large prevăzute cu grilaj de fier,
măsură de protecție a nezburaților cărora le-ar da
prin cap să-și încerce pierdutele aripi din vremea
când vor fi fost îngeri necăzuți...

Revenite pe pământ, înainte de a recupera
mașina de la parcare, intrăm la un super-
markețel pentru ceva cumpărături necesare
într-o casă de om. Lume ca peste tot în astfel de
maguri. Cărucioarele și coșurile își fac datoria.
Deodată – un sunet prelung, reluat cu întreruperi
scurte. Un tânăr angajat, secondat de o colegă,
pare să fi pus de o partidă de cros la care și ea
face față cu brio. Se opresc însă brusc în fața unei
„cumpărătoare” pipirii cu două sacsoșe mai mult
goale, care voia se pare să nu deranjeze încasa-
toarea și să eludeze discret trecerea pe la casa
de marcat...

Este anunțat dispeceratul, de acolo i se transmite
patronului tărășenia, acesta va veni personal la fața
locului... Ce mai, flagrant în toată legea! Și aici legea
am mai spus că nu știe decât de o literă – a ei!

Până la sosirea șefului, femeia este invitată
să pună sacsoșele pe o masă pentru control și să
prezinte bonul... Care bon?! Femeia începe să plângă
obidită. Nu scoate o vorbă. Între timp sosește patro-
nul, face semn celor doi supraveghetori să nu mai
scormonească în sacsoșele amărâte și, după ce le
șoptește ceva, aceștia dispar repejor, ca să revină

tot repejor cu un coș încărcat zdravăn cu de-ale
gurii... „Vă rugăm să primiți neînsemnatul nostru
ajutor”, i s-a adresat acesta celei rămasă fără grai,
care cred că, de rușine, ar fi preferat să vadă
pământul deschizându-i-se gata s-o înghită. Și a
adăugat mângâietor precum Samariteanul cel bun:

„Nimeni nu sustrage (n-a zis fură!) alimente
decât dacă se află cu adevărat în mare dificultate.”

A dispus apoi împachetarea ofrandei, plus marfa
„aleasă” de femeia care încă nu-și recăpătase graiul
și sta umilă cu capul în jos în vreme ce lacrimile-i
făcuseră pe obraji două râulețe cu siguranță fierbinți.
I-a pus la sfârșit dolofanele de acum sacsoșe în mână
și i-a urât să-și rezolve cât mai curând problemele cu
bine, adăugând că dacă va mai avea nevoie vreodată
de ajutorul lui nu are decât să vină să i-l ceară.
Femeia ar fi vrut să-i sărute mâna, dar el a oprit-o
cu un gest delicat, a bătut-o pe umăr a încurajare
și i-a mai spus că dacă „ar vrea vreodată să-l ajute”,
s-ar găsi ceva de făcut pe acolo...

Ce va fi făcut amărâta aceea nu vreau să știu.
Îmi place să cred că lecția aceasta îi va fi însemnat
sufletul cu fierul roșu și că gestul patronului a fost
chiar semnul prin care Dumnezeu i-a dat de veste
despre ce înseamnă să fii om între oameni. Dar
dacă n-o fi înțeles nimic... Eu însă depun mărturie
că scena relatată a fost reală!

Mă adresez Elenei:

– Ce-ar fi să încercăm și noi schema asta?
Iar ea:

– Hm! Mută-ți gândul. Chiar avem treabă
și trebuie totuși să ajungem și acasă...

Pe drumul spre locuința din Pickering, nu-mi
ardea deloc de vorbă. Prea multe gânduri mă
năpădiseră într-o singură zi. Mara tăcea și ea,
concentrată foarte la vânătoria ei de pokemoni,
Andaluza mătura cu privirea șoseaua devenită
cam prea aglomerată la ceas de înserat, Elena
își făcea siesta.

După ce am intrat în micul oraș satelit al
metropolei Toronto, cu centrala lui atomică
în care lucrează și foarte mulți români, nu
mă săturam să privesc viluțele aliniate de o parte
și de alta a străzii cu un perfect *souci d'égalité*...
Ce lume cuminte!

Tibi ne aștepta liniștit acasă cu un pahar de vin
roșu care să-i țină de urât. Andaluza s-a prefăcut
că-l ceartă:

– Bei singur?

– Mă lași?... s-a alintat el... Verbul ăsta buclucaș
are mai multe sensuri: „mă părăsești?”, „îmi dai
voie?”, „ce vorbești?” Și ei le cunosc pe toate, există
între ei intimitatea aceea pe care anii trăiți împreună
au cristalizat-o prin tandrețe.

E ca și cum unul din ei ar întreba doar atât: „Știi?”
și, fără să aștepte răspunsul celuilalt, ar completa:
„O, Doamne, sigur că știi...” Surâsul pe care-l
schimbă privindu-se este adevăratul răspuns
la întrebări pe care nici nu și le mai pun.

Frumoasă familia lor în care conviețuiesc în
înțelegere trei generații!

Mara iese în parcul orașului cu prietenii ei virtuali
la... safari. Pokemonii ăștia trebuie stărpiți până
nu ne bagă ei pe noi în rezervație!

Târziu în noapte, ușa de la intrare trântită și
un plâns sfâșietor ne face să sărim cu toții de prin
ăsternuturi.

– Ce s-a întâmplat? Ce e Mara? Spune, copilă,
ce-i cu tine! Întrebăm cu toții deodată, ne încurcăm
brațele în încercarea de a o cuprinde pe mult întris-
tata plângătoare, de a o alina, de a afla ce naiba se
putuse întâmpla într-o seară de vară liniștită, într-un
oraș liniștit și sigur.

Plânsul ei se face cu sughituri, lacrimile-i curg ca
din fântâna cu apă puțină a Meșterului din legenda
noastră românească:

– Mi-a murit cel mai bun prieten, a îngânat ea
printre faliile de plâns.

Vâlvă... fâlfâind...

Mihai SPORIȘ

Ce cuvânt expresiv – uitat de mulți – și ce semne pune în el arhitectul limbii române, ascuns și el! Nu îl uită Constantin Brâncuși, când îl amintește într-o inspirată zicere a sa (aforismul 156, din cartea lui C. Zărnescu). El o semnifică, prin faima, ori gloria, care se expun ca o flacăra, ca o flamură, pe un catarg înalt, să poată fi văzută de la distanță. Această, *vâlvă... fâlfâind*, constată Brâncuși, nu este percepută, în duhul ei (s.n.). Din nefericire nimeni nu vede că ea e truda celor ce o produc și care se consumă în ea, fără să își dea seama. Nu am făcut nimic pentru vâlvă. (...) Fiindcă gloria este poate cea mai mare înșelătorie pe care au inventat-o oamenii. (...) Își bate joc de noi atunci când ne tot ținem după ea, iar de îndată ce îi întoarcem spatele, ea este aceea care... aleargă în urma noastră. Cu toată modestia și cu adevărul său de înțelept, știind că gloria, faima, pentru cel ce arde, vâlvă, vâlvătaie, este mai mereu postumă, este (totuși, s.n.) *frumos să o vezi fâlfâind!* Va trebui aici să observăm că ceara care se dă arderii în lumânările, înalte și ele, este truda albinelor, minusculii și anonimii arhitecți ai hexagoanelor prin fagurii cu miere. Cât despre fâlfâirea pe catarg, trebuie spus că victoria care aduce faima este lupta eroică a celor care, eroi fiind, nu mai apucă să vadă izbânda, dar sunt în ea cu totul. Gândul luptei, al faptului de-a te pune în lupta cea mare, poate întrezări faima. Frumos ilustrează acest lucru în poezia *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* poetul de geniu, consonant sculptorului: *Visul tău de glorie falnic triumfând/ Spună lumii large steaguri tricolore,/ spună ce-i poporul mare, românesc,/ când s-aprinde sacru candida-i vâlvoare./ Dulce Românie, asta ți-o doresc.* Nu va fi apucat Eminescu împlinirea visului, cum nici Brâncuși recunoașterea alor săi, dar faima lor este întreagă, deși sunt prin preajmă și mulți pregătiți să dea stingerea. Adică cei ce vor să pună alte steaguri pe redute. Până atunci, încă... *vitejie, fală și mândrie./ Dulce Românie, asta ți-o doresc!*

Ca să fie vâlvă trebuie să fie ardere! Ca arderea să fie intensă, înaltă, concentrată ca un stâlp de foc, ceea ce arde trebuie să fie *esență* (ce aproape de acest cuvânt trece franțuzescul, semnificând, benzina!). Esența materială solidă, a arderii, este ceara. Ea ne vorbește de truda neștiută, dar firească, a anonimatului. Ne vorbește de focul captat în corolele florilor

și de cuprinderea, în materie, a atâtor parfumuri, zumzete și atingeri fertilizatoare, în pastelul colorat și dulce ca mierea. În ceară se învăluie lumea treptat, și tot de acolo, în valuri de fum, uneori doar flăcări, se desface din vrajă. Prin materia clocotindă, cu răsărituri și amurguri, pulsația vorbește de sânge și neconținutul du-te vino al vieții. Când lupta care varsă sângele este în toi, și suntem dedicați unui țel, nu ne gândim la decorații, distincții personale, ci doar la rostul vieții, în rânduielile ei. Când ne simțim de ceară și doar licărim o pâlpăire, este semnul închiderii în răvașul cu pecetea de ceară, pe care este scris uneori numele. Citirea lui, poate faima, ca o vâlvă, vin după.

Demult, din labirintul ca un creier imens, Dedalus și fiul său Icarus vor fi cutezat să se smulgă din strânsoarea materiei și vor fi născocit aripile. Vor zbura cu ele smerit, precum înțeleptul, ori avântat, înalt, amețitor, direct spre soare. Temerarul, tânărul Icarus, își va pierde aripile, așa cum toate lucrurile insuficient cugetate se prăbușesc, devenind învățături de minte. Aripile nu s-au frânt. Ele s-au topit din prea marea apropiere de soare. De ceară erau și cele ale lui Dedalus, dar nu s-au topit. De ceară devin toate, indiferent de substanță, la o anumită distanță de cerul incandescent. Apoi ploaie de foc, vâlve de frunze de aur, căută spre soare, în tremurare fâlfâită, prelungită în dărele de fum, pierdută în albastrul cuprinzător, întocmai ca un porumbel alb, urcând poștaș de serviciu, până se ascunde, punct nevăzut, în drumul lui, în ceruri.

Fâlfâire, romboedru, după romboedru, stau la rând trupurile de eroi, să se dea topirii, treptat, zborul mărturisindu-le faima și incandescenta eroismului. Vor fi adunat, tot treptat, substanța vâlvei, pe când își duceau lupta lor personală. Acum, trecuți dincolo de-o poartă (Eminescu vorbește de o poartă a soarelui, în *Memento Mori: zeii Daciei acolo locuiau-poarta solară...*), întregul își cere anonimatul prin contopire. Trupul, ceară curată, după îmbăiere se pune în romburi de lemn și acestea se dau focului lent din mormintele ca niște comori prețioase. Toate arderile ascunse se vor arăta vâlve, vizibile doar noaptea, să păstreze taina.

Vâlvă, ca o faimă, este momentul unic al înălțării. Atunci când erupe noaptea, somnul tuturor o tăinuiește și el. Orbi suntem cei din preajma timpului și locului, fie de somn, fie de prea marea strălucire,

dar vine vremea și toate se lămuresc, spuneam, în răgazul înțelept, de după.

O vâlvă este și coloana de la Târgu Jiu, una din gândul înghețat în bronz al lui Brâncuși, spunea el, nu pentru faima sa, cât pentru a neamului său de eroi, trăind rânduiala pământului, încifrată în simboluri. Vâlvă monument, este momentul erupției flăcării la cer, solidificat pentru lesnicioasa noastră dumerire, să iște în gândul nostru bucuria temeiurilor redescoperite, să poată fi trăite cu toată râvna. Dar coloana aceasta, cu dublă curgere, nu este doar vâlvă suitoare în trepte, este simultan și prăvălire (ce aproape trece cuvântul de pravilă!), ca un stâlp de foc. Este locul înălțării eroilor și al pogorării, ca de Rusalii, a duhurilor cele noi. Pe coloana, ca o vâlvă, focuri vechi urcă la cer, focuri noi se pogoară. Coloana este vie. Ea ne trăiește pe noi, pentru că dă sensurile rânduite și ele sunt înscrise în cartea facerii noastre, de dincolo de naștere.

Vâlvă aceasta nesfârșită, ca un râu de foc curgător, cu flux și reflux, între cer și pământ, adună ofranda personală, a fiecărui trecător prin lumea lui, ca pe un rod așteptat de investitorul cel mare, de la duhul nostru. Epifanie călăuzitoare, deșirare de drumuri prin labirint, cale lungă și grea, întoarcere la soroc ca o despovărare, totul pare epopee, numai bună de consemnat pe un obelisc, uneori, foarte sumar, doar un semn în formă de cruce. Dubla șerpuire a coloanei de la Târgu Jiu, privită dinspre orice punct cardinal, este simultan pogorare și înălțare. Este însămânțare și recoltare. Dar cele materiale rămân întotdeauna *la... picioarele lui Crist*, cele ale Duhului urcă și coboară la Cer.

Eroică este îndârjirea noastră pe câmpul de bătălie al vieții. Dincolo de poartă, probabil peste limita admisă a tuturor topirilor, rânduit de fire, revenim în hora, ca un soare, care ne topește, redându-ne: *pe mine, mie redă-mă!* (...) Aici trebuie să remarcăm trecerea dinspre greu spre ușor, dinspre materia incandescentă prin topire, în eterul fluid, curgător în sus și picurarea în jos ca o separare a dualității. Gândul, fâlfâind aripile nevăzute, urcă în cerurile informale populate de îngeri, ceara topită se încheagă, reintră în sânul cel mare.

Am încremenit cu toții: treaba era așadar serioasă. După alte nestăvilite accese de plâns, agasată de întrebările noastre săcâitoare cu „Cine a murit? Despre cine vorbești?”, Mara ne-a aruncat cu sfâșierea omului prăbușit sufletește care se vede neînțeles și de cei pe care-i crezuse ceva mai destupați la minte decât marea masă a anonimilor:

– Mi-a murit telefonul! El este prietenul meu cel mai bun! Și, la expresia noastră „răsufletă”, hohotele ei de plâns s-au întetit până la cote de fierbere:

– Nu înțelegeți nimic și eu sunt disperată! Cel mai bun prieten al meu a muriiiiit!!!

Nu știu cât vor fi înțeles ai ei – mamă, tată, bunică – dar eu, ignoranta, n-am înțeles o iotă din toată dramoleta asta. Și mai știu că noi, fostele colege de la un liceu bucureștean unde într-o „iepocă de aur” ne îngheța catalogul în mână în prea lungile zile de iarnă ale neajunsurilor noastre, am simțit nevoia să ne răcorim cu un pahar de bere amară, așa că ne-am îndreptat spre bucătărie, am deschis frigiderul, am făcut să ofteze o gulerată care ne-a înflorit paharele cu dantela ei efemeră și... *Vive la vie!* Morții cu morții!

Modul de viață într-o lume așezată pentru viață

Luni, 18 iulie, noi senioarele, mergem la piscină.

Până la ora 9 seara au voie acolo și copiii, neapărat însoțiți de părinți. Patru tineri – trei băieți și o fată, cocoțați rând pe rând pe un fel de trambulină, supraveghează înotătorii spre a interveni imediat în caz de pericol de înec. Din sferă în sferă de oră se face „rotirea cadrelor” de urmărire a situației din terenul acvatic. Când clopotul bate ora 9, nu mai rămâne în piscină picior de copil. Încetează și programul supravegheților. Rămân adulții, neasistați de îngerii păzitori din vârful trambulinei (noroc cu îngerul păzitor al fiecăruia, rămas mereu de veghe prin fișa postului...), personalul de întreținere delimitează două culoare pentru cei cu handicap fizic care, pe măsură ce sunt aduși de întreținătorii lor, sunt instalați de cei dintâi cu grijă într-un fotoliu cu prinzători ale membrelor inferioare și ale trupului, ridicăți până la nivelul apei și coborâți încet până când aceștia semnaleză că se pot descurca singuri și li se scot centurile de siguranță... Chiar se descurcă perfect în apă nefericiții cu diverse handicapuri fizice.

Noi înotăm de voie în zona liberă. Când am plecat de acasă aș fi vrut să-mi

dau cu un parfum discret pe care-l luasem de la Vancouver, dar mi s-a sugerat să n-o fac: parfumul nu este agreat cu plăcere în locurile publice – autobuz, piscină, sală de cinema... La teatru – nu știu fiindcă n-am ajuns cât am fost pe acolo. Era și stagiunea închisă. Am venit cu parfumul intact în România. Numai că uitându-l în poșetă, la controlul de la aeroport la Paris era gata-gata să rămân fără el... Creme, lichide, flacoane cu te miri ce, spraiuri, nu sunt permise în avion, la purtător. Norocul meu a fost că am căzut la o controloare cu cap care s-a făcut că nu vede obiectul incriminat, ba mi-a mai și șoptit ca pe viitor să am grijă să nu am vreo cutiuță de cremă mai grea de 125 de grame... De la 126 g se poate oare face vreun preparat explozibil care să pună în pericol viața pasagerilor?!

Marți, 19 iulie, am fost în vizită la epigramistul român emigrant Ovidiu Creangă. Un senior distins, trecut de 90 de ierni și aflat în vara asta într-o toamnă liniștită, cu-nmiresmări de livadă în care au rămas încă destule fructe neculese...

Locuiește într-o vilă splendidă proiectată de fiica sa – arhitectă, foarte apreciată în Lumea Nouă. Tocmai plecase maseurul trimis, să facă ce știe el mai bine, de către instituția care veghează la sănătatea populației de toate vârstele și, cu precădere, la nevoile speciale ale seniorilor. Cred că seniorului de aici i-ar fi priit grozav o maseuză...

Excelentul povestitor Creangă (nu, nu cel din mahalaua Țicăului!), foarte alert în mișcări, cu chipul luminos, ne-a primit cu nedisimulată bucurie. Parcă s-ar fi aflat deodată în țara cea pe care n-o poți lua pe tălpile încălțărilor părăsind-o. Povestirile sale nu erau doar amintiri din tinerețe, ci mai cu seamă portrete foarte pitorești ale unor oameni cu care a traversat lungul drum al vieții sale.

Pe un perete al livingului veghează o *Iarnă* de Constantin Piliuță, fostul lui prieten, și un *Autoportret* al pictorului în tinerețe. Acum când unul devenise umbră, celălalt împrumuta chipului pictat al celui dispărut, căldura din privirea sa.

Ce puțin ne trebuie ca să aducem țara lângă noi! Ce greu trebuie să fie dorul celor care își poartă țara, nu pe tălpile pantofilor, ci în suflet...

După ce ne-a răsfățat cu epigramele sale, bătrânul frumos instalat de fiica sa, mare arhitectă mare, într-o vilă somptuoasă, a oftat spunând: Eu am compromis două mari nume dragi românilor – și pe al popii din Humulești, și pe al exilatului de la Tomis...

La revedere, românule canadian, purtător de două nume mari daco-românești și păstrător temeinic de duh de Păstorel!...

Ars longa...

(Urmare de la pag. 32)

A.B.: *Olga, ați putea descrie pe scurt pentru cititorii noștri ce este reprezentat în fiecare compoziție individuală?*

O.P.: Desigur (arătând către fiecare pictură):

(Marte) Această imaginație înfățișează spațiul cosmic al planetei Marte prin tonuri și nuanțe vibrante de roșu strălucitor. Sufletul uman este ghidat de îngerul său între constelațiile Berbecului și Taurului, în timp ce jos, în tărâmul pământesc, ființa umană trăiește anotimpul primăverii, aprilie-mai, țesută în ființa naturii și în marile procese care stau la baza acesteia. Participând la activitatea lumilor elementare în învelișul de aer, apă și căldură din cosmos, omul devine pradă între ființele adverse (Ahriman/Satana și Lucifer – cele două fețe ale răului).

(Jupiter) Pe tărâmul cosmic al lui Jupiter, sufletul uman este ghidat între constelațiile Gemenilor și Racului. Ciclu anual pe Pământ este iunie-iulie, de la primăvară la vară. Există un efluviu de culori portocalii de diferite intensități care coboară în centrul compoziției, unde energiile galbene radiante și luminoase scot la iveală scena „creației”, concentrată în forma spiralată, principiul Tatălui intonând toate formele existenței și simbolul Trinității, al Mamei Gaia (Pământ), Fiului și Sfântului Duh. (Eveniment mistic, sărbătoarea Sfântului Ioan.) Întregul spațiu al imaginației este energizat și iluminat de o avalanșă de forțe cosmice.

(Mercur) Aceasta este călătoria sufletului uman împreună cu îngerul său prin regiunea constelației Leului. Cosmosul lui Mercur este inundat de o strălucire galbenă și de mulțimi de spirite și forțe creative. Pe Pământ ciclul anual este august-septembrie. Simbolul Caduceului al profesiei medicale dezvăluie cunoașterea sacră a vindecării. Ființa arhanghelului Rafael, medicul cosmic care aduce în sistemul respirator forțe vindecătoare

transmutate, în timp ce jos, pe tărâmul pământesc, forțele materialiste creează orașe de beton.

(Venus) Îngerul protector conduce sufletul uman prin regiunea cosmică verde a constelațiilor Fecioarei și Balanței. Figura lui Venus, zeița mitologică a iubirii, este umbrată de chipul Fecioarei Maria înconjurată de stele radiante. Ea este simbolul purității și al iubirii. Constelația Balanței menține în echilibru simbolurile Lunii și Soarelui. Tărâmul pământesc trăiește anotimpul toamnei, septembrie-octombrie. Există o viziune spirituală a ființei Arhanghelului Mihail, purificând mediul cosmic, ploile de meteoriți, astfel încât impulsul lui Hristos să aducă forțe de reînnoire sufletelor umane amenințate. Este o reminiscență a icoanelor care îl înfățișează pe Mihail învingând dragonul. Spiritele radiante umplu spațiul cosmic.

(Saturn) O revărsare de culori albastre de diferite intensități și stele radiante umple spațiile cosmice și înconjoară corpul lui Saturn cu o centură de lumină. Sufletul uman și îngerul orbitează împreună cu stelele, purtând o lungă dără de stele și spirite. Ei trec prin constelațiile Scorpionului. Tărâmul pământesc trăiește octombrie-noiembrie, pregătindu-se pentru sezonul de iarnă.

(Luna) Luna trăiește într-o tonalitate vibrantă de violet. Sufletul uman este condus de îngerul său prin regiunea constelațiilor Săgetătorului și Capricornului. Pământul trăiește sezonul de iarnă, decembrie-ianuarie. Acolo există o mare interacțiune de forțe între cer și Pământ, iar Imaginațiunea dezvăluie multe evenimente mistice. În forme și simboluri picturale, viața ființei umane este desfășurată în evoluția sa fizică și spirituală de la naștere (încarnare) la inițiere (experiență spirituală). Sunt reprezentate: Scena Bunei Vestiri – Fecioara Maria și Îngerul, Misterul Nașterii – Madona și Copilul, Poziția verticală a copilului – lucrarea Îngerilor, Botezul în Iordan – Sfântul Duh, Inițierea – Inițiatul la Miezu Noptii, Experiența Soarelui, Cei doisprezece Arhangheli.

Constelația Săgetătorului este imaginea Centaurilor mitologici distruși de Arcaș – un simbol al victoriei sinelui superior asupra sinelui inferior. Constelația Capricornului este simbolizată de unicorn, un semn al purității.

(Soarele – corpul cosmic al Luminei) Îngerul conduce sufletul uman prin constelațiile Peștilor și Vărsătorului, apropiindu-se de Soare, în timp ce tărâmul pământesc trăiește sezonul februarie-martie, sfârșitul iernii și începutul primăverii. În semnul Peștilor citim Alfa și Omega al evoluției umane. Compoziția înfățișează în formă metaforică drumul evoluției omului pentru a atinge scopul care îi este predestinat în cosmos. Semnul Peștilor indică dezvoltarea ființei umane de când a pornit pe calea rătăcirilor sale pământești, iar Soarele luminează ființele pământești din exterior (scena Omului și Umbrei sale). Calea evoluției aduce Soarele spiritual interior să răsare în sufletul întunecat de materialism al Omului. Prin Misterul de pe Golgota, Hristos s-a unit cu evoluția pământească și a adus un nou impuls care trezește treptat sinele superior în sufletul Omului (scena crucificării și chipul dramatic al lui Hristos). Vărsătorul este simbolul eterului lumii – forțele dătătoare de viață, imaginea ființei umane ideal spiritualizate. Strădania Omului către sinele său superior. Îngerul este marele model. Finalul este marea imagine a Învierii. Ființa umană apare strălucitoare de radianța Soarelui spiritual interior.

A.B.: *Vă mulțumim Doamna Olga în numele cititorilor noștri. Vă dorim mult succes în toate aventurile dumneavoastră artistice.*

(Traducere după interviul din *Buletin informativ E-Newsletter EnergeticRejuvenation.com*, vol. 1, nr. 12, 2008. Copyright © 2008 Anton Baraschi)

Să observăm cum trecem, pas cu pas, dincolo, prin memoria ritualului sacru, din tradiția creștină a românilor și intuiția geniului poetic, emblematic. Atunci când ne oprim suflarea și inima încetează să bată, suntem în pragul porții către dincolo, suntem grei, ca pământul. Urmăm *calea sacră*, până la sorocul separării celor grele de cele ușoare: trupul, de duh. Duhul este aici aceea acumulare de informație împlinită de viață și ea trebuie să se întoarcă recoltă, la cel ce a semănat-o, Dumnezeu Tatăl, din cer. Trupul, vas al olarului, ca și Iisus, om de lut și receptacul al cuvântului, duh de sămânță, se reîntoarce să ia puteri noi, la sânul mamei eterne; doar ea se poate îngreuna înnoitor, la întoarcerea brazdelor în primăveri bine vestite. Descompunerea este ardere lentă, în humă, sau incinerare, ca pe rugurile Evului Mediu, ori pe altarele pentru arderile de tot, de demult, dar și de acum, în anumite părți ale lumii și în anumite tradiții.

Oamenii trec în repaus și sunt duși, de cei rămași, pe calea sacră, să le cinstească memoria, prin ritualul consacrat de locul și timpul trecerii. Ei iau culoarea cerii și își arată semnele descompunerii. Asistarea trecerii spre cele două tărâmurile, pentru o carantină de patruzeci de zile, nu este posibilă și atunci trupul, arătând ca de ceară, este substituit cu *statul de ceară* de lungimea trupului, o lumânare lungă, care, făcută spirală, va înlocui corpul inert la ceremonialul în timpul consacrat, pentru separarea celor de alcătuire. Statul acesta de ceară, simbolizează, chiar în absența corpului, pus în mormânt, arderea lentă și separarea duhului de trup. La patruzeci de zile de la trecerea porții, se consemnează înălțarea duhului, comemorată prin parastasul, când mucusul statului de ceară ar trebui să se topească pe de-a întregul. Ceara topindu-se desparte, simbolic, trupul de duh. Puterea ridicării este vâlvă, ca arderea lui Giordano Bruno, în piața ignoranței, pentru nemuritoare lui faimă. Vâlva, nevăzută, dar cuminecată ca un lucru de preț de românul creștin, prin pomenirile lui rituale, este arătare intuitivă a duhului urcând la cer. Coloana lui Brâncuși are și acest gând creștin, tălcut în artă. Coloana aceasta nu vorbește despre o anume persoană, dintr-un anume timp, deși a fost inspirată de eroii unui anume moment, cu faima lui.

Este coloana unui neam, din neamul omenesc, ce respectă armonia unui cosmos primitiv, adică din primordial, și păstrează ritualic trăirea izvorului de la începutul găsirii divinității. Cele fierbinți urcă în soare, cele grele: *cad... cum în picuri cade ceara la picioarele lui Crist*. (Eminescu, *Singurătate*) Ne mistuim în focul arderilor noastre, ne topim prin propria-ne căldură, foc lăuntric, apoi când de ceară suntem, alte vâlve ne ațâță focul, alții ne aprind statul și mai dau semne despre cel plecat. *De-al meu cânt, mistuit mă mântui...* iar ceara mea, din statul meu pe pământ, mistuită și ea, va deveni tăcere. Atunci faima și focul tuturor celor mistuiți vor mai fi palide vâlve, lumânări înfipite de necunoscuți, în pădurea atâtor ardere anonime. Ce mistuire, ca vâlve înalte, omenescul din tablourile lui El Greco, dar despre acestea vom argumenta, în altă parte.

Coloana, ca un gând de înălțare, poate fi și aspirația demiurgului: *gând purtat de dor, pân` piere totul, totul*, așa cum îl intuiește poetul în *Luceafărul*. Ca o scară

de uriași, ori poate zei, asaltând cerul, calea dintre lumi este croită în multe feluri. În viziunea românească, explicită în basme, ori în creația poetică a lui Eminescu, avem multe variante, care nu trec departe de calea de foc a vâlvei, ca un gând incandescent și înaripat.

*Mur pe mur, stâncă pe stâncă – o cetate de giganti –/ Sunt gândiri arhitectonici de-o mareață grozăvie./ Au zidit munte pe munte în antica lui trufie./ Le-a-mbrăcat cu-argint ca-n soare să lucească într-un lanț... ne arată căutarea cerului prin Egiptul faraonilor; Dar cât ține răsăritul se nalt-un munte mare –/ El de două ori mai nalt e, decât depărtarea-n soare –/ Stâncă urcată pe stâncă, pas cu pas în infinit/ Pare-a se urca – iar fruntea-i, cufundată-n înălțime./ Abia marginile-arată în albastru-ntunecime:/ Munte jumătate-n lume – jumătate-n infinit, ni se arată o cale dacică spre înalt, în poemul *Memento Mori*, unde vedem pornind niște scări, din același munte, de pe un prag, cu sensul spre adâncul unui pământ binecuvântat: ...lar în pieptu-acestui munte se arat-o poartă mare –/ Ea: înalt este boltită și-ntră-adânc în piatra tare./ Iar de pragu-i sunt unite nalte scări de negre stânci./ Care duc adânc în valea cea de-acol-abia văzută/ și-n pădurile umbroase cu-adâncimi necunoscute./ și-n câmpi unde mii râuri s-argintesc plane ș-adânci. Aflăm din poem că prin poarta solară, stăpânită de zeii dacilor, se făcea legătura între lumea cerului, cu soare și cu lună, și cea a oamenilor: *Zeii Daciei acolo locuiau – poarta solară/ În a oamenilor lume scările de stânci coboară...* În acea Dacie, cu adevărat fericită (*Ăsta-i raiul Daciei veche –/ a zeilor împărăție...*), Dochia urcă spre palatul soarelui: *Apoi urcă negrul munte, pe șivoaiele de stele./ Lin alunecă ș-alene drumul cerului senin./ Îndărătu-acei munte, infinita**

întinsoare/ E frumoasa-mpărăție mândră a sântului soare...

Trebuie observată împărăția soarelui, în care curge vâlva tuturor incandescentelor din viziunea geniului poetic. Florile pe straturi *par a fi stele topite*. Fluturii, ard, *sclipec* în soare. Aurul este lichid: *ca idei scăldate-n aur*. Norii, sunt *roste de jeratic ș-aur*. Nicio umbră nu tulbură cetatea soarelui, și ea cu palatele, precum pagodele îndepărtatului Răsărit: *Se ridică-n caturi nalte tot castele pe castele...* Acolo, în loc de aer, e un aur... *topit și transparent, mirositor și cald...*

Coloana, ca o vâlvă, se pierde treptat, din ce în ce mai mică, până se face nevăzută în vecinătatea soarelui, ori poate a lunii, în nopțile senine. Ea este curgere în soare, restituire a tuturor razelor, ca ploi de aur, ce potopesc pământul, în toate zilele omului. Coloana este rădăcină înfipită adânc, să poată crește, cum toate mărirea pe umerii materiei își ridică templele, timp închețat, cum ne spune povestea despre gloria, ca o vâlvă trecătoare a imperiilor, vădită, *Panorama deșertăciunilor*. Coloana lui Brâncuși este mărturie a vâlvorii permanente, pulsând dubla curgere între cer și pământ, în același spirit al substratului intuit de genul autohton, dar consonant și trăirii creștine a răsăritului.

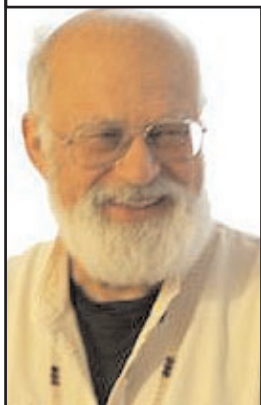

Olga Porumbaru

Artista de origine română Olga Porumbaru s-a bucurat de o carieră distinsă și variată, desfășurată pe parcursul a trei continente și cinci decenii. Nenumărate lucrări de mari dimensiuni, sculpturi, mozaicuri, tapiserii, fântâni și reliefuri împodobesc spațiile publice. Două dintre picturile sale de mari dimensiuni, *Cosmic Man* și *Earthly Man*, sunt expuse permanent la Tower at Peabody Place din Memphis TN. Din punct de vedere critic, opera sa a fost descrisă ca un echilibru rar între tradițional și contemporan. Olga este în prezent artist rezident la Yeager Center din Rockland NY. Inspirată de Antroposofie,

ea a creat un ciclu simfonic de șapte picturi care înfățișează călătoria cosmică a unui suflet uman aflat în ascensiune după tranziție. Am văzut și fotografiat acele lucrări (ulei pe pânză – care urmează încă să fie expuse) în studioul ei din Suffern NY și sunt publicate aici pentru prima dată cu permisiune. Energia exprimată prin ample revărsări de culoare este evidentă. Conținutul este multi-stratificat. Am rugat artista să descrie intenția sa și câteva aspecte importante ale compozițiilor pentru cititorii noștri familiarizați cu energiile vindecării. Bucurați-vă de călătorie! (A. Baraschi)

Anton BARASCHI

Anton Baraschi:
Olga, care este subiectul și care este intenția acestui ciclu de picturi?

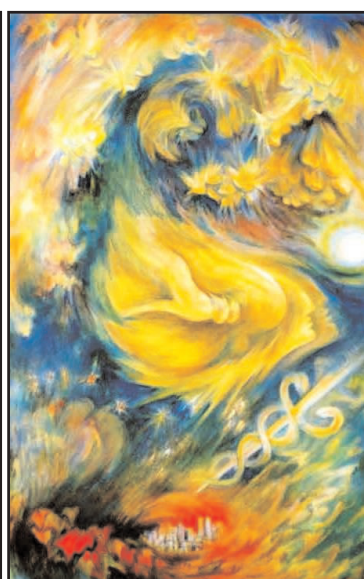
Olga Porumbaru: Există șapte imaginațiuni picturale. Este o încercare de a face vizibilă în culoare și formă o experiență asemănătoare unui vis în tărâmul de dincolo de cel sensibil. Imaginez o călătorie prin sferile celor șapte planete și celor douăsprezece regiuni ale constelațiilor zodiacului în timpul ciclului anual, când au loc evenimente mistice. În starea actuală de conștiință, ființa umană este mai mult ca oricând în trecut în căutarea realităților de dincolo de lumea vizibilă, mai dornică să descopere misterele Cosmosului și existenței omului. Aceste picturi înfățișează o viziune transcendentă a unui concept ezoteric major. După părăsirea tărâmului pământesc, sufletul ființei umane (masculin/feminin), ghidat de Îngerul său, are experiența unei călătorii printre planete către Soare, primind influențele forțelor cosmice ale planetelor și constelațiilor care îi modelează viitoarele încarnări. În aceste picturi, cele șapte planete ale galaxiei noastre (în concepția Antroposofiei), Marte, Jupiter, Mercur, Venus, Saturn, Luna și Soarele, în această ordine [în imaginile alăturate], formează în culori spectrul curcubeului. Fiecare planetă a fost identificată ca trăind înconjurată de o culoare predominantă precum: Marte-Roșu („planeta roșie”), Jupiter în Portocaliu, Mercur în Galben, Venus în Verde, Saturn în Albastru, Luna în Violet, Soarele în corp cosmic radiant de lumină.

A.B.: *Arta pare foarte potrivită pentru exprimarea experiențelor spirituale invizibile. Cum este experiența dumneavoastră?*

O.P.: A aduce spiritualul în culoare și formă este o încercare foarte dificilă. Pentru a face vizibil invizibilul, ființele, forțele cosmice creative și procesele aflate în desfășurare folosesc un limbaj pictural metaforic și simbolic, forțele interioare ale culorilor, tonalitățile, dinamica, vibrațiile, interacțiunea și gesturile lor, precum și ritmul care reflectă mișcarea și transformarea continuă cosmică: „Ființă și Devenire”. Din calitățile și intensificările culorilor, formele din imagini devin tridimensionale în spațiul pictural.

A.B.: *Ce este reprezentat în aceste compoziții?*

O.P.: Compozițiile „imaginațiilor” înfățișează tărâmul cosmic de sus, cu

forțele sale divine creatoare, ființele spirituale, principiile și procesele aflate în acțiune, în timp ce pe tărâmurile pământești, ființa umană, ținută în forțele cosmice și ale naturii, trăiește experiența anotimpurilor în rotație, spectacolul lor mereu schimbător, procesele și evenimentele mistice.

(Continuare la pag. 31)

În imaginile de mai sus apar cele șapte picturi de Olga Porumbaru invocate în text. Paginile anterioare ale revistei sunt ilustrate cu fotografii din Balcic.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Alexandru MĂRCHIDAN – publicist, Pitești
- Ioan ROXIN – prof. univ., Franța
- Ioan St. LAZĂR – etnolog și scriitor, Râmnicu Vâlcea
- Theodor CODREANU – scriitor, Huși
- Nicolae MAREȘ – diplomat și scriitor, București
- Milena MUNTEANU – scriitor, Canada
- Dan D. FARCAȘ – scriitor, București
- Eugenia TOFAN – publicist, Chișinău
- Nicolae BADIU – publicist, Pitești
- Raia ROGAC – scriitor, Chișinău
- Diana EȚCO – istoric, Chișinău
- Elis RÂPEANU – scriitor, București
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., București

- Marin IANCU – scriitor, București
- Varujan VOSGANIAN – scriitor, București
- ÎPS Calinic ARGEȘEANUL – Curtea de Argeș
- Pr. Nicolae MOGA – Râmnicu Vâlcea
- Crina ZĂRNESCU – prof. univ., Pitești
- Rodica BRETIN – scriitor, Brașov
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta-Turnu Severin
- Radu-Ștefan VERGATTI – istoric, București
- Mihai MUSTĂȚEA – profesor, Râmnicu Vâlcea
- Mihail CĂLUGĂRIȚOIU – istoric, Râmnicu Vâlcea
- Radu BOTIȘ – scriitor, Baia Mare
- Nicolae MELINESCU – publicist, București
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Mihai SPORIȘ – scriitor, Râmnicu Vâlcea
- Anton BARASCHI – bioterapeut, NY SUA